

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ, СОЦІОЛОГІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ

**УНІВЕРСИТЕТ ВІТАУТАСА МАГНУСА (ЛИТВА)
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ КАФЕДРА УПРАВЛІННЯ**

УНІВЕРСИТЕТ ЧОРНОГОРІЇ (ЧОРНОГОРІЯ)

**«МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС
У ДОСЛІДЖЕННІ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОГО»**

**Збірник матеріалів
*IV Міжнародної науково-практичної
конференції
(30 березня 2023 року)***

УДК 316.1:316.4:101.3

Рекомендовано до друку: Вченою радою факультету управління персоналом, соціології та психології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (протокол №7 від 17 квітня 2023 р.)

М1 «Міждисциплінарний дискурс у дослідженні феномену соціального» [Електронний ресурс] : зб. Матеріалів IV міжнародної наук.-практ. конф.; 30 березня 2023 р., м. Київ. / Упорядники: Кучера Т.М., Козлов Є.В. – Київ : КНЕУ, 2023. – 210 с.

ISBN 978-617-8243-02-9

Редакційна колегія:

Гасвська Оксана Борисівна, д.філос.н., проф., зав. кафедри соціології, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Артеменко Світлана Богданівна, к.соц.н., доц. кафедри соціології, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Кучера Тетяна Михайлівна, к.філос.н., доц. кафедри соціології, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Северин-Мрачковська Людмила Василівна, к.філос.н., доц. кафедри соціології, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Драсковіч Мімо, доктор, професор Морського факультету Університету Чорногорії.

Всєйхардт Йоліта, головний науковий співробітник, професор, кафедра управління факультету економіки і менеджменту Університету Вітаутаса Магнуса.

Греблікайте Йоліта, доц., професор, керівник науково-дослідного проекту Інституту досліджень бізнесу та розвитку сільських територій Факультету розвитку біоекономіки Університету Вітаутаса Магнуса, Сільськогосподарська академія.

Козлов Євген Васильович, к.філос.н., доц. кафедри соціології, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

Збірник містить матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції «Міждисциплінарний дискурс у дослідженні феномену соціального», яка відбулася 30 березня 2023 року з актуальних питань науково-дослідної роботи вітчизняних та зарубіжних учених із соціально-філософської проблематики. Видання адресоване науковцям соціо-гуманітарного профілю, експертам, науково-педагогічним працівникам, студентам соціо-гуманітарних спеціальностей та всім, хто цікавиться соціально-філософською проблематикою в контексті процесів державотворення.

Організатори конференції не завжди поділяють думку учасників. У збірнику максимально точно відображається орфографія та пунктуація, запропонована учасниками. Усі матеріали подаються в авторській редакції. Автори несуть відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей.

Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ заборонено

ISBN 978-617-8243-02-9

© КНЕУ, 2023

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. «ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ»	7
1.1. Україна: минувшина, сьогодення, майбутнє. (Соціально-філософський аналіз)	7
Северин-Мрачковська Л.В., Давидкова К.М. «НІМЕЦЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ ДИВО»: ДОСВІД ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ	7
Чубур Н.В. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І УКРАЇНА: ВИКЛИКИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ	11
1.2. Сучасний соціум: виклики та перспективи розвитку	14
Бейлін М.В. ПОСТЛІБЕРАЛІЗМ ЯК ЗАХИСТ КОНСЕРВАТИВНИХ ЦІННОСТЕЙ	14
Бондарєв А.В. ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАСФОРМАЦІЙ	17
Борейко Ю.Г. СИМВОЛІЧНИЙ РЕСУРС МАРКУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ ..	20
Газнюк Л.М. СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ СПРАВЕДЛИВОСТІ	23
Карпіцький М.М. ЗАВДАННЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ПОДОЛАННЯ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ КРИЗИ	26
Соїна І.Ю. МЕТАФОРА ЯК ФІГУРА МОВИ В КОМУНІКАЦІЇ	29
1.3. Культурна інтеграція у сучасному світі	33
Абрамович С.Д., Сушицька О.Л. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ	33
Ismayilzadeh L.V. ON THE PROBLEMS OF THE PHILOSOPHY OF INFORMATICS	36
Карпець Л.А. СПОРТИВНЕ НАЗОВНИЦТВО ЯК МОВОТВОРЧІСТЬ	39
Ruhiyya Adil gizi Huseynova IMPROVING THE INNOVATION PROCESS AND THE FACTORS THAT AFFECT IT	42
1.4. Філософські проблеми міграції й національної ідентичності	46
Скрипак І.В. КУЛЬТУРА САМОТНОСТІ В БУТТІ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ	46
1.5. Філософія та освіта: актуальні проблеми взаємодії. Штучний інтелект в освіті. Побудова ідеального університету	50
Войнаровська Л.І. НАУКА І ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СИНГУЛЯРНОСТІ	50
Камбур Н.О. ВЗАЄМОДІЇ РИНКУ ПРАЦІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПОСТФОРДИЗМУ	54

Козлов Є.В., Махсма М.Б. ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	58
Муріна А.В. МІСЦЕ СУБ'ЄКТИВНОГО НА ШЛЯХУ ДО ЯКІСНОГО ЗНАННЯ – ПІДКАЗКИ БЕКОНА ТА ЮМА	61
Mustafayev V.S. ON THE PROBLEMS OF THE PHILOSOPHY OF TECHNICS	65
Ускова Д.С. АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ПРОБЛЕМА ПОДОЛАННЯ ПЛАГІАТУ	68
Червона С.П. ДІАЛОГ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ	71
1.6. Філософські проблеми науки	74
Bondar S. SOCIO-ECONOMIC EFFECTS OF THE APPLICATION OF GENERATIVE AI	74
Дорошук Н.В. ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ РЕЛЯТИВІЗМ В ПОСТНЕКЛАСИЧНІЙ НАУЦІ	79
Кругляк М.І. НАЇВНА ТЕЛЕОЛОГІЯ ЯК ОДНА З ПРИЧИН ВІРИ В ПАРАНОРМАЛЬНЕ	82
Муріна А.В. СОЦІОЛОГІЯ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ: ВІД ПСЕВДОНАУКИ У ЛЬВОВІ ДО НАУКИ У КАЛІФОРНІ	84
1.7. Філософія економіки: теоретичний та прикладний аспекти	89
Богун М.М. НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ПЕРЕТИНІ ЕКОНОМІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ	89
Greblikaite Jolita, Rakstys Rolandas, Severyn-Mrachkovska Liudmyla EVALUATION OF FARM COMPETITIVENESS	92
Niftaliyev Nazim Fazil PHILOSOPHY OF ECONOMICS: METHODOLOGICAL SUBSTANTIATION OF ECONOMIC RATIONALITY	96
Ольшевська І.П. ПРОБЛЕМА ЄДНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І СУЧАСНА ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА	103
Volokhova A.L. CULTURAL INFLUENCE ON CONSUMER PERCEPTION OF CORPORATE BRAND IDENTITY	107
1.8. Історія філософії та філософія історії	112
Бригадир Г.С., Кабак Д.О., Курбатов С.В. ПАТРІОТИЗМ ТА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ НІККОЛО МАКІАВЕЛЛІ (1469-1527)	112
Рилова О.Ю. УЯВЛЕННЯ КОНФУЦІЯ ПРО ІДЕАЛЬНУ ДЕРЖАВУ	114
1.9. Новітні дослідження у галузі онтології, філософії релігії, моралі та культури	118

Гончаров Г.М. ІНТЕРСУБ'ЄКТИВНІСТЬ РЕЛІГІЙНОЇ ПОВСЯКДЕННОСТІ	118
Деркач В.Л. ПРАГМАТИЧНИЙ НАТУРАЛІЗМ В ЕТИЦІ	121
Кучера Т.М. ФЕНОМЕН СПРАВЕДЛИВОСТІ	125
Mykolas Deikus SPIRITUAL ASSISTANCE FOR VICTIMS OF MOBBING FROM THE ECOLOGICAL STANDPOINT	129
Орленко О.М. ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН: МІЖ СВОБОДОЮ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ	132
Пітякова Т.С. РОЛЬ І МІСІЯ КЕРІВНИКА У ФОРМУВАННІ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОРГАНІЗАЦІЇ	135
Салтан Н.М. ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА У СВІТІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ	138
Семенова Ю.А. ІМІДЖЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ	141
РОЗДІЛ 2. «СОЦІОЛОГІЧНІ СТУДІЇ»	145
2.1. Управлінська система в структурі українського демократизму	145
Гаєвська О.Б. УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ: ЗАГРОЗИ СУВЕРЕНІТЕТУ	145
2.2. Політичне управління в організаційному контексті	149
Науменко О.М. ЕФЕКТИВНЕ ПОЛІТИЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	149
2.3. Управлінські комунікативні системи	153
Гетман Ю.А. КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ОНЛАЙН	153
Фляшнікова А.Б., Штільгойз О. МЕНЕДЖЕРСЬКІ СИСТЕМИ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ УСПІШНОСТІ БІЗНЕСУ	156
2.4. Соціальні та медіа-комунікації	160
Ільченко Б.В. ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ: КОМУНІКАЦІЙНА СКЛАДОВА	160
Попов В.Ж. ЗВИЧАЙНІ ПОЧУТТЯ У НЕЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ (ПОВСЯКДЕННЕ СПІЛКУВАННЯ МЕШКАНЦІВ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ У 1919 р.)	164
Приходько В.М. РОЛЬ СТІЙКИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ПОЛКРИЗИ	167
Фляшнікова А.Б., Федоренко Н.І. ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАСОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	169

Шишигіна Л.С. СОЦІАЛЬНІ МЕДІА — ЗАСІБ ДІАЛОГУ	172
2.5. Пізнавальний потенціал міждисциплінарних соціологічних досліджень в умовах глобалізації	175
Желтобородов О.М. СУБ'ЄКТИВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЯК ОСМИСЛЕННЯ ПОДІЙ ПОЗА ЧАСОМ	175
Onishchuk I.I., Flyashnikova A.V. THE ROLE OF ONLINE DEBATES IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION	178
2.6. Оціночні дослідження в соціальній сфері: теорія та практика	181
Бурлай Т.В. ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В ОЦІНКАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ І ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ	181
Даниленко О.А. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	184
2.7. Соціальні технології: можливості та перспективи використання	188
Єрескова Т.В., Мазурик О.В. ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО САМОПОЧУТТЯ ЧЛЕНІВ СОЦІУМУ НА СПРИЙНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН ЯК РЕЗУЛЬТАТУ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	188
Sanan Mehdi THE OPPORTUNITIES OF SOCIAL TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION	193
Федірко Н.В. СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦИФРОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ ТА ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА	196
2.8. Діагностика якості вищої освіти в соціологічному дискурсі	200
Artemenko S.B., Onishchuk I.I. RESEARCH WORK OF STUDENTS AS A MEANS OF FORMING SOCIAL RESPONSIBILITY: FEATURES AND WAYS OF IMPROVEMENT	200
Горбов В.В., Горбова Ю.С. ОСВІТНІ ТРАЄКТОРІЇ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	203
Коляда Н.В., Гутник Р.О. ОСОБЛИВОСТІ КОНФОРМНОСТІ У ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ САМООЦІНКИ	207

РОЗДІЛ 1. «ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ»

1.1. Україна: минушина, сьогодні, майбутнє. (Соціально-філософський аналіз)

Северин-Мрачковська Л.В.

lsever2010@gmail.com

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціології

факультету управління персоналом, соціології та психології

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

Давидкова К.М.

katrindavyd.15@gmail.com

аспірантка КНЕУ 2 року навчання,

факультету економіки та управління,

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

науковий менеджер Charite University,

м. Берлін, Німеччина

«НІМЕЦЬКЕ ЕКОНОМІЧНЕ ДИВО»: ДОСВІД ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Питання післявоєнної відбудови та подальшого розвитку України є наразі досить обговорюваним як на повсякденному рівні спілкування людей, так і на науково-професійному, зокрема, – у середовищі вітчизняних та зарубіжних економістів, які усвідомлюють, що наразі в українському суспільстві спостерігається чітко сформований запит на розвиток економіки некорупційної, конкурентоздатної та ефективної. У зв'язку з цим, актуалізується питання пошуку моделей економічного розвитку України у післявоєнний період. Увага звертається на досвід економічно розвинутих країн світу, зокрема Китаю, – одного з провідних «гравців» на економічному «полі» не лише Східної Азії, а й світу загалом.

Китайський шлях економічного розвитку, започаткований наприкінці 1970-х років XX століття та ґрунтований на «Програмі чотирьох модернізацій», вочевидь, продемонстрував світові свою ефективність. За умов жорсткої політичної системи, за рахунок масованого експорту дешевих, переважно неякісних, товарів, у Китаї поступово була створена власна промисловість, яка дала робочі місця людям та податки у державну казну.

Проте, варто зауважити, що такий шлях економічного розвитку – це не ноу-хау самого, власне, Китаю. Він був відомий у Європі ще у другій половині XIX століття із досвіду Німеччини й отримав у середовищі науковців назву «німецьке економічне диво». Основні складові його успіху [1]:

- Подолання феодальної роздробленості шляхом об'єднання численних німецьких князівств у єдину країну із солідним внутрішнім ринком;
- Отримання німцями п'яти мільярдів франків від французів, переможених ними у 1871 р., які стали стартовим капіталом для об'єднаної Німеччини;
- Могутня підтримка владою німецької промисловості. (Так, канцлер Отто фон Бісмарк, розігнавши лібералів, здійснив серйозні заходи по захисту внутрішнього ринку: на будь-які іноземні товари, які конкурували на німецькому ринку з товарами вітчизняного виробництва, встановлювалося велике мито, що захищало німецьких виробників не тільки від конкуренції на внутрішньому ринку, але й дозволяло утримувати на ньому високі ціни. За рахунок цього за рубіж товари тих же виробників потрапляли за демпінговими цінами. Держава також стимулювала німецький експорт, виплачуючи премії виробникам та встановлюючи для них спеціальні пільгові ціни на залізничні та морські перевезення).
- Робота німецької дипломатії та корпусу чиновників по активному просуванню товарів німецького виробництва за кордоном, що викликало особливе обурення британців та інших конкурентів;
- Активна робота німецьких банків – одного із головних інструментів розширення сфери німецького торгового впливу. (Банки ретельно вивчали та розвивали ринок, всіляко сприяючи вітчизняному експорту, захоплювали

концесії за допомогою дипломатії, слугували каналами, по яким надходили замовлення для німецької промисловості);

- Виробництво не зовсім якісних вітчизняних товарів, які швидко розкуповувалися завдяки своїй достатньо відчутній дешевизні та їх поширення за рубіж каналами контрабанди;

- Безцеремонність німців, які будь-які утруднення зарубіжних конкурентів використовували у власних інтересах. (Після страйку на підприємствах у будь-якій країні, насамперед, Британії, Франції, Росії, можна було очікувати, що частку ринку, яка звільнилася у результаті трудового конфлікту, обов'язково займуть німецькі товари. Ринок, втрачений у такий спосіб, було важко, а часто просто неможливо завоювати знову);

- Оновлення виробничого обладнання (станків, інструментів тощо) шляхом копіювання вмiлими німецькими майстрами аналогічних зарубіжних зразків, що вільно ввозилися у Німеччину із інших європейських країн, а також поступове налагодження на цій основі власного виробництва промислового устаткування, що забезпечувало вищу якість товарів, що вироблялися;

- Успішне проведення реформи системи освіти, що передбачала, зокрема, професійну підготовку робітників. (Була запроваджена всезагальна безкоштовна освіта до 14-річного віку, потім підлітків направляли у професійні школи. Іноземці або взагалі не допускалися до навчання у них, або за нього призначали велику платню, що прирівнювалося до заборони);

- Особливості менталітету німців, зокрема, такі його риси, як практичність, прагматичність, розважливність, хитрість, впертість, цілеспрямованість, велике працелюбство. (Так, здебільшого німецькі інженери навчалися у зарубіжних університетах та технічних вузах. Після закінчення навчання старанні молоді спеціалісти погоджувалися за копійки працювати у першокласних зарубіжних компаніях, за три-чотири роки дізнаючись усі секрети та технологічні нюанси. Свій досвід та знання вони привозили потім на батьківщину. Якщо німцю для створення власної справи бракувало капіталу, то він починав провадити дуже поміркований, скромний спосіб життя, довго накопичував кошти, але з часом

все ж досягав поставленої мети. У британців опускалися руки від того, що німці готові були виконувати будь-які забаганки покупців, йти на будь-які поступки, аби отримати замовлення та захопити хоча б якусь частку ринку).

- Розважлива політика щодо організації винахідницької діяльності. (Якщо німцям не вдавалося отримати винахід безкоштовно, то його автора переконували переїхати до Німеччини разом з обладнанням, пропонуючи великі кошти. Водночас, німецький уряд переконував та примушував вітчизняні фірми розвивати власні дослідження, не жалкуючи для цього ніяких коштів).

З часом зарубіжні конкуренти німецької продукції змушені були констатувати, що її якість стає дедалі кращою.

Після 1870 року економіка Німеччини розвивалася чи не найбільшими темпами у світі. Завойований німецькими виробниками високий показник у забезпеченні якості продукції, що виробляється, не втрачений і до сьогодні. Бренд «Виготовлено у Німеччині» сприймається споживачами у світі як ознака високого рівня якості та престижності товару.

«Німецьке економічне диво» стало способом поширення сфери впливу Німеччини на світовому рівні. Вважається, що кінець йому поклала I Світова війна. Після II Світової війни німецькою моделлю економічного розвитку успішно скористалася Японія, яка скуповувала по всьому світу патенти на винаходи і чий товари спочатку вважалися «дешевими копіями» американських та європейських, ставши пізніше чи не символом та синонімом якості. Як тільки Японія припинила бути виробником «відчутно дешевих» товарів, її місце посіла Південна Корея та інші «азійські тигри». За ними ринок найбільш дешевих товарів став освоювати Китай, який наразі демонструє високі темпи економічного зростання та відхід від політики виробництва дешевих та неякісних товарів.

Чи може післявоєнна Україна винести для себе урок із економічного досвіду Німеччини кінця XIX століття? На думку авторів, звісно, може і мусить. Йдеться, цілком зрозуміло, не про прямий «трансфер» в економічне

життя України усіх секретів успіху Німеччини кінця XIX століття без винятку. Проте певні паралелі між згадуваними вище країнами все ж можна провести: подібно до Німеччини, яка об'єднала в єдину державу окремі князівства, українська держава у післявоєнний період має успішно провести процес реінтеграції окупованих територій, а також отримати репарації за спричинені ворогом збитки, які можуть стати фінансовим підґрунтям для її подальшого економічного зростання; українці та німці є достатньо схожими за менталітетом.

Такі секрети «німецького економічного дива», як: підтримка вітчизняного виробника державою, банківським сектором, зусиллями дипломатії, акцент на розвиток промисловості, реформування професійно-технічної освіти, її доступність для молоді, можуть дійсно мати практичну цінність для економічного зміцнення України у післявоєнний період.

Використана література:

1. <https://e551mm.wordpress.com/2019/01/02/mdingrmn/> (Дата звернення: 31.01.2023)

Чубур Н.В.

chbuv@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри політичних технологій

Юридичного інституту
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І УКРАЇНА: ВИКЛИКИ ТА ЇХ ПОДОЛАННЯ

В останнє десятиліття все більш чітко виявляється процес глобалізації економічних, соціальних, політичних і культурних зв'язків, відносин, взаємодій. Майже вперше в історії людства потоки інформації, товарів, послуг, капіталів все з більш зростаючою швидкістю охоплюють весь світ. Іншими

словами, тенденція розвитку економіки XXI століття у руслі глобалізації є вирішальною стратегією для багатьох країн світу. Тому в близькому майбутньому вона буде визначати стан світової економіки, впливати на фінансову політику, стане пріоритетною у зовнішньоекономічній діяльності багатьох країн світу. У цих умовах жодна держава не може залишатись осторонь.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку економічної системи є глобалізація економіки. Україна вступила у XXI століття в умовах не завершеного переходу до соціально орієнтованої економіки, яка, як переконливо засвідчує світовий досвід, відкриває реальну перспективу динамічного економічного зростання. Разом з тим, відсутність продуманої стратегії політичних та економічних реформ призвело до того, що наша країна виявилася вразливою перед проблемами, що пов'язані з інтеграцією у глобалізований світ. Нові масштаби, форми і темпи інтернаціоналізації господарського життя в останні десятиліття значно позначаються на перспективах розвитку будь-якої країни. Тому необхідно серйозно обмірковувати, як, у яких масштабах, за якими напрямками, в яких формах і на яких умовах повинна відбуватися інтеграція України у світове господарство.

На сучасному етапі для України одним із найважливіших пріоритетів її інтеграції у світовий простір є входження до Європейського Союзу. Інтеграція України до Європейського Союзу є надзвичайно складною дилемою як для неї, так і для Європи. Вже сьогодні Україна здатна будувати свої зовнішньоекономічні відносини на взаємовигідних умовах. Як зазначає професор Плахотнік О.О., високий рівень конкуренції на світовому ринку, гнучкість стратегії та тактики товаровиробників вимагають створення в Україні структур, які б забезпечували та координували функціонування зовнішньоекономічного комплексу, а також усієї інфраструктури зовнішніх економічних зв'язків. [1, 63]

У рейтингу індексу рівня глобалізації країн світу (KOF Index of Globalization) Україна у 2020 році посіла 45 місце, покращивши свій

минулорічний результат на 2 сходинки. У глобальному рейтингу поруч із нами такі країни як В'єтнам (42 місце), Греція (43 місце), Таїланд (44 місце), Румунія (46 місце), РФ (47 місце), Індія (48 місце). На першому місці рейтингу Швейцарія, за нею йдуть Швеція, США, Сполучене Королівство та Нідерланди. При формуванні рейтингу враховувались чотири основні параметри. По-перше, економічна інтеграція – обсяг міжнародної торгівлі, інвестицій. По-друге, персональні контакти – міжнародні поїздки, туризм, обсяг міжнародних телефонних переговорів. По-третє, технологія – кількість користувачів Інтернету, кількість інтернет-серверів. І, по-четверте, залучення до міжнародної політики – членство держав у міжнародних організаціях, кількість посольств.

[2]

На основі зарубіжного досвіду можна визначити основні компоненти успішної стратегії боротьби України за свої майбутні позиції у світовому господарстві.

По-перше, більш за все успіх залежить від наявності серйозної політичної волі відстоювати власні інтереси та забезпечувати загальний соціально-економічний підйом суспільства. Важливою функцією будь-якої влади є цілеполягання. Відсутність чітких цілей розвитку або їх неправильний вибір можуть спричинити тривалу кризову соціально-економічну ситуацію, що ми неодноразово спостерігали в нашій країні. По-друге, необхідним є аналіз позитивних і негативних тенденцій світового господарства, тих переваг і тих проблем, які існують у неоліберальному світовому порядку. По-третє, дуже важливо розробити реалістичну програму довгострокового розвитку країни, що ґрунтується на оцінюванні реальних можливостей та існуючих проблем. Недостатньо усвідомлюється необхідність швидкого переходу до гнучких технологій, виробничих методів та організаційно-виробничих систем. Україна, що знаходиться у положенні «наздоганяючої» держави, одночасно повинна розпочати перебудову своєї виробничої структури у відповідності з об'єктивними вимогами адаптації до швидких змін сучасного століття. У

стрімко мінливому світовому господарстві швидке пристосування до нової ситуації – це умова виживання.

Більшість західних аналітиків приходять до висновку, що визначним фактором у зв'язку з цим є наявність добре освіченого, ініціативного та відповідального населення. Вклад у людській капітал у середньостроковій перспективі дає найбільш корисну віддачу для суспільства в цілому.

Нарешті, слід приділяти значну увагу щодо еволюції інституціонально-правового каркасу майбутньої світової господарської системи, що мала б сприяти рівноправним відносинам між країнами. Для цього потрібні не тільки дипломатичні зусилля, але і теоретичне та ідеологічне усвідомлення тих процесів, що мали місце у світовому господарстві в останні десятиліття, напрацювання конструктивних і реалістичних рекомендацій.

Використана література:

1. Плахотнік О. О., Павленко А. А. Вплив глобалізації на розвиток світової економіки та економіки України / О. О. Плахотнік, А. А. Павленко // Економіка та держава. – 2022. – № 5. – С. 62–67.
2. GLOBAL INNOVATION INDEX 2020 Who Will Finance Innovation? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://bit.ly/3gShGsL>.

1.2. Сучасний соціум: виклики та перспективи розвитку

Бейлін М.В.

mysh07bmv@gmail.com

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри гуманітарних наук
Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна

ПОСТЛІБЕРАЛІЗМ ЯК ЗАХИСТ КОНСЕРВАТИВНИХ ЦІННОСТЕЙ

Постлібералізм заперечує принципи ліберальної філософії Просвітництва, на якій формально ґрунтуються політичні системи західних демократій. Ліберальне розуміння свободи як свободи від зовнішніх зобов'язань, як розрив соціальних зв'язків не тільки з співгромадянами, але також з минулими та майбутніми поколіннями неминуче призводить до морального і згодом політичного відчуження еліт і мас, ідеологічним оформленням якого є в одному випадку філософія вільного ринку, а в іншому – філософія вільного вибору ідентичності. Обом цим індивідуалістичним філософіям лідер інтелектуальної течії постлібералізму Патрік Денін протиставляє те, що він називає «консерватизм трудящого класу». В роботі «Чому лібералізм провалився» він констатує кризу лібералізму, яка нині очевидна кожному політичному спостерігачеві на Заході [3]. Багато пост-лібералів згодні щодо природи провалу лібералізму, хоча часто розходяться з приводу того, які заходи потрібно вживати у відповідь на цей провал. Однак більшість з них сходяться в тому, що лібералізм виходить з хибного уявлення про людську природу і, відповідно, про людський соціальний та політичний устрій. Основна мета лібералізму – це «рівна свобода» кожної людини – це свобода від «нав'язаних ідентичностей», світ, у якому єдиною реальною екологією людини, що визначає суспільний устрій, є ліберальна відкритість [1]. У його політичній, соціальній та економічній формі лібералізм створює ворожість до культури та релігії: активний підрив ідентичностей, визначених традицією та закладених у

наступності поколінь; заперечення як особистісних рамок, так і кордонів політії; трансформацію всіх людських відносин на транзакційну, ринково-орієнтовану модель «максимізації корисності». Результатом є нівелювання культур та традицій та перетворення їх в предмети ринкового торгу; ослаблення всіх асоціацій, включаючи сім'ю; посилення ліберальної держави, так само як лібералізованого глобального ринку як основних рушійних сил індивідуального звільнення та зростаюча нерівність переможців та переможених усередині цієї системи. Саме такою і була філософія, що визначила характер народжених епохою Просвітництва політичних поглядів на Заході та найбільшою мірою поширилися у Сполучених Штатах. Філософські та теологічні погляди протягом в цей період не були монолітно єдиними, і практика цього часу значною мірою визначалася доліберальною, зокрема, християнською ціннісною спадщиною. Ті, хто намагається вийти за межі лібералізму, таким чином, аж ніяк не вважають, що повинні зробити революцію для того, щоб ліквідувати всі елементи спадщини Просвітництва. Вони вважають, що потрібно оживити у новій формі існуючу спадщину доліберального часу, яка відіграла значну роль у розвитку західних суспільств. Головна різниця між «пост-лібералами» полягає у виборі методів опору і навіть подолання ліберальної моделі – у діапазоні від аргументів, які акцентують посилення місцевих форм комунального існування перед ліберальною політичною гегемонією, до адресованих антилібералам закликів взяти владу та використати силу держави для підтримки іншого погляду на людську природу і, відповідно, політичний та соціальний порядок. На конкретному рівні та в різних національних контекстах кожен із цих варіантів може бути затребуваний.

Майкл Лінда в роботі «Нова класова війна» проводить потужний і точний аналіз того, як і чому виникли величезні класові диспропорції, які сьогодні пронизують західний світ. Лінд враховує не тільки матеріальні причини цієї зростаючої нерівності, але також і її соціальні підстави і справедливо зазначає, як отруйна суміш менеджеріалізму, «прогресивного» егалітаризму і сортування

за географічним принципом зумовила появу самовдоволеного правлячого класу, який із зневагою ставиться до всіх інших [2]. Сьогодні потрібна зміна еліти або її істотна реформація, заснована на цінностях і перспективах, більшою мірою адекватних тим уявленням, що є у трудящих. Це означає, що потрібно не намагатися «стримувати» владу еліти, що в результаті не спрацює, але натомість змінювати її природу і навіть її персональний склад. Політичний авангард необхідний, щоб захистити консервативні цінності та вірування людей, які їх поділяють, їх здоровий традиціоналізм. Лінд вважає, що можна зберегти баланс між правлячим класом і «консервативним» робітничим класом, сподіваючись, що останній завадить першому утвердити своє олігархічне панування [2]. Хоча це завдання є складним і, можливо, взагалі недосяжним, але необхідне нове формулювання того, що складає основну мету діяльності правлячої еліти на Заході.

Проект ліберального інтернаціоналізму призвів до серії катастрофічних воєн та прийняття небезпечних зовнішніх зобов'язань. Потрібна або зміна еліти, або її реформація, заснована на цінностях і перспективах, більшою мірою адекватних уявленням, що є у трудящих. Це означає, що потрібно не намагатися «стримувати» владу еліти, але натомість міняти її природу і персональний склад. Рух у бік західного лібералізму показує його пастки, і їх усвідомлення спонукає шукати свій шлях у бік неліберального політичного та соціального порядку.

Використана література:

1. Бейлін М.В. Ліберальні ідеї Й.Б. Шада: сучасний контекст / Наукові записки Харк. економіко-правового ун-ту. Право. Економіка. Гуманітарні науки / Збірник наукових статей. №1(22), травень 2019. – С.115-123.
2. Lind M. *The New Class War: Saving Democracy from the Metropolitan Elite.* – New York, Portfolio/Penguin, 2020. – 224 p.
3. Patrick J. Deneen. *Why Liberalism Failed.* – Yale University Press. Series: Politics and Culture, 2019. – 264 p.

Бондарєв А.В.

artembondarev.ab@gmail.com

вчитель історії та громадянської освіти
комунальної установи Сумська ЗШ №27,
здобувач вищої освіти III (освітньо-наукового)
рівня спеціальності 033 «Філософія»
Сумський державний університет
м. Суми, Україна

ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Зміни в економічній та політичній сферах, які зумовлені широким впровадження інформаційних технологій, актуалізували трансформаційні тенденції у суспільстві. Процеси соціальних перетворень впливають не тільки на сутність та структуру суспільних відносин, а й на світогляд індивідів. Тому проблеми ідентичностей, в контексті сьогodнішніх геополітичних реалій, постають особливо актуальними.

Погляди на проблему ідентичності у філософії визначаються практикою адаптації індивідів до певного соціокультурного простору. У світі, який постійно змінюється, складно обмежитися одиничними актами самоідентифікації. Модернізація охоплює не лише окремі сфери суспільного устрою, а й соціальне життя у цілому. Тому уявлення про себе і своє існування переглядаються індивідами протягом усього життя. Незалежно від умов існування, людині необхідно перебудувати власний світогляд для сприйняття новацій та переосмислення традицій [1, 11-26].

У процесі становлення і розвитку ідентичностей людина має можливість через соціально прийнятні форми задовольнити особисті потреби. Вибір стратегії самовизначення впливає на індивідуальність особи. Релевантна ідентифікація забезпечує людині досягнення конвенціональності між власною ідентичністю та соціальним середовищем, в якому вона живе.

Соціальний елемент сутності людини передбачає включення в суспільство. Відчуваючи потребу бути належним до певної спільноти людина

прагне до відповідності певним критеріям. Бажання бути частиною чогось більшого за власну індивідуальність спонукає людину підпорядковувати свій світогляд ustalеним суспільним цінностям, що в свою чергу забезпечує груповий захист спільноти. Таким чином, у процесі соціальної ідентифікації людина отримує відчуття спільності з іншими людьми. В результаті суспільної взаємодії індивід переймає комплекс зразків та стереотипів поведінки, які властиві членам цієї групи та сприяють комунікації між людьми.

У реаліях сьогодення проблема ідентичностей стає більш багатоаспектною. За таких умов вчені та мислителі, яких відносять до постмодерністського напрямку, ставлять під сумнів саме поняття «ідентичності», вказуючи на «міфічний» характер цього феномену. В епоху Постмодерну була зафіксована теза про важливість уникнення чітко фіксованої ідентичності й забезпечення свободи вибору.

Так, на думку конструктивістів, ідентичність розглядається не як цілісне, «природно зумовлене» утворення, а як багатокомпонентна категорія, яка конструюється за допомогою різних конкуруючих дискурсивних практик. Індивіди знаходяться у постійному процесі соціальної адаптації та рефлексії, який ніколи не буде остаточно завершеним. Конструювання ідентичності базується на колективній пам'яті, яку індивіди осмислюють. В подальшому людина упорядковує світогляд відповідно до тих уявлень, які характерні даним спільнотам. Саме тому зміст певної ідентичності великою мірою визначаються акторами, які впливають на її формування [2, 9].

Результатом ідентифікації є формування в індивіда різних моделей ідентичності, актуальність яких змінюється в залежності від зовнішніх обставин. Дана сукупність становить цілісну соціальну ідентичність особистості, важливе місце в структурі якої посідає ідентифікація з національною спільнотою. У загальному вигляді під національною ідентичністю розуміють відчуття колективної належності до конкретної національної спільноти. Процес формування національної ідентичності передбачає колективне конструювання образу власної національної спільноти.

Національна ідентифікація є особливою формою соціалізації людини, спрямованої на формування особистості як частини певної національної спільноти.

Великою мірою на процес національної ідентифікації впливають поширені міфи та стереотипи, які визначають розуміння спільнотою категорій «свої» та «чужі». Для появи колективної або особистої ідентичності потрібна наявність уявлення про «іншого», від якого відбувається процес самоідентифікації. Саме тому при утвердженні національної ідентичності використовують формулювання, які містять заперечення іншої ідентичності [3, 15-16].

Унікальною особливістю національної ідентичності, яка виділяє її з-поміж усіх інших колективних ідентичностей є її інтеграційні можливості. Інші типи колективної ідентичності, такі як класова, родова, расова чи релігійна інтегруються в національний дискурс і поєднуються у свідомості людей з загальним уявленням про своє місце у просторі та часі. Разом з тим інтеграційну роль національної ідентичності іноді спрямовують на підпорядкування інших ідентичностей, що є характерним для авторитарних політичних режимів. У демократичних суспільствах конструювання національної ідентичності на основі тільки релігійних чи етнічних ознак спричиняє протистояння між представниками різних груп.

Використана література:

1. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009.
2. Дзюба І.М. Україна в пошуках нової ідентичності: Ст., виступи, інтерв'ю, памфлети / Вступ. слово М.В. Поповича. – Київ : Україна, 2006.
3. Майборода О.М. Проблема формування нової ідентичності української нації // Етноси України. Альманах. – Київ : 2000. – Вип. 1.

Борейко Ю.Г.

yboreiko71@gmail.com

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри політології та публічного управління
ВНУ імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

СИМВОЛІЧНИЙ РЕСУРС МАРКУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ

Сукупність суспільних практик, що мають на меті конструювання або модифікацію історичної пам'яті шляхом застосування символічного насильства формують комплекс явищ та процесів, що складають сферу історичної політики. Як ідеологічна інструменталізація історичної пам'яті, спрямована на досягнення певних цілей у внутрішній політиці і на міжнародній арені, історична політика передбачає нав'язування потрібного бачення форм репрезентації колективних уявлень про минуле.

Серед форм та засобів формування та розгортання історичної політики вагоме значення мають топонімічний простір і комеморативні практики, аналіз яких потребує застосування концепції символічного насильства. Згідно з нею, цілеспрямований вплив на ментальні структури суб'єктів має на меті трансформацію сприйняття і оцінки соціальної дійсності [3].

Важливим компонентом символічного простору суспільства, що маркує соціальний простір та структурує суспільні відносини, виступають об'єкти топоніміки, які перебувають у полі постійного ідеологічного та політичного зацікавлення [2]. Так, апологети радянського режиму нові топоніми впроваджували з метою формування ідентичності. Поняття «типове радянське місто» асоціювалося з уніфікацією, шаблонними назвами топонімів та місць пам'яті, переважно на честь партійних і радянських діячів і знаменних подій. Інформація, спогади, що стосувалися «іншого» минулого, витіснялися з міського ландшафту, отже – з історичної пам'яті.

Впровадження в Україні топонімів із національним змістом відбувається в рамках процесів декомунізації та дерусифікації шляхом перейменування або використання нових назв. Як ресурс конструювання символічного простору об'єкти топоніміки містять значущі для суб'єктів культурно-історичні, геополітичні, соціально-економічні смисли. Відтак об'єкти топоніміки є не лише важливим сегментом соціокультурного життя, а й засобом втілення історичної політики.

З об'єктами топоніміки тісно пов'язані комеморативні практики як сукупність дій та об'єктів (ритуалів, церемоній, пам'ятників, меморіальних комплексів), спрямованих на репрезентацію історичного нарративу, значущого для значної частини суспільства. Як і стратегії формування топонімічного простору комеморативні практики передбачають розуміння механізмів включення суб'єктів у соціально-просторові ландшафти.

В рамках просторового структурування суспільного життя виникає низка ознак ідентифікації, важливим елементом якої виступають «місця пам'яті». Поряд із відображенням специфіки регіону своєї локації «місця пам'яті» втілюють загальні особливості реалізації історичної політики. Усвідомлення широким загалом суспільного значення комеморативних практик забезпечується шляхом збереження та культивування «місць пам'яті» як фрагментів втрачених життєвих зв'язків [1]. На сучасному етапі до таких практик, без сумніву, належить облаштування Алеї почесних поховань загиблих учасників російсько-української війни та меморіальні знаки, встановлені у місцях масової загибелі мирних мешканців.

Таким чином, основою символічного насильства є розуміння об'єктивних умов функціонування соціальної системи і особливостей ментальних структур. Зв'язок між соціальними умовами розгортання символічного насильства і реакцією суб'єкта суспільних відносин на зміни в соціальному просторі найбільш переконливо простежується на прикладі перейменування топонімів і комеморативних практиках.

Використана література:

1. Ассман А. *Форми та трансформація культурної пам'яті*. Пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. / Ассман А. – К.: Ніка-Центр, 2012. – 440 с.
2. Борейко Ю.Г. Соціокультурна детермінанта феномена символічного насильства / Ю. Г. Борейко // *Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. – 2020. – № 1. – С. 5-8.
3. Bourdieu P. *Social Space and Symbolic Power* / P. Bourdieu // *Sociological Theory*. – 1989. – Vol. 7. № 1. – P. 14-25.

Газнюк Л.М.

lidiagazn@gmail.com

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних наук

Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна

СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Загальнолюдські цінності у сучасному соціальному світі мають універсальний статус і трансформують своє значення у напрямку інтеграції та набуття нових форм реалізації. Базовою соціальною цінністю є справедливість, на основі якої забезпечуються права людини, досягається консенсус і стабільність, реалізується благополуччя і гармонія суспільства. У просторі соціального буття люди переживають несправедливість, біль, страх, несвободу, покарання, а також сприймають консенсус, діалог, стабільність, спокій та безпеку. Проте, критерії та мотиви цих основоположних для формування ціннісної системи почуттів відрізняються залежно від ступеня соціокультурного розвитку, рівня освіти, умов життя, моральної та політичної культури та суспільних відносин конкретної спільноти. Онтологічними підставами справедливості виступають категорії міри і рівності, взаємопов'язані з категорією належного. Гносеологічною основою

справедливості виступає властива тільки людині здатність мислити раціонально. Раціональність як здатність людини розуміти конкретне і об'єктивно загальне, мислити поняттями, послідовно, розмірено і несуперечливо, тим самим опановувати буття і рухатися за його логікою зв'язків та відносин, які вона спостерігає або створює в навколишньому соціальному світі. Почуття справедливості природно властиве людині і має моральну основу, як і здатність виносити швидкі судження з приводу правильності або помилковості чогось з точки зору моралі. Наявність універсальних цінностей є позитивним явищем, яке сприяє розширенню визнання та дотримання свободи і справедливості. Конструктивна роль універсалізації, на думку П. Рікьора, полягає у тому, що «... універсалізація сама по собі є благом; усвідомлення того, що людство єдине ... можна сказати, що наслідком всіх цих феноменів є свого роду визнання людини людиною; примноження міжособистісних зв'язків веде до все більшої згуртованості людства, все більшого й більшого взаємозв'язку, об'єднання всіх націй, всіх соціальних груп в загальне ціле, що вдосконалює власний досвід» [3, 321].

У сучасному соціумі люди гостро реагують на прояви нерівності стосовно надання можливостей та забезпечення свобод. На думку Дж. Ролза, «всі соціальні цінності: свобода та сприятливі можливості, прибутки та багатство, соціальні основи самоповаги, – повинні бути рівно розподілені, окрім тих випадків, коли нерівний розподіл будь-якої, чи всіх, з цих цінностей дає перевагу кожному» [4, 67]. Така морально-психологічна форма розуміння справедливості наголошує на моральних та внутрішніх механізмах виникнення та формування почуття справедливості. Справедливість – це почуття, пов'язане зі сприйняттям людиною самої себе в співтоваристві інших, і певна здатність індивіда до оцінки людей і соціальних відносин, і ідея та ідеал, якого вже багато століть прагне людство, і принцип, відповідно до якого людина живе, діє, а іноді в ім'я якого і помирає. Технологізація та автоматизація життя, забезпечення добробуту людей сформували новий тип людини – людину-споживача, яка обирає світ речей, знаходить себе в ньому та поміщає себе

поруч з цими речами [2]. Ж. Бодрійяр в роботі «Система речей» описує новий тип людини – «...»людина розстановки» – це вже не власник і навіть не просто користувач помешкання, а активний влаштовувач свого оточення... Для людини найголовніше вже не володіння та користування речами, але відповідальність ... Мешканець сучасного будинку не споживає свої речі ... Він домінує над ними, контролює та впорядковує їх» [1, 32]. За цих умов виникають нові форми відносин, втрачаються старі авторитети, пересічна людина знаходить таке місце, де вона сама є господарем та авторитетом. В пошуках сенсу задоволення сучасна людина зробила вибір на користь життя, повного знаків: знаки достатку та престижу (від праці заради них до життя в кредит), знаки свободи (коли суспільство саме її обмежує). Е. Фромм зазначав, що «сучасній західній людині складно відчутти задоволення, не пов'язане з бажанням володіти» [6, 123]. За таких умов виникає так звана одновимірна людина (Г. Маркузе), модульна людина (Е. Тоффлер), людина розстановки (Ж. Бодрійяр), яка живе в суспільстві спектаклю (Гі Дебор). Зазначені тенденції стали основою змін в ієрархії цінностей, перегляду моралі та пошуку відповіді на нагальні питання соціального буття людини. Справедливість виконує консолідуючу роль для суспільства, виступаючи одночасно цінністю-засобом та цінністю-ціллю. Вона пов'язана з солідарністю, розширивши свої межі, включаючи різні верстви населення і нівелюючи соціальні ієрархії. На думку Р. Рорті, «традиційне філософське розуміння “людської солідарності” має на увазі, що є дещо всередині кожного з нас, – власне людське, – що резонує на наявність того ж самого в інших людях» [5, 239–240]. Справедливість народжується із здатності відчутти страждання ближнього та бажання припинити його, формує гуманність і ставленні до всього навколишнього світу. Це відбувається за рахунок певного морального прогресу людства. Проголошення цінності справедливості як засобу гармонізації соціального світу, діалогу та миру, а також виключення з неї расових, етнічних та інших стереотипів забезпечує конструктивні зміни в міжособистісних, соціальних, міждержавних відносинах.

Використана література:

1. Baudrillard J. Le système des objets. Paris, Editions Gallimard, 2000. 288 p.
2. Газнюк Л.М., Бейлін М.В. Трансформація бажання в суспільстві «постспоживання» // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії». – 2020. – № 2(63). – С.59–70.
3. Ricoeur P. Histoire et vérité. Paris, Seuil, 1955, 2e éd. augmentée, 1964 ; Temps et récit, Paris, Seuil, 3 vol., 1983-1985, rééd. «Points-Essais», 1991. 368 p.
4. Rawls J. A theory of justice. Belknap Press: An Imprint of Harvard University Press; 2nd edition, 1999. 560p.
5. Rorty R. Objectivity, Relativism, and Truth: Volume 1: Philosophical Papers. Cambridge University Press, 1990. 236 p.
6. Фромм Е. Мати чи бути? / Пер. з англ. – К.: Укр. письменник, 2010. – 222 с.

Карпіцький М.М.

karpizky@gmail.com

доктор філософських наук, доцент

доцент аграрного факультету

Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля

м. Київ, Україна

ЗАВДАННЯ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ПОДОЛАННЯ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛЬНОЇ КРИЗИ

Перехід суспільства до нового історичного стану завжди супроводжують кризи. Зараз почалася криза системи глобальної безпеки, яку спричинив перехід від старої моделі світового устрою до сучасної. Є небезпека, що ця криза може увійти в резонанс із кризою, яка ще тільки має настати у зв'язку з переходом у стан інформаційного суспільства. Нові інформаційні технології використовуються у суспільстві як для вільного обміну інформацією та спілкування, так і для маніпуляції. Зіткнення цих двох векторів застосування технологій веде до кризи, яка визначить, чи буде майбутнє інформаційне

суспільство вільним. Вже зараз ми спостерігаємо тривожні тенденції. Якщо раніше через пошукові системи можна було знайти будь-яку інформацію, то зараз вони видають її дуже обмежено відповідно до корпоративних комерційних інтересів. Якщо раніше Інтернет надавав майданчики для діалогу людей із різним світоглядом, то зараз загальний комунікативний простір Інтернету розпадається на замкнуті групи однодумців на підставі загальної картини світу. Найчастіше люди хочуть, щоб із ними завжди погоджувалися, й адміністратори соцмереж налаштовують алгоритми так, щоб вони зустрічали здебільшого своїх однодумців. У результаті представники різних груп перестають розуміти одне одного, і переконати їх у хибності своїх уявлень практично неможливо. Отже, величезну владу над свідомістю людей знаходять ті, хто керує алгоритмами надання інформації. Ця тенденція починає поширюватися у сфері науки, де все більшу владу знаходять наукометричні бази наукової літератури, що призводить до уповільнення обміну науковими ідеями. Щоб зайняти передове місце у майбутньому інформаційному суспільстві Україна вже зараз має шукати шляхи подолання цієї кризи, наприклад, керуючись принципами відкритості й свободи обміну інформацією створити свій інтернет-пошуковик і свою наукометричну базу даних. Але спочатку вона має витримати світову кризу, в епіцентрі якої опинилася.

Нинішня система глобальної безпеки склалася після Другої світової війни. Вона передбачала баланс між демократичними й тоталітарними країнами на основі розподілу сфер впливу. Після поразки Радянського Союзу в холодній війні необхідно було повністю перебудувати систему глобальної безпеки, але це не було зроблено вчасно, і Росія зайняла місце Радянського Союзу в ООН і у системі міжнародного права, тим самим закріпивши збереження старої системи. Однак безпрецедентне посилення політичного й економічного впливу Китаю дає йому змогу замість Росії стати другим центром двополярного світу. Ця архаїчна модель світового устрою має вступити в конфлікт із сучасною моделлю, яка відповідає уявленню демократичних країн, що в майбутньому може призвести до відкритого протистояння аж до воєнного. Китай посилює

свою міць і створює оточення із залежних держав, таких як Росія, Північна Корея, М'янма, у той час, як західні демократичні країни, навпаки, постійно скорочували армію і воєнне виробництво.

Непередбачуваним чинником стала війна Росії з метою відновлення подоби Радянського Союзу. Оскільки західні політики розуміли, що подібна війна самогубна для Росії, то не готувалися до неї, і тому зараз не можуть вчасно надати Україні достатню воєнну допомогу, що компенсується героїчним опором України проти сильнішого ворога. Перемога України у війні радикально змінить геополітичну ситуацію у всьому світі. По-перше, вона надає можливість формування нової системи глобальної безпеки, можливість виключити Росію з постійних членів Ради безпеки ООН із правом вето. Є висока ймовірність формування нових воєнно-економічних альянсів, наприклад, альянс країн Східної Європи й Великобританії, Туранський альянс навколо Туреччини й Тихоокеанський альянс за аналогією з НАТО. По-друге, закриває проєкт двополярного світу. Західні країни змушені зараз перезапустити воєнну промисловість. Це підготує їх до будь-яких майбутніх воєнних викликів, тоді як Китай втрачає Росію як одного з найсильніших своїх васалів. Так, завдяки Україні західні демократичні країни отримують шанс розв'язати кризу глобальної безпеки, які мали розв'язати ще тридцять років тому. Війна розорила багато земель України й завдала величезних втрат економіці, значна частина населення може не повернутися з еміграції. Але разом із цим завдяки міжнародній підтримці виникає шанс перезапустити економіку на новій основі. Щоб цей шанс реалізувати, необхідно розв'язати ряд завдань, які ми можемо виділити на основі розуміння природи сучасних криз.

Перше завдання – перемогти у війні. Якщо війна закінчиться лише звільненням усієї території України, то це означатиме, що вона закінчилася в нічию. Перемога у війні означає таку деімперіалізацію Росії, що вона більше не загрожуватиме своїм сусідам. Одна країна здобути таку перемогу не може, необхідна робота з формування коаліції під конкретний проєкт перемоги. Для цього вже зараз потрібно пропонувати світові своє бачення перемоги. Друге

завдання – взяти активну участь у формуванні нової системи глобальної безпеки після війни. Вже зараз потрібно вести дипломатичну роботу у цьому напрямі. Третє завдання – забезпечити політичну перемогу громадянського суспільства в Україні. Саме громадянське суспільство має забезпечити економічні свободи, протидію корупції та політичному популізму, що необхідно для швидкого відновлення й економічного розвитку країни. Четверте завдання – створити простір інформаційної свободи, який забезпечить розвиток науки, культури, освіти й громадянського суспільства. Завдяки цьому Україна зможе випередити у розвитку ті країни, які не зможуть забезпечити настільки ж високий рівень свободи у своєму інформаційному просторі. Від того, як Україна розв'яже ці завдання, залежить, чи буде вона в майбутньому передовою високорозвиненою державою, чи лише постійно наздоганятиме інші країни.

Соїна І.Ю.

soinairina2003@gmail.com

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна

МЕТАФОРА ЯК ФІГУРА МОВИ В КОМУНІКАЦІЇ

Метафора пронизує людську мову і розширює простір мислення людини. Процеси розуміння і пов'язані з ними феномени такі як мова, комунікація, понятійна система, досвід не мають встановлених, «абсолютних» структур. Метафора конструює дійсність у правилах «доречності дій», що й дозволяє «санкціонувати» ці дії. «У всіх сферах життя (не тільки у політиці або коханні) ми визначаємо реальність мов метафор, а потім починаємо діяти у відповідності до них» [3,134]. Багатоаспектне поняття метафори здатне приховати несумісність або навіть сформувати сумісність різних смислів. Завдяки своїй

функції актуалізації неявних, потенційних, прихованих смислів метафора вирішує смисловий конфлікт між різними словами і значеннями.

Метафора виникає в мисленні і для мислення. Метафоричний акт породження нового смислу на основі вже існуючого демонструє свої витoki і відображає природу мислення людини. У ньому існує такий механізм пізнання, який відкриває можливість інтеграції синтезу у сферу аналізу, образу – у сферу поняття, одиничного – у сферу загального. Людина робить висновки, усвідомлює цінність, приймає зобов'язання, втілює задуми за допомогою метафор. Метафора допомагає дати задовільне пояснення процесам людського розуміння і пов'язаним з ними феноменам – понятійною системою людини і природою людського мислення, мовою та людською комунікацією, лінгвістикою та психологією. Завдяки породженню нових сенсів на основі тих смислів, що вже існують відбувається взаємодія нових і «попередніх» смислів, цим шляхом метафора «транслює» дійсність. Базуючись на взаємодії ідей і зміні контексту, метафора сприяє утворенню нових смислів, а також оперує значеннями речей, відштовхуючись від їх вже існуючого змісту.

Метафора компонує різні сфери знання і трансформує їх у нове систематизоване, цілісне знання, що утворюється при уподібненні одного явища іншому на основі близькості смислових станів, властивостей і дій, що характеризують ці явища. З формальної точки зору, основна дія метафори полягає у вживанні слова, або словосполучення, призначеного для позначення одних об'єктів (ситуацій, подій) дійсності, для найменування або характеристикації інших об'єктів (ситуацій, подій) на підставі смислової відповідності. Сфера мислення концептуалізується метафорою, що налагоджує зв'язок між мисленням і діяльністю людини. Такі зв'язки відображають співвідношення між формою і змістом, і деяка частина сенсу може мотивуватися безпосередньо формою. Зокрема, реклама демонструє безпосередню передачу інформації з внутрішньою локалізацією ідей, пропонує об'єктом дії. Виявлення метафоричної підоснови інформаційного контенту може включати маніпуляцію.

Маніпуляція смислами виходить з самої процедури виявлення смислу, що вже само по собі стає придбанням знання. Маніпуляція свідомістю дуже багато у чому нагадує форму гри, котру створено з метафор. При цьому мова залишається незмінною, а змінюється сам контекст, що змушує людину інакше сприймати інформацію. З розрахунку на це створюються смислові конструкції, смисл яких навмисно затуманюється і доречною виявляється метафора. Метафора, безумовно, утримує зміст, не будучи при цьому однозначною і виявляє проблеми, котрі співзвучні часу. Багато в чому за допомогою охоплення метафорою інформаційних особливостей того або іншого об'єкту долаються певні смислові дистанції, завдяки чому відбувається проектування нового знання, нової дійсності. Метафора завжди звернена до буття, пізнання та самопізнання. Саме у людському бутті метафора нерідко проявляє себе різними фігурами мови. Існують різні шляхи пізнання й осягнення дійсності, але всі вони мають один спільний принцип дії, який за своїми функціональними аспектами відповідає метафоричному монтажу. Поняття монтажу бере своє походження з конструктивістської поетики і використовується в якості універсальної категорії. Даний принцип, демонструє аспект планування на основі якого будується цілісна картина, починає інакше виглядати фрагментарна природа діяльності людини [2]. Співвідношення природного і штучного є досить суттєвим аспектом, якщо розглядає особливості людського пізнання і специфічні риси самої людини через принцип метафоричного монтажу. Саме через монтування смислових утворень, що виконується метафорою, дивним чином сполучаються різні форми буття думки. Будь-яка комунікація не існує без узгодження. Мовна межа існує в мисленні, завдяки чому вона стає продуктом словотворення.

Таким чином, мова реалізується «не у виразі, а в розмові, як поєднання змісту, що виникає на основі вимовленого слова і реакції на це слово» [1,160]. Це і є статусом остаточної форми мови. Метафора існує у мові як один з її елементів, що утворює поняття, принципи, категорії і закони. Метафора не лише формальний мовний засіб, у ній міститься невидимий світ, який

допомагає людині призвичаїтись до адекватного сприйняття нових значеннєвих вимірів думки. Саме через це недостатність слова долається за рахунок метафори, яка насамперед санкціонує виявлення тих образних смислів, що внаслідок їхньої новизни та незвичності до певного моменту перебували поза межами мовної дійсності і просто слова.

Використана література:

1. Гадамер Г.-Г. Емінентний текст і його істинність / Герменевтика і поетика: вибранні твори. К.: Юніверс, 2001. с. 153-163
2. Beilin, M.V, Soina I.Yu. Continuity of language reality of events as sense integrity / Challenges and prospects for the development of social sciences in Ukraine and EU countries: comparative analysis : collective monograph. Riga : Izdevniecība “Baltija Publishing”, 2019. P.1-16.
3. Lakoff George, Johnson Mark. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press. 1980. 242 p.

1.3. Культурна інтеграція у сучасному світі

Абрамович С.Д.

dummuzi@ukr.net

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри слов'янської філології та загального мовознавства
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Сушицька О.Л.

korpk.olgab1@gmail.com

заступник директора з навчальної роботи
Коростишівського педагогічного фахового коледжу імені І.Я. Франка
м. Коростишів, Україна

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОВИ

Поняття глобалізації в сучасній науці усе частіше стає ключем до зрозуміння соціальних процесів. У соціології термін *глобалізація* охоплює надзвичайно широкий спектр явищ ідеологічного характеру та сферу політичної боротьби різних уявлень про характер світового порядку. Суверенітет національних держав дедалі частіше піддається впливу міжнародних організацій, транснаціональні утворення усе частіше поглинають національні особливості. Це нашаровується на такий чинник, як інтереси економічні, ринково-меркантильні. У зв'язку з цим вивчення процесів взаємодії глобалізації та культури набуває особливої актуальності.

Особливо животрепетне з цього погляду культурне життя сучасного світу, бо воно існує в динаміці безперестанних зрушень. Сьогодні незворотним фактором руху культури є глобалізація, і звичні стандарти культурного життя фактично приречені на трансформацію, часом навіть на зникнення. Адже сила чужоземного культурного досвіду, який тисячоліттями накопичувався в різних, віддалених один від одного, регіонах, сьогодні, в еру Інтернету та інтенсивних

міграцій і взагалі міжнародного та міжособистого спілкування, широко й вільно входить в духовний досвід окремої людини.

У культурному житті спостерігається взаємне проникнення різних концепцій, напрямів і течій. Культурні моделі різної генези, споконвічно, здавалося б, непорушно розділені, починають активно конкурувати між собою, й це визначає постмодерністську парадигму сьогодишнього мислення. Усе це провокує прискорення інтеграції духовного життя споконвічно диференційованих націй у якусь нову глобальну систему. Глобалізація – це об'єктивний процес, який має чітко виражений системний характер, охоплює всі аспекти суспільного буття. У результаті глобалізації світ стає все більш глибоко й міцно пов'язаним на різних рівнях релігійної, суспільно-політичної, науково-освітньої та літературно-художньої культури. І, з одного боку, це можна лише вітати, бо таким чином розширюються культурні зв'язки між різними народами та підвищується загальний рівень освіченості й толерантності.

Водночас глобалізація невідворотно породжує нові суперечності та проблеми у цих сферах. Бо тут виникає небезпека знецінення рідної культури, яка часом починає видаватися архаїчною й провінційною. Особливо це поширено серед молоді, яка тяжіє до спрощеної масової культури вестернізованого типу й легко жертвує традиціями, накопиченими пращурами протягом століть і тисячоліть.

Особливого значення у форматі культурної інтеграції набуває проблема мови. Мова, як найважливіший інструмент мислення та спілкування, відіграє тут фундаментальну роль і є істотним чинником культурної інтеграції. Для успіху міжнаціонального спілкування, здавалося б, слід надати зелене світло доцентровій тенденції: поширенню й закріпленню позицій якоїсь однієї мови, реально – англійської, котра, починаючи з 2-ї пол. ХХ ст., впевнено завойовує чільну позицію в світовому масштабі. Утім проблема соціалізації та піднесення загальної культури суспільства не менш невід'ємно пов'язані також з відцентровим аспектом – з питанням мовного розмаїття людства. Давно

відома максима: скільки мов ти знаєш, стільки разів ти є людиною. Тому прагнення встановити єдину мову для спілкування здавна сполучається з прагненням зберегти досягнення різних мов у якійсь новій єдиній системі. Допоміжною мовою для міжнародного спілкування якийсь час мислили есперанто – штучну мову на основі латині, але, попри те, що нині нею спілкуються близько двох мільйонів людей, не зробило її мовою нового, сучасного світу. Однак і англійська, якою нині користуються як офіційною мовою у більш ніж 100 країнах, якою публікуються найважливіші науково-технологічні праці й найважливіші політичні документи, не в змозі витіснити проблему збереження рідної мови – навіть у Великобританії, де свої позиції вперто оберігає гельська мова.

Етнічно-національна самоідентифікація не одразу усвідомлюється: так, величезна кількість людей, що розмовляє українською мовою, включає значний процент таких, що не завжди чітко усвідомлюють себе як українці: саме тому виникають такі самовизначення, як русини, бойки, поліщуки тощо. Лише з часом, на елітних рівнях, формується осередок, котрий формує у своїй ментальності відчуття приналежності до цілої нації, і процес формування такого осередку часом розтягується на століття. Так, самоідентифікація поляків, які спочатку відчували себе вислянами, мазовшанами, слензанами чи поморянами, зайняла величезний проміжок з X по XX століття [2].

Українська мова зберігає правічну східнослов'янську основу. М. Грушевський підкреслив споконвічне розуміння «украинского юга, какъ Руси въ собственномъ смыслѣ, тѣснѣе связанной съ ея старымъ національнымъ центромъ, Кіевомъ» [1, с. 3]. Українська мова утримує ознаки того мовлення, що функціонувало ще за київських часів. І якщо сучасному Ізраїлеві вдалося дати нове життя стародавньому івритові, збагатити його сучасним міжнародним лексиконом, оновити стилістику тощо, то цілком можливе й нове життя мови української, що має великі, невичерпні перспективи.

Використана література:

1. Грушевський М.С. Український народъ в его прошломъ и настоящемъ. Т. 1. СПб : Тип. т-ва «Общественная Польза», 1914. 360 с.
2. Język polski a świadomość narodowa – prof. Janusz Tazbir. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://rjp.pan.pl> › ...

Ismayilzadeh L.V.
leyla.ismayilzada@mdu.edu.az
Mingachevir State University
Mingachevir, Azerbaijan

ON THE PROBLEMS OF THE PHILOSOPHY OF INFORMATICS

Two problems of the philosophy of informatics can be formulated: philosophical problems formulated in terms of informatics; a system of informatics problems, the object of which is the activity of studying informatics. In this case, three groups of philosophical problems related to informatics can be distinguished:

- 1) the actual problems of informatics;
- 2) philosophical problems of informatics;
- 3) information and philosophical problems of informatics.

Actually, the problems of informatics are associated with the design of formalized information languages, formal information structures [1], information units [2], their interpretations, and information modeling.

Philosophical problems of informatics include questions of a philosophical nature: what is informatics? What is information? What are the relationships of different types of informatics objects? What is the place of informatics in the process of cognition? What is the relationship of informatics with other sciences?

Information-philosophical problems of informatics include questions of relations between philosophical terms and terms of informatics, the formulation of which, along with philosophical categories, includes terms denoting informational abstractions and constructions. What is an "information approach"? Are the axioms of

informatics tautologies? Does the information grow during processing? Is information interaction a reflection of the process of thinking?

The systematization of studies of the first group of problems is due to the systematic nature of informatics as a science. The systematization of studies of the second group of problems is due to the systemic nature of philosophy. A systematic interpretation of the problems of the third group requires research and analysis.

The widespread dissemination of the information approach deserves special attention due to the fact that many sciences use different information models and information processing processes. In addition, various types of “data-information-knowledge” relationships [3] serve as the basis for obtaining knowledge. Such relationships serve as the basis for extracting knowledge for the formation of information resources. The study of the essence of the surrounding world includes the study of meaning, the study of the process of cognition and the analysis of the objectivity of cognition. This can only be done using a philosophical approach. Many approaches in applied sciences are aimed at transforming disorder into order; philosophy reveals order in chaos.

The relevance of a new approach to the consideration of the phenomenon of information is determined by a number of factors: from the overdue update of information terminology to specific methodological needs in teaching courses on information resources and intellectual property management. Clarification of the relationship between information and knowledge is very important in the context of the problems of the "information society".

The development of modern information technologies and information sciences entails not only updating the terminological basis, but also requires a new analysis of the scientific classification of these disciplines.

A feature of modern research in the field of information is an in-depth study of the semantic side of information and information messages. An information message is not just a transmission of symbols, but a reflection and implementation of the accumulated experience of mankind and world culture. The essential characteristics of information and information message is a dialectical connection with thinking,

communication methods, which involves not one-way, but two-way cooperation of both the sender (source, server) and the receiver (receiver, client).

The semantic content of information can be represented as a certain system of elements (information semantic system), between which there are relations. The meaning of the information message is determined by the values of the elements and the specific relationships between them.

Modern information resources include various components: data, information, descriptions, databases, knowledge and technological systems. Human interaction in the information sphere should be considered. In the information sphere, all types of information interactions generated by the interactions of subjects and objects of the infosphere are implemented. The basis of interaction is information interaction. It can be passive (contemplation, observation) and active (measurement, influence, experiment). Passive can be defined as informing, active as actual interaction.

In the information field there is such a phenomenon as "implicit" knowledge. To reveal implicit knowledge, for example, a hidden relationship between parameters, special methods of analysis are used, which include correlative analysis. When transferring knowledge, in particular, in education, it is possible to analyze the transferred knowledge to the subject based on testing methods. However, testing solves local problems of mastering the material in a narrow direction. Only on the basis of generalization can the concept of "convergence" of knowledge be introduced as a criterion for the reliability of the knowledge obtained.

From the above, we can conclude: the philosophical approach enriches informatics on the basis of generalized analysis. At the same time, some methods of the information sciences (not only informatics) are portable and applicable in the philosophical analysis of the surrounding world and help to understand this surrounding world. The philosophy of informatics allows you to build a holistic picture of the world, supplementing it with strokes that are not characteristic of other sciences.

Used Literature:

1. Tsvetkov V.Ya. Information Constructions // European Journal of Technology and Design. 2014. Vol. 5. № 3. -pp. 147–152.
2. Tsvetkov V.Ya. Information Units as the Elements of Complex Models // Nanotechnology Research and Practice. 2014. Vol. 1. № 1. -pp. 57–64.
3. Nürnberger A., Wenzel C. Wisdom-the blurry top of human cognition in the DIKW-model? // Proceedings of the EUSFLAT conference, Aix-Les-Bains, France. 2011. T. 1. pp. 584–591.

Карпець Л.А.

lubo.karpets@gmail.com

доктор філософських наук,
професор, завідувач кафедри української та іноземних мов
Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна

СПОРТИВНЕ НАЗОВНИЦТВО ЯК МОВОТВОРЧІСТЬ

Спорт у сучасному суспільстві завдяки своєму всеосяжному, універсальному характеру не лише вузькопрофесійна людська діяльність, він є частиною культурного, політичного, економічного життя держави. Феномен спорту знаходиться у центрі уваги фахівців різних наукових напрямів, зокрема й лінгвістів, яких цікавить мова спорту, тобто спортивне назовництво.

Одним із видів мовотворчості є спортивний жаргон. «Серед сучасних соціолектів спортивний жаргон є одним із найпоширеніших, що можна пояснити масовістю й поширеністю різних видів спорту і спортивної діяльності серед населення» [2, 208]. Множинність мов відображає множинність досвіду людства, сприяє кращому накопиченню і більш точному вираженню цього досвіду. Фердінанд де Сосюр прагматично підійшов до проблеми творчості у мові: для нього мова є швидше інваріантом, аніж множинною ідентичністю, практично усе мовне розмаїття він вбачає у мовних практиках – мовленні, яке

урізноманітнює в індивідуальному вжитку соціальну мовну норму. Саме мовлення, за де Сосюром, є «індивідуальним актом волевиявлення й розуміння» [3,74], у мовленні актуалізується потенціал мови [там само,117], мовлення є довільною і контекстуально зумовленою варіацією і проявом того сутнісного, необхідного і надконтекстуального, чим є мова [там само,121].

Водночас, у динамічному напруженні між мовою, яка прагне до певної кодифікації як граничної форми своєї усталеності і мовленням, яке релятивізує мовну норму, де Сосюр вбачає можливість осмислити усю динаміку людської культури і виявити механізм соціальних змін. Де Сосюр відійшов від бачення множини мов, він розробив вчення про мову як таку, до того ж у цьому розумінні мова постає у нього як самодостатній, замкнений у собі всесвіт, і усі можливі зв'язки між елементами мови можливі для нього лише всередині самої мови. Таким чином, мовотворення у де Сосюра значною мірою редукується до індивідуальної стихійної і минущої індивідуальної діяльності мовної особистості у її мовленні, тоді як всередині системи мови можлива лише комбінаторика в режимі синтагматики і парадигматики: синтагматичні взаємно незамінні лінійні горизонтальні зв'язки доповнюються вертикальними парадигматичними зв'язками, які набувають характеру ієрархій, що розгалужуються на певні змінні.

Усі без винятку культурні явища і соціальні процеси можна розглядати через призму мови і мовлення. Якщо де Сосюр пояснює мовлення на основі законів побудови мови як системи, то Гердер схильний розуміти мову через мовлення, при цьому мовотворчість постає як глибокий вияв культури [1]. У контексті онтології мови одиниці мови не є вічними ідеями, але вони також не є чимось ефемерним з онтологічного погляду. Мовлення є різновидом онтологічного становлення, відношення між мовою як системою і мовленням якраз і є відношенням між буттям і становленням буття (за Платоном). Основою для кожної мови є те, що можливо всередині неї як системи, а тому те, що є основою для однієї мови, може не бути основою для іншої – до того моменту, поки носій цієї мови не почне у своєму мовленні користуватися як

своїми одиницями і матеріалами іншої мови. Тобто, до мови постійно потрапляють нові елементи. Мовотворчість постає у цьому світлі творенням мовного буття, можливістю надавати буття новим елементам мови через мовлення.

Важливу роль для розуміння онтологічного статусу мови відіграє концепція Сепіра-Уорфа, який цікавився базовими структурами, властивими кожній мові і які є більш чи менш оригінальними, що зумовлює більшу чи меншу оригінальність їхніх мовних проявів. Мовотворчість постає як творення нового соціального буття завдяки створенню онтології нової мови та концепції лінгвістичної відносності, згідно з якою мова визначає можливості пізнання світу. Йдеться переважно про когнітивні здібності людини, як мова визначає свідомість людини, зміна не лише мислення про світ, але й зміна самого соціального світу, прагматична настанова стосовно того, що переконання людини впливають на її вчинки.

Когнітивна лінгвістика дозволить по-новому подивитися на спортивне називництво. Знання про спорт акумулюються у спортивних термінах та терміносистемах. З когнітивної точки зору спортивні терміносистеми можна розглядати як структури, призначені для фіксації, зберігання та представлення спеціальних спортивних знань. У лінгвістичній науці зазвичай виділяються та протиставляються різні типи знань: найближче і віддалене значення, енциклопедичне та спеціальне, наукове знання, семантика слова і знання про світ, яке пов'язане зі словом, повсякденна та наукова картина світу. Існують різні погляди на співвідношення мовних та когнітивних структур. Перевага когнітивного підходу при аналізі змісту термінів і терміносистем у тому, що відпадає потреба у розмежуванні «мовне» і «немовне» у змісті терміна, що цілком відповідає духу концепції про триєдину сутність терміна і фонове знання, яке визначається як невербалізований фрагмент досвіду, що взаємодіє у мовленнєвій діяльності з деяким класом комунікативних елементів.

Використана література:

1. Гердер Й.Г. Мова і національна індивідуальність. Націоналізм: антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. Київ: Простір. Смолоскип, 2010. С. 3-9.
2. Карпець Л.А. Спортивний жаргон як відображення соціальної структури мови / Вісник Львівського університету. Серія філологічна, 2009. Вип. 46, Ч.1. С. 208-216.
3. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. Київ : Основи, 1998. 324 с.

PH.D. Ruhiyya Adil gızı Huseynova

h.ruhiyye76@mail.ru

Mingachevir State University

Mingachevir, Azerbaijan

IMPROVING THE INNOVATION PROCESS AND THE FACTORS THAT AFFECT IT

Summary: The article examines the innovative activities of enterprises in a market economy, innovation policy, innovation process and the negative and positive factors influencing this process and areas for their improvement.

Innovation can be seen in both statistics and dynamics. If innovation is in statistics, it is the end result of the commercialization of innovation, and the final dynamics of innovation is a complex process of creating, mastering and disseminating innovation.

The process of innovation is a set of interrelated processes carried out at different stages from the emergence of a new idea, its assimilation and marketing of the purchased product.

All firms and companies strive for innovation. Steps to improve the factors affecting the innovation process at the macro and microeconomic levels in all countries are always in the spotlight.

As we know, the process of innovation begins directly with the stage of conducting research scientific and technical developments (STD). In the course of this work, scientific and technical ideas on the materialization of existing theoretical knowledge and discoveries are put forward. The research ends with the substantiation and practical testing of new methods of meeting the needs of society. All STD is carried out by highly qualified employees, both in the Academy's institutions and universities, as well as in large scientific and technical industrial organizations. STD is mainly funded from the state budget and on a non-refundable basis. In this case, most STD is funded from the budget on assignments from government programs to address the most important scientific and technical problems. Ultimately, this is in favor of social production. Because the results of the evolution of scientific knowledge are included in the productive forces in the form of a completed solution of an important scientific and technical problem on the basis of experimental testing of scientific and technical ideas.

In the second stage of the innovation process, applied research is carried out. Applied STD is conducted in most scientific and technical organizations in the industry, in universities with different areas of research and research. These works are financed both from the state budget (on the basis of state scientific and technical programs and on a competitive basis), as well as at the expense of large industrial organizations, joint stock companies and commercial funds.

In the third stage, experimental design and design work is carried out in connection with the development of advanced projects, sketch-technical design, issuance of working design documents, preparation and testing of prototypes. This work is carried out in specialized laboratories of universities, design bureaus (DB) and experimental plants, as well as in the scientific and production departments of large industrial organizations.

In order to reduce investment risk, it is advisable to finance Experimental Design Work in two stages. In the first stage, the work related to the development of preliminary projects and sketch-technical design is funded. Usually at this stage, the model of the designed product is assembled and its stand tests are carried out. The

implementation of the project is related to the continuation of funding, preparation of working design documents, development and testing of new product samples.

The reasoning behind the financing of the third phase of the innovation process over the previous two phases is that investments in Experimental Design Work are risky. It is expedient for the investor to limit himself to the financing of sketch design.

In the fourth stage, the commercial process is carried out on the main phases of the application of innovation in production and access to the market, and then the life cycle of the product. The application of innovation to production requires a large investment for the reconstruction of production facilities, staff training, advertising and other purposes. The main sources of investment are special funds collected by organizations in special funds for this purpose, as well as borrowed funds (bank loans).

Examples of the main factors influencing the dynamics of the innovation process: the elements of labor, its motivation, resource provision, organization and management, competitiveness, environmental conditions, etc. can be shown. In addition to the above-mentioned objective factors, it affects the innovation process: strategy, tactics, policy and other subjective factors.

Depending on the purpose of the analysis, these factors can be grouped according to different characteristics. Examples of grouping features are internal and external; primary and secondary; objective and subjective; microeconomic and macroeconomic, etc. such symptoms can be shown.

A number of factors are slowing down the innovation process. Such factors are called "innovation barriers".

Well-known scientist P. Drucker divided the set of these factors into five groups: Technical, specialty, social, regulatory, economic.

The situation of the same factor can have a negative and positive impact on the innovation process. Factors influencing the development of the innovation process can be grouped as follows: economic-technological, political-legal, organizational-managerial, socio-psychological.

Each of these factors can be mentioned as a factor of negative impact. For example, we can mention the factors that have a negative impact on economic and technological factors: lack of funds to finance projects, weak material and technical base of enterprises, outdated technologies, etc. Political and legal factors can be attributed to the factors that negatively affect the innovation process: antitrust, tax, depreciation, incomplete patent-licensing laws.

Taking into account certain tried and tested experiences, in order to work on the dynamics of the enterprise's development, it is expedient to focus on improving the mentioned impact factors in the following directions:

- Availability of financial, material and technical resources, advanced technologies, economic and scientific-technical infrastructure; material rewarding of innovation activity (economic-technological);

- Existence of a legal basis for financial incentives for innovation activities; increase of state support for innovation activity (political and legal);

- Flexibility of organizational structures; democratic style of governance; predominance of horizontal information flows; self - self-planning; decentralized independence;

- Financial incentives; to have a reputation in society; providing an opportunity to express oneself; the presence of a normal psychological environment in the labor collective, etc.

In the end, it can be concluded that any innovation process is influenced by positive and negative factors. The main task of any level of management is to study their impact and focus their influence on high achievements and reduce the level of expected risks. This makes it necessary to develop and implement innovation policy at the state, regional and enterprise levels.

Used Literature:

1. Atakishiyev M.C., Suleymanov Q.S. Innovation management. Baku, 2004.
2. Gasimov F.H., Najafov Z.M. Innovations: emergence, spread and development prospects, Baku-2009.
3. Tagiyev A.H., Innovation in question and answer. In volume VII. Baku, 2015

4. http://edf.az/uploads/documents/innovasiya_siyaseti.pdf

5. <http://az.strategiya.az/news.php?id=148153>

1.4. Філософські проблеми міграції й національної ідентичності

Скрипак І.В.

iryna.skrypak@outlook.com

магістр філософії ОНУ ім. І.І. Мечникова,

аспірант ЦГО НАН України

м. Київ, Україна

КУЛЬТУРА САМОТНОСТІ В БУТТІ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну вплинуло не тільки на жителів країни, яка зазнала агресії, – це виклик для міжнародного права, засад сучасного демократичного суспільства і принципів гуманізму всієї сучасної цивілізації. Це спричинило глобальну міграційна криза, найбільшу за останні сто років, після закінчення двох світових воєн. За даними Агенції ООН у справах біженців (UNHCR), на 14.03.2023 року 8 113,179 тис. біженців з України було зафіксовано по всій Європі, при цьому 4 901,577 тис. із них отримали статус тимчасового захисту у країнах Західної Європи [1]. Особливість вимушеної міграції з України полягає в тому, що виїхали лише жінки з неповнолітніми дітьми та особи пенсійного віку, на відміну від біженців із Сирії, Афганістану, Лівії тощо, де відбувалися збройні конфлікти за останнє десятиліття, де родини мігрували разом. Таким чином, у фізичному і культурному відчуженні від дому та рідних опинилися жінки і діти, які є більш емоційно вразливими та чутливими до змін.

Адаптація мігрантів у новому соціальному середовищі вимагає в першу чергу пробудження волі до знань і саморозвитку, а на це не вистачає моральних сил, адже психоемоційні ресурси витрачаються на те, що чужинець звикає до нових умов життя, намагається ментально прийняти нову реальність і постійно долає стреси щодо розв'язання побутових, економічних і бюрократичних викликів. Переключення уваги на будь-яку діяльність є спробою затамувати біль від розпачу і самотності, адже мігранти не задовольняють своїх душевних запитів у створенні близьких стосунків та щирому спілкуванні. Спроби

забутися за допомогою алкоголю не знижують рівень тривоги та ностальгії за домом і рідними, які залишилися в Україні, – лише посилюють стрес від невизначеності та фрустрації, страху майбутнього. Наявність мовного бар'єру і культурні відмінності посилюють самотність людини внаслідок культурної ізоляції, як наголошує экс-генеральний хірург США Вівек Мурті [2]. При тому, що українці майже не відрізняються зовнішньо та культурно від жителів Західної Європи, відмінності у харчуванні, режимі дня, організації дозвілля, ставленні до релігії та виховання дітей тощо спричиняють непорозуміння і несприйняття чужорідного з обох боків, але зрештою для інтеграції в нове суспільство саме мігранту потрібно поступитися своїми звичками та ідентичністю. У найгостріших випадках це призводить до свідомого забування рідної мови та втрати національної ідентичності, самовідчуження.

Причина посилення самотності в еміграції полягає в тому, що розірвані близькі зв'язки із друзями і родичами мають деструктивний вплив на психіку, адже нові соціальні зв'язки будувати вкрай важко в новому культурному середовищі. Вівек Мурті описує парадокс американських солдатів, які відчували себе піднесено разом із військовими побратимами в зоні бойових дій і готові були повернутися на війну, бо не могли створити подібні тісні зв'язки вдома. Це те, що може статися із українськими військовими після закінчення війни, але зараз це пояснює феномен піднесення людей в Україні, які об'єдналися навколо спільної системи цінностей, віри в перемогу та обов'язку захистити свої домівки та сім'ї від окупантів. Утрата спільної цілі протистояння ворогу може призвести до чергової фрустрації. Чи не тому українці так полюбляють чвари, що це дає ілюзію об'єднання з однодумцями навколо спільної проблеми і «позбавляє» самотності?

Український філософ Назіп Хамітов застерігає від поверхневої інтеграції в нове суспільство, наголошуючи на важливості культурної інтеграції мігрантів, їх прояву волі до творчості та найголовніше – співтворчості [3]. Мистецтво, культура і творчість створюють можливості для катарсичного очищення від перманентних тривог і фрустрацій у новому середовищі через

відсутність кола підтримки та соціальних зв'язків, які посилюються через незнання законів, правил поведінки, іноземних мов тощо. Людині в культурній ізоляції потрібна не тільки соціальна самореалізація, але й наявність спільноти однодумців, творча реалізація, можливість самоактуалізації через культурне та духовне життя. Назип Хамітов підкреслює важливість переходу виходу на метаграницний рівень буття, коли люди починають об'єднуватися навколо спільних цінностей свободи та любові, надихаючи один одного до співтворчості [3].

Наслідки поверхневої інтеграції біженців ми бачимо в багатьох країнах Західної Європи, де вони утворюють відокремлені спільноти, ще більше відчужуються і перетворюються на маргінальні групи. Проблема в тому, що допомога біженцям полягає у задоволенні базових потреб мігрантів у житлі та їжі. При цьому нова країна, яка надає прихисток, не проявляє щирого інтересу до культури та особливостей життя мігрантів, до їх душевних і духовних потреб для повноцінної адаптації та прийняття їх унікальності новим суспільством. Виключним є приклад Люксембургу, де емігранти складають більше 50 % населення і мають право голосу на виборах. У цій країні є позитивний приклад рівноправ'я для всіх мешканців, присутня постійна увага і підтримка мультикультурності, наприклад під час постійних «фестивалів міграції». Для мігрантів розроблено систему заохочення до культурної інтеграції – «культурпас» для відвідування музеїв, театрів, концертів тощо. Зокрема, для українців було створено україномовну бібліотеку і передачу на радіо. Це доводить слова українського філософа Володимира Шинкарука: «Культура і лише культура є основою формування вищих духовних запитів людини» .

Використана література:

1. Ukraine refugee situation [Електронний ресурс]. – Режим доступу до док.: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.173312483.1102915127.1679269756-273061402.1679269756.

2. Мурті В. Самотність. Сила людських стосунків / пер. з англ. О. Любенко. – К. : Лабораторія, 2020. – 320 с.

2. Хамітов Н.В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 4-е видання, виправлене і доповнене. Київ : КНТ, 2022. – 405 с.

1.5. Філософія та освіта: актуальні проблеми взаємодії. Штучний інтелект в освіті. Побудова ідеального університету

Войнаровська Л. І.

l.i.v@online.ua

кандидат філософських наук,

доцент кафедри соціології

факультету управління персоналом, соціології та психології

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

НАУКА І ОСВІТА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СИНГУЛЯРНОСТІ

Кожна історична епоха відзначається певним способом мислення, який спрямовує її розвиток у відповідному напрямку. Поява нових філософських ідей передують новим відкриттям у науці, нововведенням у техніці, змінам у різних сферах життя суспільства, формують нове уявлення про людину. Наприклад, філософія з кінця XVIII століття перетворилася на саморефлексивне з'ясування того, як людина структурує світ. Цим ми завдячуємо «коперніканському перевороту» у філософії, який здійснив Іммануїл Кант. В його теорії суб'єкт не зобов'язаний досліджувати об'єкти, а будь-яке міркування про них стає власне антропологічним дослідженням. Такий розрив між людиною і світом (суб'єктом і об'єктом) не передбачає достеменної відповіді на питання щодо оточуючого середовища, соціальної ієрархії або ж нових технологій, оскільки об'єкти зводяться до того, що покладається самою людиною. На ґрунті критики кантівської трансцендентальної філософії з'явилося чимало нових філософських теорій, а найсучаснішим напрямком серед таких альтернатив можна вважати об'єктно-орієнтовану онтологію (ООО), яка виникає на початку XXI століття як амбітна спроба створення нової метафізики або ж як теорія так званого спекулятивного реалізму [2].

Бог, Єдине, Благо – поняття класичної форми онтології – тут поступаються ідеї, що будь-які об'єкти мають внутрішню диференційовану сутність та існують самі по собі, мають здатність мислити про себе і про інших. Людина, таким чином, бачиться лише як одна із опцій цієї «тотально мислячої матерії». Поняття «суб'єкт» в ООО відкинута або навіть розчинена в «об'єкті». Один із засновників цієї теорії, американський філософ Грем Харман стверджує, що в його об'єктно-орієнтованій філософії людське мислення – це лише один тип серед трильйонів інших [3].

Отже, ООО заснована на специфічному нігілізмі, який, в кінцевому рахунку, стає підґрунтям, виправдовує і передбачає створення штучного інтелекту, що має мислити разом із людиною, а згодом – замість неї, перетворюючи людину як суб'єкта в один із множинних об'єктів. Вчені вже назвали ці глобальні процеси «технологічною сингулярністю». Технологічна сингулярність – це поки що футурологічний проект, який передбачає, що прогрес у науці і техніці буде недосяжним для розуміння людини, а штучний розум настільки перевершить її можливості, що перебере на себе усі функції людського розуму. «Настане черга машинних «нібито-людських» якостей: емоційності й моральності, волевиявлення й цілепокладання тощо. Важко сказати, чого в таких міркуваннях більше, – науки, технологізму чи нетрадиційної (секулярної) релігії», – зазначає український дослідник проблем, пов'язаних зі штучним інтелектом, Микола Ожеван [1, с. 36].

Але перш ніж машина почне мислити так, як людина, людина мусить мислити так, як машина. Така можливість, хоча ще досить опосередковано, виникла зовсім нещодавно: у світі запрацювала нейромережа ChatGPT – чат-бот зі штучним інтелектом, який генерує ідеї, відповідає на питання, пише закони і вірші, знаходить будь-яку інформацію і навіть жартує. Користуватися безкоштовними послугами чат-боту може будь-хто, видаючи його «інтелектуальні зусилля» за свої. Експерти у галузі освіти б'ють на сполох: освіта зіштовхнулася з загрозою для людського інтелекту та академічної доброчесності. Цей поворотний момент для освіти і науки накладає велику

відповідальність на учителів та викладачів, які змушені будуть протидіяти подібним викликам. Наприклад, практикувати живе діалогічне навчання в класах і аудиторіях, які не матимуть доступу до Інтернету, вести роз'яснювальну роботу, підвищувати рівень моральної відповідальності серед молоді.

Нові технології, які здатні сьогодні кардинально змінювати світ, загострюють питання щодо подальшої долі людини і людства загалом: на кого вона перетвориться і якою є перспектива існування людського загалу за умови подальшого стрімкого і безпрецедентного розвитку технологій? Ці питання дедалі частіше виникають у філософських розвідках, присвячених науково-технічним зрушенням останніх років. Потреба у нових філософських теоріях, морально-етичних настановах, нових освітніх практиках, які захистять статус людини як творчої і неповторної особистості, стає нагальною. Особливо в умовах означених глобальних викликів.

Використана література:

1. Ожеван М. А. По той бік технологічної сингулярності: дилема гуманістичних обмежень і необмеженого «пост гуманного» розвитку. *Стратегічні пріоритети*. 2016. №1 (38). С. 33–46.
2. Graham Harman, *Towards Speculative Realism: Essays and Lectures*, Zero Books, 2010. 219 p.
3. Graham Harman, *Object-Oriented Ontology: A New Theory of Evrything*, Pelican Books, 2018. 336 p.

Камбур Н.О.
n.kambur@ukr.net

співробітник факультету підготовки іноземних громадян
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна

ВЗАЄМОДІЇ РИНКУ ПРАЦІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ПОСТФОРДИЗМУ

В умовах запровадження постфордистської системи організації праці нагальним стає вивчення інститутів та механізмів взаємовідносин ринку праці та системи професійної освіти, теоретичного осмислення існуючих процесів, аналізу передумов формування та еволюції цих зв'язків, розробки інституційної моделі взаємодії ринку праці та професійної освіти.

Сучасна економічна криза поглибила зростання диспропорцій між попитом та пропозицією робочих місць на ринку праці. Зміни характеру взаємодії ринку праці та професійної освіти в сучасних соціально-економічних реаліях обумовлені багатьма факторами: відмовою від механізмів розподілу випускників професійних навчальних закладів, лібералізацією професійної освіти та трудових відносин, а також перерозподілом зайнятості у бік збільшення сервісного сектора. Зазначені обставини відбиваються на усіх суб'єктах, залучених у сферу взаємодії інститутів ринку праці та професійної освіти. Ситуації, коли підготовлені спеціалісти не знаходять відповідних робочих місць, є ознаками неефективності системи професійної освіти. Якщо випускники поповнюють ряди безробітних, держава несе додаткові бюджетні витрати на виплату допомоги або перенавчання. У разі відсутності співробітництва з роботодавцями система професійної освіти, крім матеріальних витрат, втрачає зв'язки з реальною практикою, не отримуючи конкретних сигналів про потреби ринку праці. Випуск фахівців, не затребуваних на ринку праці, тягне за собою девальвацію іміджу професійної освіти як гаранта працевлаштування та успішної професійної самореалізації [2].

Очевидним мінусом для бізнесу є неможливість забезпечити повноцінний кадровий ресурс для розвитку економіки, оскільки роботодавці здебільшого орієнтовані на наймання вже підготовлених фахівців для задоволення своїх кадрових потреб. Внаслідок неузгодженості попиту та пропозиції на ринку праці молоді складно вбудуватися у кадрову структуру економіки, нереалізовані очікування позначаються на соціальному самопочутті молоді. Виникаюча фрустрація сприяє маргіналізації та девіантній поведінці, що призводить до зростання соціальної напруженості.

Змістовний аналіз зв'язків професійної освіти та ринку праці ґрунтується на положеннях теорії соціальної системи та загальної теорії дії Т. Парсонса; селективну та фільтруючу функції професійної освіти, вплив на процес працевлаштування аналізують А. Берг, М. Спенс, Дж. Стігліц, К. Ерроу; стратифікацію системи освіти та ієрархію ринку праці доводять Г. Гінтіс, О. Дерінгер та М. Піор, вказуючи на роль освіти у сегментуванні ринку праці. Процеси зближення відносин інститутів ринку праці та професійної освіти пояснюються зростаючою роллю освіти в «суспільстві, заснованому на знаннях» (knowledge-value society) та реалізацією ідеї безперервної освіти (lifelong learning). Розвиток принципів плюралізму та децентралізації, з одного боку, та глобалізації та інтеграції, з іншого, також відбиваються на функціонуванні даних інститутів.

Універсальна гнучкість громадських інститутів, зокрема ринку праці та системи професійної освіти, зазначена у роботах теоретика постфордизму Р. Райха, проявляється не тільки у реалізації професійною освітою запитів економіки, а й у відносинах між цими інститутами. Поява посередницьких структур, покликаних координувати діяльність соціальних партнерів, свідчить, що забезпечення гнучкості стає нормою взаємодії. Інституційна парадигма зумовлює розуміння взаємодії професійної освіти та ринку праці як інституціолізованої форми соціального партнерства.

Для професійної освіти важливим є формування та відтворення професійно-кваліфікаційного складу населення; ефективність реалізації цієї

функції вимірюється шляхом аналізу ринку праці як соціального інституту [3]. Метою створення закладів професійної освіти було задоволення потреб промисловості у кваліфікованих кадрах. Роботодавці ініціювали створення формального професійного навчання та сприяли процесу відокремлення професійної освіти в окрему сферу. У сучасних ринкових умовах регулювання кадрових потреб економіки та підготовки відповідних фахівців не відбувається автоматично. Інституційне оформлення відносин ринку праці та професійної освіти, засноване на прогнозуванні кадрових потреб на регіональному рівні, сприяє узгодженню структури професійної підготовки із запитами економічного розвитку території. Поява організації-посередника, функції якої включають інформаційне, науково-методичне та організаційне забезпечення запитів соціальних партнерів, веде до нівелювання дисбалансу на ринку праці.

Системні трансформації ринкової економіки відбиваються на процесах взаємодії інститутів ринку праці та професійної освіти, починаючи з формулювання вимог до якості робочої сили, і закінчуючи структурними запитами. Поява та поширення спеціальних посередницьких структур, покликаних втілювати еластичну координацію діяльності соціальних партнерів, і подальша інституціалізація процесу свідчать про те, що забезпечення гнучкого характеру взаємодії стає нормою. У країнах з ринковою економікою усунення дисбалансу між потребами господарства та структурою професійної підготовки відбувається за допомогою інституційної координації. Інтеграційний характер відносин проявляється у створенні незалежних посередників, які здійснюють діяльність з координації роботи системи професійної освіти та ринку праці. Координуючі структури, що функціонують у різних країнах, виявляють важливу тенденцію до зростання цінності знання та відповідно професійної освіти. Ідея забезпечення потреб економіки силами професійної освіти у сучасних умовах доповнюється новими нюансами, коли система освіти може виступати домінантою економічного розвитку, генерує нове знання та дає імпульс для розвитку економіки. На формування сучасної моделі взаємодії ринку праці та системи професійної освіти впливали фактори, зумовлені

переходом до постфордиського типу соціально-економічних відносин. Модифікована модель взаємодії системи професійної освіти та організацій реального сектора економіки у постфордизмі є складним конгломератом із фрагментів капіталістичної системи та елементів їх практик. Слабка інституціоналізація відносин бізнесу та сфери професійної освіти позначається на виконанні ринком праці та професійної освіти своїх функцій, проте процеси регулювання їхньої взаємодії розвиваються. Незважаючи на дискусійний характер тези про те, що освіта має задовольняти потреби економіки, для сучасної постфордиської реальності характерна саме ця тенденція.

В умовах посиленого дисбалансу професійно-кадрової та структурної відповідності ідея відповідності системи професійної освіти ринку праці стає домінуючою. Корпоративна модель реалізує принципи інтеграції та синтезу, характерні для постіндустріальних суспільств [1, 489]. Реалізація взаємодії ринку праці та системи професійної освіти робить нагальним створення структур-посередників між системою професійної освіти та бізнесом. Суспільна необхідність у центрі дослідження ринку праці є прямим наслідком відмови державних структур від жорсткого регулювання процесу розподілу підготовлених кадрів. Діяльність таких центрів необхідна для інформаційно-аналітичного забезпечення управлінського впливу на систему професійної освіти з метою задоволення потреб економіки та спостереження за динамікою затребуваних кваліфікацій.

Використана література:

1. Бейлин М.В., Камбур Н.А. Неокорпоративизм в образовании как «регулируемая саморегуляция» в эпоху постфордизма / “Science progress in European countries: new concepts and modern solutions”: Papers of the 4th International Scientific Conference. December 28, 2018. – Stuttgart, 2018. – pp.488–496.
2. Barros R. From lifelong education to lifelong learning. Discussion of some effects of today’s neoliberal policies // European Journal for Research on the Education and Learning of Adults. – 2012. – Vol. 3, № 2. – pp. 119–134.

3. Martin I., Shaw M. Developing the Community Dimension of Learning: three Conceptual Frameworks. In A. Fragoso, E. Lucio-Villegas & E. Kurantowicz (Eds.), Proceedings of ESREA, Between Global and Local: Adult Learning and Development. Faro: Universidade do Algarve, 2006. – pp. 11–16.

Козлов Є.В.

yevhen.kozlov@kneu.edu.ua

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Махсма М.Б.

makhsmamariia@kneu.edu.ua

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри
соціоекономіки та управління персоналом
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Уранці 24 лютого 2023 р. Україна прокинулася в іншій реальності. Вибухи ракет в українських містах і селищах не залишили сумнівів, що це не жахливе сновиддя, а нова жорстока дійсність. Цей ранок докорінно змінив життя кожного мешканця нашої країни, кожного українця й усієї української спільноти.

У даному матеріалі автори зробили спробу власного аналізу особливостей дистанційного навчання в українських вишах за умов воєнного стану та здійснили короткий огляд його переваг і недоліків.

Українська освітня система не була захоплена зненацька військовою агресією північного сусіда. Протягом 2020-2021 рр., за часів коронавірусної

пандемії, коли більшість навчальних закладів різних освітніх ступенів були змушені працювати у режимі карантинних обмежень, уже було накопичено багатий досвід та напрацьовано певні методики дистанційного навчання. На допомогу прийшли існуючі на той час різні освітні платформи та інтернет-сервіси для онлайн-навчання, такі як Zoom, Meet, Classroom тощо. Якщо у попередні роки вони були лише інноваційними варіантами надання освітніх послуг, то в умовах пандемії стали конче необхідними та незамінними засобами та інструментами для здійснення освітнього процесу. Викладачі різного віку та рівня кваліфікації просто змушені були терміново опанувати нові методи проведення занять та оцінювання знань, удосконалювати свої вміння та навички користування комунікаційними технологіями.

Отже, накопичений досвід в організації навчального процесу за умов карантинних обмежень став дуже корисним і навіть абсолютно необхідним у реаліях повномасштабної агресії ворога.

Вести мову про переваги дистанційного навчання під час воєнного стану не є зовсім коректним. Єдиним позитивом тут можна вважати саму можливість продовжувати освітній процес в умовах форс-мажорних обставин, можливість тримати зв'язок викладач-студент, комунікувати та підтримувати один одного у освітній спільноті, відчувати залученість кожного до великої спільної справи. «Тримати стрій» і незламно в думках і мріях наближати перемогу, а не впадати у зажуру, розпач і зневіру.

Військовий стан значно ускладнив процес дистанційного навчання порівняно з карантинними обмеженнями під час коронавірусної пандемії. Перед більшістю студентів і викладачів постала необхідність змінити звичні та комфортні місця постійного проживання, що стали небезпечними, і шукати притулок у заміських будинках, західних регіонах України чи взагалі в інших країнах Євросоюзу та всього світу. Навчати та навчатися в умовах неналагодженого побуту, часто-густо відсутності засобів для адекватного задоволення мінімуму фізіологічних потреб, коли все життя відбувається «на валізах» – стало надто суворим викликом для багатьох студентів і викладачів.

Сама можливість хоч якось продовжувати освітній процес була залежною від наявності інтернету або мобільного зв'язку, а також необхідністю мати відповідні технічні засоби щоб ними користуватися.

У більшості освітніх закладів України, що перебували в небезпечних регіонах, навчання було відновлено на початку квітня 2022 р. Безумовно, це стало можливим лише завдяки вже напрацьованому досвіду дистанційного навчання за часів коронавірусної пандемії. На потребу часу було вжито заходів щодо забезпечення неперервності навчання незважаючи на нестабільність інтернет- та мобільного зв'язку, разом із синхронним онлайн-навчанням було запроваджено також і асинхронний режим. Це забезпечило доступ до освітнього контенту дистанційних курсів і можливість хоча б мінімально опрацювати навчальний матеріал.

Значно ускладнилося дистанційне навчання восени 2022 р., коли ворог почав здійснювати ракетні атаки на об'єкти енергетичної інфраструктури. Внаслідок цього енергосистема України не могла працювати стабільно і змушена була вводити віялові відключення енергопостачання, що дуже негативно вплинуло на більш-менш налагоджений освітній процес. Проте і викладачі, і відповідальні студенти у більшості випадків знаходили шляхи і засоби для подолання перешкод, що виникали: проводили заняття або приєднувалися до них із пунктів незламності, із торговельних центрів, із кафе тощо. Були досить екстремальні випадки, коли взимку, у вечірній час, за умов відключення зовнішнього освітлення, дівчата-студентки просто на вулиці «знаходили» мобільну мережу і таким чином були присутніми на онлайн-заняттях. А викладачі у власному авто їздили по місту і «знайшовши» мережу, проводили по декілька занять підряд прямо із автомобіля, витрачаючи дороговартісне паливо для обігріву салону. У травні 2020 р. інтернет-мережу облетіли фото Федора Шандора, професора Ужгородського національного університету, який, перебуваючи в окопах на передньому краї оборони, читав лекції студентам у перервах між бойовими чергуваннями, навіть під час обстрілів.

На жаль, мають місце й такі випадки, коли багато хто і серед викладачів, і серед студентів не зовсім відповідально ставляться до своїх обов'язків і саботують заняття, прикриваючись форс-мажорними обставинами та виправдовуючи таким чином своє небажання працювати або навчатися. На згадку приходить стара, як світ, істина: хто хоче щось робити, той шукає можливості, хто ні – перешкоди.

Отже, незважаючи на надскладні умови військового стану, коли стоїть питання самого виживання нашої країни і держави, українська освіта продемонструвала високий рівень опанування та практичного застосування сучасних інноваційних освітніх технологій, велику гнучкість і здатність швидко й адекватно реагувати на сучасні виклики. Як і все українське суспільство – гідно, мужньо та незламно тримати удар і відстоювати своє право на вільне існування, свою самодостатність, свободу та незалежність.

Муріна А.В.

hannamurina@hotmail.com

аспірантка кафедри банківської справи та страхування

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

МІСЦЕ СУБ'ЄКТИВНОГО НА ШЛЯХУ ДО ЯКІСНОГО ЗНАННЯ – ПІДКАЗКИ БЕКОНА ТА ЮМА

Філософія науки приділяє багато уваги питанням об'єктивного і суб'єктивного у формуванні знань про світ. Так, в процесі розвитку філософії науки Нового часу протягом XVI-XVIII століть в науковій методології пізнання домінувала думка про негативний вплив суб'єктивних факторів та абсолютизм об'єктивного пізнання. Необ'єктивне пізнання кваліфікувалося ненауковим. Поділ філософів на школи емпіристів і раціоналістів не змінював їхньої позиції у прагненні виключити суб'єктивні прояви у пізнанні, школи лише різнилися у способі такого виключення. При цьому, ключовою причиною категоричного неприйняття суб'єктивного в науці була можливість викривлення і

помилковості представлень про світ в силу усвідомлених і неусвідомлених психологічних впливів, що властиві природі людини.

З часом боротьба проти суб'єктивного виявилася не лише абсурдною, а і такою, що збіднює науку. Подальший розвиток філософії науки з різних точок зору показав неможливість виключення людини з її проявом суб'єктивного впливу з наукового процесу. Починаючи від формулювання запити для дослідження, визначення меж знання і незнання та прагнення направити зусилля в певний напрямок незнання, все це вже на початковому етапі дослідження є суб'єктивним. Так само, як і вибір методики дослідження, множинні вибори в реалізації обраної методики, і найважливіше, в інтерпретації результатів дослідження присутня людина зі судженнями. Ці судження можуть значною мірою покладатися на об'єктивне обґрунтування, але не можуть з нього складатися повністю в силу багатьох невизначеностей. Тому, гучні твердження про об'єктивність часто виявляються самообманом і обманом. Але найгірше навіть не це, а спроби пригнічення корисних суб'єктивних спроможностей особистості до творчості. Створення якісно нового знання, пошук рішення для складної проблеми потребує процесу «творення» [1, 146]. Чи може творчість людини бути об'єктивною? Ні, це суб'єктивний процес, властивий окремій людині або групі людей у спільній роботі. Пригнічення і прагнення до відмови від творчого прояву збіднює науку, звужує її поле розвитку, особливо в можливості посунути рамки знання і перетворення незнання в знання.

Філософи науки Нового часу висунули обґрунтовані заперечення до негативного прояву суб'єктивного у процесі пізнання. Розглянемо заперечення Френсіса Бекона (1561-1626) і Девіда Юма (1711-1776), які були представниками емпіризму. Ключовим положенням емпіризму є те, що пізнання будується на чуттєвому досвіді взаємодії з реальністю, який фіксується за допомогою експериментів, вимірювання, активних спостережень, тоді як у розумі людини немає нічого додаткового і цінного. Бекон є представником матеріалістичного емпіризму, який встановлює довіру до

первинного чуттєвого досвіду людини як об'єктивного відображення реального світу. Тоді як Юм є представником ідеалістичного емпіризму і висуває сумніви щодо можливості чуттєвого досвіду людини адекватно відобразити реальний світ. Юм наводить аргументи присутності позасвідомого суб'єктивного впливу в чуттєвому досвіді, а тому висловлює загальний скептицизм щодо повної спроможності емпіричного пізнання.

Заперечення Бекона стосується свідомої частини суб'єктивного. Він формулює критику розуму людини, як джерела помилок у пізнанні. Бекон висуває заперечення до спроможності людини логікою і розумом пізнати світ і протиставляє розуму чуттєвий досвід, як єдине надійне джерело для пізнання. Причини помилковості він сформулював у чотирьох «примарах» або «ідолах», якими є викривлення розуму через вади загальнолюдської природи (примара роду), вади унікальних рис особистості дослідника (примара печери), вади соціального оточення дослідника (примара площі) та вади емоційного впливу (примара театру), [2, 112]. На думку Бекона, людині вивільнитися від цих примар важко або навіть неможливо, і тому вони є перешкодою для застосування розуму у пізнанні світу [3, 120].

Заперечення Юма побудовано навколо позасвідомої частини суб'єктивного. Він сформулював теорію про психологічні асоціації, створення якої вважав найбільшим своїм відкриттям. За Юмом складні ідеї (модуси) та прості ідеї (ідеї відносин) виникають в результаті нестримної уяви на основі випадкових психологічних асоціацій між враженнями, враженнями та ідеями, а також між простими ідеями. Тому людське пізнання через чуттєвий досвід має загрозу підпорядкування випадковим асоціаціям і віддалення від об'єктивних результатів. В частині складних ідей (модусів) Юм обговорює можливість помилковості переходів між ідеями з допомогою трьох принципів асоціацій: подібності, суміжності у часі і просторі та причинного зв'язку. Інтерпретацію цих принципів від застосовує для ілюстрації можливої помилковості переходів-умовисновків від одиничного до загального і від спостереження послідовності до твердження про причинність. В частині простих ідей заперечення Юма

значно ослаблює позиції емпіризму, представником якого він був, оскільки ставить під сумнів можливість об'єктивного віддзеркалення світу чуттєвим досвідом через його залежність від асоціацій суб'єктивного позасвідомого [4, 104]. Іншими словами, наше враження від взаємодії зі світом залежить не лише від самої взаємодії, а і від накопиченого власного досвіду, від інформації про взаємодії інших, а також від чистоти запам'ятовування і поєднання цих ідей у свідомій і позасвідомій психіці людини.

Повертаючись до початкового питання місця суб'єктивного в науковій діяльності, пропонуємо обрати шлях перетворення «зброї» проти суб'єктивного на інструмент забезпечення корисної присутності суб'єктивного в науковій діяльності. Так, заперечення Бекона і Юма можна застосувати в якості рекомендованої установки для самоаналізу і самокритики наукової роботи, а також у практиках відкритості та конструктивного сприйняття критики з боку інших, що загалом слугуватиме покращенню якості результатів дослідження через очищення від хиб і «примар» індивідуального суб'єктивного. Таким чином, ці підказки Бекона і Юма стають на службі у вимогливих запитах до якості дослідження і реалізації науки в забезпеченні якості знань в умовах збереження людського суб'єктивного фактору.

Використана література:

1. Присухін С.І. (авт.-упорядник). Філософія: хрестоматія : Навч. Посібник. / С.І. Присухін – Київ : КНЕУ, 2011. – 352 с.
2. Арутюнов В. Х. Філософія. Навчальний посібник для аспірантів і здобувачів ученого ступеня економічних спеціальностей / В. Х. Арутюнов, В. М. Мішин, Свінціцький – Київ : КНЕУ, 2008. – 528 с.
3. Основи філософських знань: філософія, логіка, етика, естетика, релігієзнавство. / М. І. Горлач, В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, and М. П. Требін. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 1027 с.
4. Deleuze G. Empiricism and Subjectivity: an essay on Hume's theory of Human nature. / G. Deleuze – New York : Columbia University Press, 1989. – 163 с.

Mustafayev V.S.
vuqar.mustafayev@mdu.edu.az
Doctor of Philosophy in Technics, Associate Professor,
Mingachevir State University
Mingachevir, Azerbaijan

ON THE PROBLEMS OF THE PHILOSOPHY OF TECHNICS

The philosophy of technics, or the philosophy of technical and technological sciences, is today an established name for one of the important areas of modern philosophical science. This direction requires further development, since it is very important to study the most general patterns of development of technics, engineering and technical activities, analysis of the development of technical sciences, as well as an understanding of their place in human culture and modern society.

Technosciences in the modern world have moved to the forefront of civilizational development with the transition to the sixth technological order, the deployment of the fourth industrial revolution, the formation of a system of "smart" cities, villages, houses, and enterprises. This is one of the newest trends in the theory and practice of the philosophy of technics.

Special research requires not only the relationship between man and technics, nature and technics, but also various transformations of culture under the influence of the latest technical developments. The ethical aspects of the implementation of technical projects are important, since technogenic civilization has generated many global educational, psychological, and communicative problems that require analysis and are associated not only with the creation, but also with the use of technics.

Two trends can be identified in the creation of technical objects: the departure from the human likeness and the desire for it. Subsequently, the anthropological criterion introduced into the philosophy of technics manifested itself in yet another aspect: whether human control over the development of technics will be lost, whether humanity will be able to cope with the consequences that, as a result of the use of technics, can harm it. The requirements of the theorists of the philosophy of science that "all centrifugal aspirations in science and technics must correspond to an equal in

strength centripetal movement to the depths of the human spirit, which will allow reaching an anthropological scale in control over technics” [1], are extremely relevant.

In essence, the philosophy of technics is, firstly, a special philosophical discipline that is designed to study the spiritual and worldview aspects of technoscience and the technical world, the essence of technics and the stages of its evolution. Secondly, this is the sphere of special rational activity where the value, ethical foundations of the technical world are formed. Here we consider not only the question of what modern technics is, but also how the technical world is built into the existence of man and mankind as a whole, what are the prospects for the development of technics and the humanization of technical reality.

The modern philosophy of technics provides a more complete and deeper understanding of technics, as well as the tasks of its research. In the philosophy of technics, all the aspects noted above are considered. Between a person and the result of his work – an artifact – there is an indirect link – activity. A person must be aware of the degree of technical novelty and prepare for himself the possibility of free use of technics for the benefit of mankind. To promote the formation of a subject that adequately functions in the new technical reality is one of the urgent tasks of the philosophy of technics today.

The classics of the philosophy of technics have many followers who are convinced that the problems developed within the framework of the discipline are an invaluable intellectual contribution to the culture of mankind. Indeed, science and technics have stepped far forward, new trends are deeply analyzed within the framework of the philosophy of technics.

Today, humanity has actually come to the idea of conscious modeling of the technosphere as a whole. The interdisciplinary, complex nature of technical knowledge is growing, transdisciplinary methodologies appear in the era of “post-non-classical scientific reality” [2]. The dependence of the development of technics, technical knowledge on the four combined NBIC technologies (nano-, bio-, info- and cognitive science) has appeared. Digital technologies are fundamentally changing the

world. Thanks to the Internet, opportunities for the implementation of any ideas are increasing. In a world in which digital content is constantly being created and consumed, a poorly controlled anarchy within Internet creativity is being born. Moreover, the passing of environmental and humanitarian examinations should be an immutable law for new technical projects. The most important pattern in the development of technics is not only the connection with practice and the material needs of society, but also the increasing dependence on support from the state and private business [3].

Will humanity be able to find a measure of interaction between the human-technics system in order to develop not only technologically, but also spiritually? Philosophers, representatives of the technical intelligentsia and sensible people must learn to evaluate the trends of progress. It is necessary to create scientifically based programs for the development of consciousness, worldview, education of people, to form a nationwide program for the rational development of science and technics and their use for the benefit of man.

In our opinion, only a free person can control scientific and technical progress. Progress and economic, political, spiritual slavery of people are in conflict. Research in the field of philosophy of technics contributes to understanding the role of the human personality in the modern information technical world. The conclusion follows from the foregoing: a modern person should not only be more educated, professional, creative, but also humane and moral. What is needed is the personal development of the person himself as a subject of activity, and not general declarations and calls for the modernization of society, innovative activity. We believe that this problem should be solved practically, by joining the efforts of the state, society and individuals. National programs should be created that provide for the development of a common culture, education, science, social mentality and the spiritual world of man. In universities, it would be very useful to introduce into the curricula such a discipline as the philosophy of technics.

Used Literature:

1. Gorokhov V.G. Technology and culture: the emergence of philosophy of technology and theory of technological creativity in Russia and Germany in the late 19th – early 20th centuries / Gorokhov V.G., - M.: Logos Publ., 2009. - 376 p.
2. Chernikova I.V. Problems of Philosophy, 2015, no. 4, - pp. 26–35.
3. Volkov A. Knowledge is Power, 2014, no. 11, - pp. 4–12.

Ускова Д.С.

dominika.uskova@gmail.com

аспірантка кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
факультету міжнародної економіки і менеджменту
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ І ПРОБЛЕМА ПОДОЛАННЯ ПЛАГІАТУ

В нинішніх умовах глобалізаційних процесів питання академічної доброчесності і проблема подолання плагіату набуває поширеного значення серед студентів та молодих науковців. Доступ до інформаційних продуктів та об'єктів інтелектуальної власності стає дедалі полегшеним внаслідок стрімкого розвитку новітніх технологій, та разом з тим, усе більшої значущості набувають процеси запозичення, привласнення чужих ідей, думок та їх використання в особистих цілях. Саме з цих причин сучасним викликом освітньо-наукового простору та ключовим показником розвитку суспільства є проблема порушення принципів академічної доброчесності та впровадження новітніх знань.

До академічної доброчесності відносять прагнення відповідати шести базовим цінностям академічної доброчесності, що мають бути притаманними науковцям: чесність, довіра, повага, відповідальність, справедливість та витривалість. Даним принципам академічної доброчесності в сучасних умовах протиставляються види академічної недоброчесності, основні прояви яких спостерігаються в наступних видах діяльності: плагіат, самоплагіат, фабрикація

і фальсифікація даних, використання інструментів штучного інтелекту, хабарництво, необ'єктивне оцінювання, академічний саботаж, академічне шахрайство, придбання в третіх осіб чи організацій виконаних робіт з наступним поданням їх як власних результатів навчальної та наукової діяльності.

В результаті соціального опитування майже 2000 тисяч студентів різних вищих закладів освіти в Україні, було аналізовано, що на використання академічної недоброчесності впливає нерозуміння студентами проблематики розглянутого питання, проблема накопичення балів впродовж навчання та недостатня мотивація для отримання освіти. Звідси, спостерігається велика кількість однотипних письмових робіт та неактуальність змісту запитам сучасності. Мета індивідуальних завдань індивідуума – виявити проблематику запиту, актуальність та прояв творчого мислення, що наразі відбувається доволі рідко.

Порушення академічної доброчесності несе не тільки соціальні наслідки, але й економічні, політичні, регуляторні. Дотримання наукових академічних правил – запорука успіху не тільки індивідуума, а й країни в цілому, її національних інтересів, адже шахрайство, обман та сумнівна спритність, якими керуються недоброчесні освітяни, знижують національний освітній рівень та привабливість випускників у міжнародному конкурентному середовищі.

Проблема академічної недоброчесності неабияк б'є по державному бюджету. Доктор філософських наук та викривачка плагіаторів Пархоменко Т. С. в процесі свого дослідження акцентує увагу, що із 120 тисяч власників наукових ступенів, щонайменше 40 тисяч з них отримали їх неправомірно з іншими. За розрахунками експерта, близько 4 млрд. грн щороку Україна переплачує за такі вчені звання та наукові ступені [1]. Шкода, завдана недоброчесними здобувачами, загрожує не тільки державному бюджету своїми економічними збитками, а цілій нації – демографічним спадом розумних, талановитих та свідомих осіб, що прагнуть отримувати, накопичувати та реалізовувати знання на благо суспільству.

На думку багатьох міжнародних експертів ефективними практиками запобігання розповсюдження академічної недоброчесності, зокрема плагіату, виявились в Індонезії. 2010 року вступив в дію новий Закон про регулювання системи освіти, відповідно до якого було започатковано механізм контролю та попередження плагіату у вищих навчальних закладах з метою побудови антиплагіатної культури серед освітян. Від керівників освітніх інституцій вимагається затвердити офіційний стиль цитування всередині свого навчального закладу і виконувати контроль серед здобувачів за його дотриманням. Водночас, наукові керівники мають завантажувати готові результати наукової діяльності своїх вихованців на єдиному національному освітньому порталі запобігання академічної недоброчесності Garuda, що являє собою відкритий онлайн-каталог зі зберігання даних інституційних репозитаріїв навчальних закладів країни. Головною умовою закінчення вищого навчального закладу в Індонезії є факт подання декларації як підтвердження того, що його робота не містить плагіату, а в разі такого виявлення, автор готовий понести відповідне покарання. Більше того, усі наукові роботи викладачів, наукових співробітників, дослідників та державних службовців, які пишуться для призначення чи просування по професійній службі, також мають підтверджуватися декларацією про уникнення плагіату та двома зовнішніми рецензіями опонентів, що мають рівноцінну або вищу академічну кваліфікацію автора. У разі негативної практики, застосовуються санкції проти автора та його наукового керівника у вигляді догани, першого письмового попередження, призупинення науково-дослідницької діяльності здобувачів, викладацької діяльності керівників, анулювання вченого ступеня чи подекуди звільнення з навчального закладу. Міністерство освіти, культури, досліджень і технологій Індонезії впровадило дисципліну з навчання студентів академічному письму з метою популяризації культури боротьби з академічним плагіатом [2].

Використана література:

1. Пархоменко Т. Ціна плагіату або де взяти гроші на зарплату освітянам [Електронний ресурс] / Пархоменко Т. // ЦЕНЗОР.НЕТ. – 2016. – Режим

доступу до ресурсу: https://censor.net/ru/blogs/3014968/tsina_plagiatu_abo_de_vzyaty_groshi_na_zarplaty_osvityanam

2. Liauw T. A Different Shade of Green: A Survey of Indonesian Higher Education Institutional Repositories. / T. Liauw, P. Genoni. // Journal of Librarianship and Scholarly Communication. – 2017.

Червона С.П.

nesveta@ukr.net

старший викладач кафедри гуманітарних наук
Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна

ДІАЛОГ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ

Філософія співробітництва вимагає реалізації правових гуманістичних установок щодо розуміння і прийняття індивіда таким, який він є, співпереживання та діалогу. Поняття «діалог» представлено в культурно-історичній психології, яка розвиває ідею про те, що сучасний світ є своєрідною різноманітністю світів, який знаходяться в діалозі з іншим. Універсальність діалогу полягає в тому, що він є не тільки смисловим ядром культури, але й її логічною формою, тому що чуже розуміння не можна виявляти, його можна зрозуміти і проаналізувати через спілкування. Звідси важлива роль діалогу, як інформаційно-комунікативного методу навчання при формуванні гуманістичного світогляду.

Особистісне «Я», самість індивіда регулює процеси засвоєння, присвоєння або усунення нових поглядів і цінностей. Внутрішній діалог із самим собою з приводу прийняття або неприйняття нової світоглядної доктрини вибудовується на внутрішньому «екрані» індивіда в часі, і на зовнішньому плані може відобразитись в письмовій формі у вигляді щоденників та звітів, або в усвідомлено-направленому самовиховному процесі стосовно закріплення, підтвердження, значущості набутих знань і способів їх

подальшої актуалізації у своїй життєдіяльності. Значимість діалогу у процесі формування світогляду проявляється у досвіді, спілкування з іншими ставить особистість перед питаннями, які ніколи не виникали б в умовах ізольованої системи [1].

Вікові, соціальні відмінності ускладнюють діалог, тому постійна готовність самого педагога стати на місце учня і подивитися на світ його очима, щирість і відкритість у освітньому діалозі здатні стати по-справжньому особистісним, набути змістовності і глибини. Особистісно-орієнтований підхід вимагає урахування так званих «зворотних зв'язків», тобто психолого-педагогічної рефлексії. В цьому зв'язку в філософії освіти позначилася тенденція актуалізації методів розвитку особистісної рефлексії. Для ідентифікації особистісного зростання, головної мети освіти, нагальною стає діагностика, як один із ефективних інструментаріїв особистісно-орієнтованого навчання. Розглядаючи проблему становлення світоглядної культури особистості в умовах професійної освіти у вищих навчальних закладах, встановлено, що світоглядна культура особистості є фундаментальною, універсальною персональною характеристикою. Стержневе значення в ньому має світоглядна спрямованість і позиція особистості щодо ставлення до культури суспільства і професійної діяльності, до інших людей і самого себе, навколишнього світу в цілому. Сутнісні грані обумовлюють глибокий духовно-практичний сенс персональної світоглядної культури, який висвічується в єдиному теоретичному і практичному відношенні людини до навколишньої дійсності. Способами її світоглядно-цілісного освоєння виступають позитивне світосприйняття і гармонічне світовідчуття, цілісне світорозуміння і гуманістичне світорозуміння. За посередництвом їх у процесах пізнавальної, комунікативної, професійної та рефлексивної діяльності сформована здатність особистості до культури самореалізації [3].

До факторів, які обумовлюють становлення світоглядної культури особистості, слід віднести: конкретно-історичні, соціально-економічні умови життєдіяльності суспільства, які відображаються у свідомості особистості;

духовно-культурну спадщину суспільства, що впливає на виховання особистості соціумі; персональну світоглядну самосвідомість, як систему ціннісних установок та орієнтацій, переконань, ідеалів та дієвих принципів, що спрямовують емоційно-вольову, інтелектуально-творчу, професійну та соціальну активність особистості в процесах самовиховання. Персональна світоглядна культури особистості охоплює такі сфери особистості, як когнітивна, емоційно-ціннісна, мотиваційно-сміслова, вольова та поведінкова, що охоплюють широкий спектр ціннісних орієнтацій, поглядів та переконань. Система світоглядних знань, цінностей, світосприйняття, світорозуміння, світоперетворення інтегративно характеризують спеціаліста з позицій науково-теоретичної підготовленості, духовно-моральної зрілості, соціальної та професійної компетентності та поведінково-вольовій здатності.

Така парадигмальна тенденція освіти, спрямована на гармонізацію соціоприродних систем. При формуванні світоглядної культури пріоритетним початком залишається формування духовно-моральних, ціннісних якостей, оскільки у філософсько-аксіологічному знанні доведено, що природа світогляду у своїй сутності ціннісна [2]. Природа світогляду формується у суб'єктів як образ світу, який упорядковується як система цінностей, ціннісних установок і орієнтацій. Поняття системи цінностей здатне фіксувати у змісті світогляду людини і суспільства універсальний образ реальності. Ієрархічність її пластів і рівнів є складною структурою з координованих і субординованих динамічних компонентів-цінностей – економічних, соціально-політичних, правових, етичних, релігійних та інших.

Найбільш укоріненими у суб'єктному духовному світі особистості є сенсожиттєві цінності. Вони зачіпають як духовне осмислення людиною свого буття та життєвого призначення самої себе, так і провідні мотиви вибору нею персональних цілей та засобів діяльності у світі. Водночас суспільство на конкретному етапі соціально-історичного розвитку має власну «шкалу цінностей», на основі якої формуються індивідуальні цінності.

Використана література:

1. Андрущенко В.П. Світанок Європи: Проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи ХХІ століття. - К.: Знання України, 2011. – 1099 с.
2. Берегова Г.Д. Світогляд особистості як рівень філософського осмислення світу // Мультиверсум: Філософський альманах: [збірник наукових праць] / Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. - Київ, 2012. - Вип.1(109). – С. 159-169.
3. Beilin M.V., Chervona S.F. Vital and social basis of educational strategies of the information society // New stages of development of modern science in Ukraine and EU countries: monograph / edited by authors. 5th ed. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2019. P. 372-392.

1.6. Філософські проблеми науки

Bondar S.

bondar.svitlana@kneu.edu.ua

PhD, Associate Professor

Department of Sociology

Kyiv National Economic University named by Vadym Hetman

Kyiv, Ukraine

SOCIO-ECONOMIC EFFECTS OF THE APPLICATION OF GENERATIVE AI

AI-related technologies have already become commonplace. We use the achievements of technical and technological evolution without considering the complexity of devices, huge funds invested in their creation and efforts aimed at the theoretical development and practical implementation of the underlying ideas.

AI creates the prerequisites for an unprecedented level of well-being and comfort. These technologies affect the fate of mankind and the prospects for its existence. At the present stage of evolution, AI is highly specialized and reproduces certain functions and abilities of a person, becoming our assistant and helper (for example, it helps to recognize images, translate texts, makes electronic payments, etc.). Shortly, the capabilities of AI will expand significantly. He will be able not just to give recommendations, interpret and generalize the data but make decisions independently.

An important result of the implementation of AI technologies into the economy is the widespread automation of a significant number of professions. Automation of intellectual activity is cheaper than physical work. This is because to automate cognitive work, we need software with a standard platform for its implementation, and to automate physical work, we need also equipment that will replace the physical strength of a person.

Paradoxically, specialists who have spent many years on their training may be at a greater loss than low-skilled workers. Currently, many companies are getting rid

of qualified employees. However, now this is due to a recession in the economy and not to the progression of AI in production processes. The level of the latter is not yet sufficient and its results will become tangible later. The devaluation of cognitive work and even the possible complete disappearance numerous of professions related to writing texts and speech communication in the future is one of the controversial consequences of the application of AI technologies.

A recent development of generative AI that has attracted media and user attention is the ChatGPT chatbot, developed by the American research laboratory OpenAI. ChatGPT can generate compilation texts (for example, essays, and abstracts), give detailed answers to questions, compose poems and jokes, write prose, imitating the author's style of the classics of world literature. ChatGPT writes articles on almost any topic. There are already known cases of using the new technology for writing graduate works in the field of social sciences, scientific articles and materials for online publications [1].

The peculiarity of generative AI is that it does not just select and interpret information but combines and generalizes it, thereby creating coherent texts of a high degree of complexity. He can correctly answer user questions in real-time mode, that is, to maintain communication with a person, simulating a dialogue.

Generative AI inherits the specifics of all modern developments in the field of AI - a narrow specialization. Its capabilities are still incomparable with the capabilities of the human intellect. But it performs a limited set of functions quite effectively. As experts point out [2], the operation of such chatbots is based on massive computing power. It can manipulate an amount of data inaccessible to humans, can combine data and create meaningful information on their basis and presents it in a form available to human perception.

The basic principle of this technology is that ChatGPT processes data, detects sequences and patterns in them, analyzes them, selects the most frequently occurring ones and, as accurately as possible, reproduces them in the generated text. For example, if you need to answer a user's question, it chooses the statistically most probable answer.

The main data source for chatbots is the Internet. They use what has already been created by people, generating information known in content but new in the form presented. They present the known in new combinations, mixes and contexts. Chatbots generate coherent texts and give meaningful answers, but they are not able yet to create anything fundamentally new or contently analyze information.

Chatbots are used to write standardized texts, in customer support services, call centres, government agencies and fields of education. They are good at editing and translating texts. A chatbot can help in programming and testing developed programs. It seems attractive to have creative professionals working together with a chatbot.

At the current stage of engineering, overreliance on AI-based technologies can have negative consequences, as AI behaviour can be unpredictable occasionally. Even developers can't explain why this happens. People are involved not only in the creation but also in the training of chatbots, a lot of errors may go unnoticed and appear only in the process of work. The difficulty of recognizing errors made by a chatbot lies also in the fact that they are presented in the form of a sufficiently compelling and coherent text, and a non-specialist is often unable to detect a discrepancy. Too much use of a chatbot can lead to a deterioration in the skills of expressing one's thoughts in oral and written forms, and even to a weakening of critical thinking [3].

One of the important problems associated with AI implementation is the cost of such technologies and the human effort invested in them to create them. There is still a shortage of specialists, and software development and testing are a long and laborious process.

The authors of the publications have concerns about the widespread use of ChatGPT. In particular, AI can be used to create fake news and disseminate misinformation [4].

Features of the functioning of ChatGPT may lead to plagiarism or factual errors. The chatbot receives data from open sources on the Internet and converts it following the user's question or the task set. Tracking the sources of information used

by the chatbot and verifying them is very difficult. Formalizing compiling of texts can lead to the appearance of meaningless phrases or erroneous answers.

The privacy of user data can be violated while using the so-called large language model - a type of generative AI that uses large amounts of data to work and improve itself. The more data, the better generative AI works. The problem is that data can be borrowed without the permission of their owners. For example, a comment or article that is publicly available on the Internet without of consent of the author can be used to train a chatbot or generate a new article. A phrase or paragraph taken out of context can change its original meaning. The texts can be transformed by the chatbot, following the user's request but without the permission of the author.

Educational institutions are faced that students using chatbots to prepare training and scientific papers. Pedagogical staff and administration cannot but react to such facts and the reaction must be constructive. It is necessary to carefully study new technology to know how best to use it in the educational process and scientific studies while not violating ethical and legal standards.

For students and teachers, can be organized meetings with experts (specialists in the field of AI), classes on the ethics of using computer technologies, etc. Strict action algorithms should be developed in cases where students use chatbots to prepare educational and scientific papers.

The task of higher education institutions is not only timely identify cases of incorrect use of generative AI but mainly to teach students the skills of the technically and ethically correct application of AI in the field of professional activity, constructively implement and critically evaluate the results of AI work. And ideally, to increase its capabilities and find new ways and areas of application.

Used Literature:

1. Bushard Brian Fake Scientific Abstracts written by ChatGPT fooled Scientists.
URL: https://www.forbes.com/sites/brianbushard/2023/01/10/fake-scientific-abstracts-written-by-chatgpt-fooled-scientists-study-finds/?utm_campaign=forbes&utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_term=Gordie&sh=5ddfabf18b63

2. Vyse Graham The Mimic. How will Chat GPT change Everyday Life? Sarah Myers West on Artificial Intelligence and Human Resilience. URL: <https://www.thesgnl.com/2023/01/chatgpt-sarah-myers-west/>
3. Computer Scientists discusses the pros and cons of ChatGPT. URL: <https://techxplore.com/news/2023-02-scientist-discusses-pros-cons-chatgpt.html>
4. Rosenberg Louis The Profound Danger of Conversational AI. URL: <https://venturebeat.com/ai/the-profound-danger-of-conversational-ai/>

Дорошук Н.В.

Ndoroshuk@ukr.net

здобувач ступеня доктор філософії
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»,
факультет обліку та податкового менеджменту
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ РЕЛЯТИВІЗМ В ПОСТНЕКЛАСИЧНІЙ НАУЦІ

Період постнекласичної науки характеризується виникненням значної кількості теорій та концепцій у різноманітних напрямках науково-практичної діяльності, рівень ефективності використання яких не можливо точно визначити. Парадигма релятивізму індетермінованості локального використання окремих концепцій є актуальною для всієї міжнародної спільноти, оскільки будучи нерозв'язаною, проблема стає причиною значних економічних, соціальних та екологічних втрат.

В філософії поняття «релятивізму» є страшним клеймом для більшості науковців, оскільки вказує на непостійність, ненадійність та нестабільність процесу пізнання, його визначають як «головну хворобу філософії нашого часу». Релятивізм можна визначити як твердження про відносну істинність всіх і навіть протилежних суджень про один об'єкт пізнання. У філософії виділяють два види релятивізму: онтологічний та гносеологічний. Онтологічний

релятивізм розкриває взаємозв'язок об'єктивних характеристик об'єктів пізнання із процесами, різноманітність процесів стає причиною варіювання характеристик об'єктів. Гносеологічний релятивізм полягає у тому, що наука залежить не від універсальних стандартів, а від конкретних систем відліку, які пов'язані із певними онтологічними інтервалами та формами.

Гносеологічний релятивізм повністю заперечує можливість росту та розвитку знань та вказує на відносність будь-якого знання. Процес пізнання здійснюється шляхом зміни однієї парадигми іншою, що вказує на те, що наші знання у будь-який момент часу можуть стати помилковими, оскільки це може стати вигідним для держави або ж у зв'язку із науковим відкриттям, яке кардинально змінює наукову картину світу.

Релятивізм не виключає визнання істини, а лише підкреслює те, що всі різновиди пізнання є частиною загального процесу розвитку та еволюції. У постнекласичній науці фактором виникнення релятивізму є допустимість методологічного плюралізму, тобто співіснування та діалогу різних парадигм та теорій, а також постмодерністських підходів, які проникають у сферу пізнання. Яскравим прикладом плюралізму постнекласичного етапу є синергетика, яка вивчає різноманітність наукових шкіл, теорій, підходів, які введені в пізнання процесів самоорганізації.

Водночас в межах постнекласичного підходу до пізнання не відкидається критика релятивізму класичною наукою. Лише враховується те, що у сучасній модерністській цивілізації безліч дослідників, та й звичайних людей дотримуються різних взаємовиключних уявлень про один і той же об'єкт, в один період часу не тільки на основі метафізично виважених позицій. Звідси, релятивізм будується на визнанні «базової різноманітності» чи потенційно змінних відправних точок пізнання, і «базової рівності» всіх стандартів оцінювання. Однак, дана позиція не враховує факт інтерсуб'єктивності суб'єктів пізнання, комунікації учасників наукових товариств, що може забезпечити виключення індивідуальних оцінок та обґрунтування істини, якої прагнули досягнути у класичній науці.

Актуалізація релятивізму також пов'язана з тим, що відповідальні за існування модерністської цивілізації не повністю розуміють, що відбувається і які подальші перспективи розвитку (на сьогодні прикладом є балансування цивілізації на межах людського та позалюдського буття).

Отже, дослідники сучасної філософії стверджують, що наука зараз в новому етапі розвитку – постнекласичному. Постнекласична наука руйнує міф про всесилля науки, об'єктивізм та універсалізм у пізнавальному аспекті, змінює способи пояснення світу, де істина конструюється, а не постає як відображення об'єкта. Ж-Ф. Ліотар, ідеолог постмодернізму, стверджував, що криза наукового знання походить від внутрішнього розмивання підстав легітимності процесу пізнання.

Релятивісти вказують, що розвиток пізнання на кожному етапі є основним доказом неістинності та недостовірності знань, це стає причиною заперечення об'єктивності та виникненням агностицизму. Дослідники вказують, що процес пізнання є взаємозалежним від певних умов: біологічних потреб людини, психічного та психологічного стану, наявності теоретичних засобів, використовуваної логічної форми та інше. Заперечення універсальних правил у концепції постмодерну призводить до ситуації, в якій сучасна людина з часом втрачає здатність до власної соціальної ідентифікації. Одним з найбільш очевидних наслідків критики раціонального мислення та поширення «гносеологічного релятивізму» стало поступове розмивання меж між наукою та іншими формами пізнання. Це призвело до розвитку паранаук, які все більше витісняють наукові знання з ринку масових інтелектуальних послуг.

Кругляк М.І.
mkruhlyak@i.ua
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ ім. Вадима Гетьмана
Київ, Україна

НАЇВНА ТЕЛЕОЛОГІЯ ЯК ОДНА З ПРИЧИН ВІРИ В ПАРАНОРМАЛЬНЕ

Попри розвиток науки й масове поширення освіти, в сучасному суспільстві чимало людей вірять у паранормальні явища. Просвітницька установка, за якою такі вірування є результатом невігластва чи низького інтелекту, не завжди відповідає дійсності. Дані про освітній рівень і схильність до віри в паранормальне загалом дають непослідовну картину – деякі дослідження фіксують негативну кореляцію освітнього рівня й віри в паранормальне, але інші дослідження засвідчують, що віра в ясновидіння позитивно корелює з рівнем освіти, принаймні в США й Німеччині. Є й дані, що між рівнем освіти й вірою в паранормальне кореляція відсутня [1, 31]. Те ж саме стосується й рівня інтелекту – метааналіз показує, що однозначної кореляції між IQ й схильністю до віри в паранормальне не простежується [1,144].

Загалом, сучасні вчені визнають, що за вірою в паранормальне може стояти розмаїття емоційних, когнітивних і соціокультурних чинників. Одним із когнітивних чинників є наївна телеологія – уявлення, що різні природні об'єкти мають певну мету (наприклад, хмарки існують, щоб поливати землю). Таке імпліцитне уявлення про мету може підштовхувати до прийняття креаціоністських поглядів. [2]

Наївна телеологія притаманна в першу чергу дітям, але й у мисленні дорослих вона присутня на інтуїтивному рівні. Телеологічні пояснення активізуються за умов високого когнітивного навантаження. В одному експерименті учасники, які мали якомога швидше оцінити істинність чи

хибність певних пояснень, частіше відносили до істинних телеологічних пояснень на кшталт («Сонце випромінює тепло, щоб підтримувати життя на Землі»), натомість учасники, які мали вдосталь часу, були більш схильні відкидати такі пояснення. Явно ж хибні твердження на кшталт «Пагорби утворюються із замерзлих потоків води після повені» учасники обох груп відкидали з однаковою частотою. Тож дослідники дійшли висновку, що раціональне мислення здатне коригувати інтуїтивні уявлення, але не здатне витіснити їх цілком. [3]

Схильність до наївної телеології присутня навіть у мисленні науковців, хоча й меншою мірою, ніж у людей, далеких від науки. Коли дослідники повторили вищезгаданий експеримент, але цього разу учасниками були вчені, то експеримент показав, що і в даному разі група, яка перебувала в умовах часового пресингу, частіше схвалювала телеологічні пояснення (проте загальна частка таких пояснень була нижчою, ніж в ненауковців). Також цікаво, що хоча фізики на експліцитному рівні особливо наполегливо відкидали телеологічні пояснення, за результатами експерименту їхні показники не відрізнялись від показників гуманітаріїв. [4]

Тож наївна телеологія, як і багато інших когнітивних упереджень, засвідчує, що віра в паранормальне спирається на чинники, закладені в самому людському мисленні. Причому інтуїтивне мислення не є недорозвиненим чи дефективним – як показує Д. Канеман, «система 1» (швидке, інтуїтивне мислення) в багатьох ситуаціях є корисним орієнтиром. Саме цей тип мислення, відіграючи важливу роль в повсякденному орієнтуванні в світі, є базовим і функціонує автоматично, за замовчуванням. Натомість «система 2» (повільне, раціональне мислення) хоча і є надійнішою, зокрема, дозволяє коригувати помилки «системи 1», але вона вимагає багато зусиль, і постійно користуватися нею було б виснажливо й непрактично [5, 23-34]. Це підводить до думки, що життєві обставини, наприклад, стресова ситуація чи брак часу, можуть підштовхувати до прийняття паранормальних вірувань, що спираються на інтуїтивне мислення. При цьому ґрунтовна освіта чи високий рівень IQ, які

мали б слугувати запобіжниками до хибних інтуїтивних уявлень, можуть просто не спрацювати, адже для активації раціонального мислення («системи 2»), потрібні свідомі зусилля, котрих за умов когнітивного чи емоційного перевантаження може забракнути.

Використана література:

1. French C. C. Anomalistic psychology: exploring paranormal belief and experience. / C. French, A. Stone – Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2014 – 332p.
2. Bloom P., Weisberg, D. S. Childhood Origins of Adult Resistance to Science // Science – 2007 – Vol 316, Issue 5827 – pp. 996–997.
3. Kelemen D., Rosset, E. The Human Function Compunction: Teleological Explanation in Adults // Cognition, 2009. – Vol 111 Issue 1 – pp. 138–143.
4. Kelemen D., Rottman J., Seston R. Professional Physical Scientists Display Tenacious Teleological Tendencies: Purpose- Based Reasoning as a Cognitive Default // Journal of Experimental Psychology: General, 2013 – Vol 142, Issue 4. – pp. 1074–1083.
5. Канеман Д. Мислення швидке й повільне / Д. Канеман, Пер. з англ. М. Яковлев. – 5-те вид. – К.: Наш формат, 2021 – 480 с.

Муріна А.В.

hannamurina@hotmail.com

аспірантка кафедри банківської справи та страхування
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

СОЦІОЛОГІЯ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ: ВІД ПСЕВДОНАУКИ У ЛЬВОВІ ДО НАУКИ У КАЛІФОРНІЇ

Найчастіше соціологію наукового пізнання пов'язують з працями Томаса Куна (1922-1996). Не знецінюючи його важливості і переконливості аргументації, є обґрунтовані ознаки належності оригінальних ідей соціології

наукового пізнання Людвіку Флеку (1896-1961), визнаному медику і невизнаному сучасниками філософу зі Львова. Соціологія наукового пізнання стверджує про важливість діяльності наукової спільноти та активності обговорення між науковцями для набуття нових знань та визнання їхньої науковості. Іншими словами те, що привертає увагу і дискусію науковців стає наукою, а те, що не привертає - залишається в тіні псевдонауки. Відповідно до такого критерію, висунутого Людвіком Флеком у 1935 році, його ідеї за іронією долі залишалися тривалий час псевдонаукою до перевідкриття Томасом Куном у 1962.

Спадок Людвіка Флека включає цілісну систему теоретичного і практичного обґрунтування оригінальних філософських умовисновків про розвиток науки. Так, у ролі визначальних у процесі пізнання запропоновані поняття мисленнєвого стилю і мисленнєвого колективу. Мисленнєвим стилем є «комплекс понять, який включає у себе те, що людина знає, як вона мислить, які цілі перед собою ставить, і які цінності сповідує», а мисленнєвим колективом є групування творців і послідовників певного мисленнєвого стилю [1, 76], [2, 23]. Унікальність ситуації Флека у тому, що він в період домінування позитивістської філософії науки, створеної на пізнанні «нормальних феноменів» у фізиці, накопичував спостереження і висновки з основної своєї діяльності в медицині, де пізнання будувалося принципово іншим способом - навколо «ненормальних феноменів».

Дійсність Флек представляв у трьох площинах: суб'єктивного, інтерсуб'єктивного і об'єктивного. І хоча в частині першого і останнього це представлення не відрізнялося від інших, інтерсуб'єктивна площина дійсності є оригінальним надбанням автора і формує основу для подальшого розвитку соціології наукового пізнання. Інтерсуб'єктивне включає традиції, виховання, дію послідовності пізнання. За Флеком людське знання складається з «вивченого» і «пізнаного», де перше є передумовою для другого. «Вивчене» є результатом прояву інтерсуб'єктивного впливу вчителя, ментора, спільноти, актуальності у спільноті певних накопичених знань і зацікавленості спільноти у

відповідях на певні запитання. Ці всі обставини набуваються суб'єктом дослідження від спільноти, до якої він належить. Наступна цитата Флека найкраще відображає оригінальність його поглядів «ми дивимося власними очима, але бачимо очима колективу» [2, 26].

Флек відхиляє можливість статичності у часі істин і фактів, а стверджує про сталість лише в межах мисленнєвого стилю і можливу змінність з переходом до нового стилю. Критерії істинності і науковості знання за Флеком визначаються відповідністю інтересам і оцінками мисленнєвого колективу, а саме «єдиним критерієм науки є специфічні ознаки наукового пізнання: історична одномоментність його розвитку, структура відповідного мисленнєвого колективу, характеристика наукового мисленнєвого стилю» [2, 25].

Зосередимо увагу на умовах формування філософських ідей Флека – його інтерсуб'єктивне. Він народився у Львові в єврейській за етнічним походженням і польській за поглядами родині, навчався у Львові, отримав вищу медичну освіту у 1920 році у львівському Університеті Франца Йосифа (зараз ЛНУ ім. І.Франка) та до ув'язнення під час окупації нацистами практично безперервно проживав у Львові. Флек володів польською, українською та німецькою мовами [3, 5]. Щасливим випадком його освіти було те, що освітня програма з медицини тогочасної Польщі включала філософію та історію медицини, що було чи не єдиним прикладом у світі [4, 2]. Його спеціалізацією були бактеріологічні хвороби. У міжвоєнний період Флек мав перетини із науковцями з львівського математичного гуртка та львівсько-варшавського філософського гуртка. Переважно, такі перетини не призводили до прийняття чи зацікавленості в ідеях Флека з філософії наукового пізнання, - скоріше до пасивного заперечення. Його публікації на філософські теми також не знаходили відгук у широких колах наукової спільноти. Лише у текстах друга Яківа Фростига, психіатра за спеціалізацією, є один уривок про опис соціальної групи, який збігається з ідеями Флека [4, 3]. В час міжетнічного загострення у Львові 1930-х років Флек усунувся від державних установ, працював у власній

лабораторії та писав філософські тексти. Таким чином, цей життєпис містить ознаки впливу інтерсуб'єктивного з боку викладачів університету та унікальної на той час освітньої програми, проте не має ознак інтерсуб'єктивного в частині наукової спільноти. Можливо через цю останню обставину, згідно з визначенням самого Флека, його праці і стали прикладом псевдонауки того періоду.

Визнання і популяризація соціології наукового пізнання відбулося завдяки Томасу Куну після публікації «Структури наукових революцій» у 1962, написану в Берклі, Каліфорнія. Куну вдалося переконливо розбудувати історіографічну концепцію науки, впровадити поняття парадигми науки, описати некумулятивні стрибки розвитку та обґрунтувати несумісність парадигм [5, 182–183]. При цьому, його визначення парадигми, побудоване на аналізі історичного розвитку науки, охоплює все, що поєднує членів наукової спільноти. Важко не помітити подібність понять парадигми і мисленнєвого стилю. Цю подібність опосередковано пояснює посилання Куна у передмові на щасливий випадок натхнення від «майже невідомої» праці Людвіка Флека «Виникнення та розвиток наукового факту».

Успіх Куна у становленні постпозитивістської філософії науки з фокусом на історію розвитку науки привернула увагу і до джерела його натхнення – оригінальних праць Людвіка Флека. Його публікації німецькою і польською мовами почали активно перекладати на інші мови після 1979 року, щоправда український переклад його основної праці відбувся лише у 2019 році. І оскільки його ім'я та ідеї набули визнання і широкого обговорення зі значним запізненням, цей феномен став ілюстрацією практичного застосування його теорії мисленнєвого стилю та критеріїв науковості знань. У другій половині ХХ століття філософські положення Людвіка Флека мігрували з псевдонауки до науки. Так, результати роздумів науковця не лише створили цінне пояснення наукового пізнання, а і стали життєвою ілюстрацією впливу інтерсуб'єктивного як передумов для Флекового пізнання, неприйняття результатів пізнання в силу домінування іншого мисленнєвого стилю і широкого прийняття після зміни

стилю і формування нового мисленнєвого колективу. Для подальшого дослідження філософії пізнання життєпис Флека залишив наступні питання: важливість освітньої програми науковців і міждисциплінарних досліджень, переваги і недоліки демаркації науки і псевдонауки інтерсуб'єктивними чинниками, негативний обмежувальний вплив інтерсуб'єктивного на якість і напрям розвитку науки.

Використана література:

1. Флек Л. Виникнення та розвиток наукового факту. Вступ до вчення про мисленнєвий стиль і мисленнєвий колектив. – Чернівці : Видавництво 21, 2019. – 216 с.
2. Шепетяк О. М. Людвік Флек: забутий в Україні філософ / О. М. Шепетяк, О. Т. Шепетяк // Идеи. Философско списание: международно многоезично научно-теоретично приложение. – 2020. – №1(15)-2(16). – С. 18–28.
3. Людвік Флек і його «мисленнєві колективи» // Тези доповідей Міжнародного наукового семінару (Львів, 11-14 квіт. 2019 р.) [Електронний ресурс] / Гайдельберзька Академія Наук, Центр міської історії Центрально-Східної Європи, Український католицький університет, Львівський Національний Університет ім. І. Франка. – 2019. – С. 80. – Режим доступу: https://www.lvivcenter.org/wp-content/uploads/2019/04/Flek_book.pdf
4. Sady W. Ludwik Fleck // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2021 Edition) Edward N. Zalta (ed.) [Online] / Metaphysics Research Lab, Stanford University. – 2021. – Available: <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/fleck/>
5. Присухін С.І. (авт.-упорядник). Філософія: хрестоматія : Навч. Посібник. / С.І. Присухін – Київ : КНЕУ, 2011. – 352 с.
6. Nick S. The Buchenwald Typhus Vaccines: Leadership and Legacy of Dr. Ludwik Fleck [Online Video] / National History Day 2015. – 2015. – Available: <https://www.youtube.com/watch?v=z87WgtD8YUw>

1.7. Філософія економіки: теоретичний та прикладний аспекти

Богун М.М.

bohunmm@gmail.com

викладач кафедри економіки, підприємництва та маркетингу
Черкаського державного бізнес-коледжу
м. Черкаси, Україна

НОВІ ПЕРСПЕКТИВИ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ПЕРЕТИНІ ЕКОНОМІКИ ТА ФІЛОСОФІЇ

З моменту свого виникнення економічне вчення було нерозривно пов'язане з філософським роздумами. Видатні мислителі, які стояли біля витоків економічного знання, починаючи від Платона та Аристотеля і до Адама Сміта та Джона Стюарта Міля, відомі також своїми ґрунтовними філософськими ідеями. Наприкінці ХІХ століття економіка виокремилась у самостійну галузь, яка мало взаємодіяла з іншими соціальними науками та філософією. Тим не менше багато провідних економістів ХХ століття мали великий інтерес до проблем філософії. Серед вчених, чий економічні відкриття значною мірою спиралися на філософські ідеї, і які зробити серйозний внесок у різні сфери філософії, можна назвати Джона Кейнса, його опонента Фрідріха Гаєка, лауреатів Нобелівської премії з економіки Карла Гуннара Мюрдаля і Амартія Кумара Сена, а також багатьох інших. Однак слід зауважити, що в тому ж ХХ столітті інтерес економістів до філософських питань поступово зменшувався, так само як неактуальною ставала й історія економіки [1].

На початку ХХІ століття спостерігається відновлення зацікавленості у наукових працях, написаних на перетині економіки та філософії. В них здійснюється спроба поєднати економічний аналіз та філософські роздуми щодо таких ключових соціально-економічних проблем сучасності, як глобальне потепління, економічна нерівність, бідність, проблеми старіння та здоров'я. По всій Європі з'являються наукові журнали та проводяться міжнародні конференції, які спеціалізуються на публікації подібних досліджень.

В той же час серед вчених, які працюють на стику економіки та філософії немає згоди щодо напрямів та змісту їхніх досліджень. Відсутність єдності також виявляється і в термінології, яка вживається в цих дослідженнях. У роботах, де поєднуються економічний та філософський підходи зустрічаються такі терміни, як «економічна філософія», «філософія економіки», «філософська економіка» тощо. Очевидно, що ці поняття не є тотожними і деякі з них акцентують увагу на пріоритеті однієї галузі над іншою (наприклад, «економічна філософія» або «філософська економіка»), тоді як термін «філософія економіки» конотує ідею розгляду економіки з філософської точки зору, він вказує на те, що економіка є просто ще однією галуззю філософії науки поряд з філософією психології, філософією біології тощо. Тим не менше загальною тенденцією досліджень на перетині економіки та філософії є поява робіт, в яких представлено філософський аналіз економічних інструментів.

Професор Д. Уейд Хендс вважає, що можна, з одного боку, поєднати економіку та філософію науки, а з іншого – економіку та етику, або моральну філософію. Він зазначає, що по суті дослідження у цих сферах не пов'язані між собою, але як показує практика вони можуть суттєво збігатися [2].

На міцний зв'язок між морально-етичною проблематикою та економікою добробуту вказують і французькі дослідники Жиль Кампаньоло та Жан-Себастьєн Гарбі [3]. На їхню думку, це підтверджується появою теорії соціального вибору у 60-х роках ХХ століття, що дало можливість економістам вирішувати велику кількість питань моральної та політичної філософії.

Сьогодні також нескладно прослідкувати той внесок в економіку, який здійснюють філософи. Він стосується найрізноманітніших тем, від способу отримання економічних знань через практики моделювання до методологічних питань, пов'язаних з розвитком експериментальної економіки.

Крім того економісти давно цікавляться проблемами, пов'язаними з концепцією раціональності, що передбачає зв'язок між економікою та філософією розуму. Однак історично так склалося, що він був досить слабким. Це можна пояснити тим, що економісти по суті поклалися на формальні

інструменти для характеристики раціональної поведінки, не цікавлячись основними філософськими питаннями, такими як, наприклад, онтологічний статус інтенційних станів (уподобань, вірувань), які моделюються теорією вибору в економіці. Наприкінці ХХ століття ситуація значно змінилася, особливо у зв'язку з двома потужними «революціями» в економіці: по-перше, впровадженням та поширенням теорії ігор та, по-друге, зростанням впливу поведінкової економіки. Це поклало початок бурхливій дискусії щодо ролі теорії раціональності в економіці.

Ще можна назвати багато інших перспективних напрямків наукових досліджень на перетині економіки та філософії. Наприклад, їх можна досліджувати крізь історичну призму та пов'язати історію економічних вчень з історією філософії; можна критично оцінювати та пояснювати економічні практики; можна використовувати економічні теорії та інструменти для надання нового розуміння давнім філософським питанням тощо.

Використана література:

1. The Stanford Encyclopedia of Philosophy [edited by Edward N. Zalta]. – Winter : Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2013. – Retrieved from <https://plato.stanford.edu/archives/win2013/entries/economics/>.
2. Hands D. W. Philosophy and Economics. The New Palgrave Dictionary of Economics / D. Wade Hands ; ed. S. N. Durlauf and L. E. Blume. – London : Palgrave Macmillan, 2008. – P. 410–420.
3. Campagnolo G. Philosophie économique: Un état des lieux / Campagnolo G., Gharbi J.-S. – Paris : Éditions Matériologiques, 2017. – 646 p. Retrieved from <https://doi.org/10.3917/redp.282.0297>.

Greblikaite Jolita
jolita.greblikaite@vdu.lt
Dr., Associate Professor,
Vytautas Magnus University,
Kaunas, Lithuania

Rakstys Rolandas
rolandas.rakstys @vdu.lt
MSc, lecturer,
Vytautas Magnus University,
Kaunas, Lithuania

Severyn-Mrachkovska Liudmyla
lsever2010@gmail.com
Ph.D., Associate Professor,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Kyiv, Ukraine

EVALUATION OF FARM COMPETITIVENESS

The most recent Global Competitiveness Report (2022) highlighted the following areas for action: 1) revitalizing and transforming the enabling environment, 2) revitalizing and transforming human capital, 3) revitalizing and transforming markets, and 4) revitalizing and transforming the innovation ecosystem. All these areas are closely related to business competitiveness. Therefore, the topicality of the research carried out arises from the intense change of the competitive environment, the growth of the need for sustainability, and the rapidly changing conditions of the macro-environment. The research aims to create a tool with the help of which it would be possible to assess the competitiveness/competitiveness of farms, in order to be able to predict their performance prospects and economic comparisons, for example, when distributing investment (and other) support, and later even to evaluate the effectiveness of the support provided. The tool should be adapted to farms in Lithuanian conditions.

Tasks:

1. create a system of indicators describing the competitiveness of farms;
2. to create a tool for determining competitiveness using multi-criteria assessment methods.

Specific results of achieved by the research:

1. The methodologies and existing tools for assessing the competitiveness of farms are analyzed in foreign and Lithuanian scientific literature.

At the farm or company level, the definition of competitiveness is linked not only to profitability, but also to productivity. They are often considered key performance indicators according to strategic management theory. This theory emphasizes cost leadership and product differentiation (i.e., brand identification or image and customer loyalty) to increase productivity and profitability (Boyle, 2002; Thorne and Fingleton, 2006; Latruffe, 2010, Krisciukaitiene et al, 2011). Competitiveness assessment methodologies can be divided into five groups:

1. Methodologies for assessing competitiveness indicators. The methodologies belonging to this group are of two main types: 1) price competitiveness assessment methodologies (sales, prices, changes, etc. indicators are analyzed); 2) non-price-based competitiveness assessment methodologies (analyzed indicators of production volume, quality, etc.).

2. Methodologies for assessing the competitiveness of economic sectors. This group includes M. E. Porter's "Diamond" model, the Global Capital Access Index proposed by the Milken Institute, and other methodologies.

3. Regional/country level competitiveness assessment methodologies. The index of the Massachusetts Innovation Economy (Index of the Massachusetts Innovation Economy) and other methodologies have been published to assign to this group.

4. International level competitiveness assessment methodologies. The main methodologies belonging to this group are the competitiveness indices of countries and regions of the world published by the World Economic Forum and the Global Competitiveness Ranking periodically compiled by the International Institute for Management Development established in Switzerland.

5. Methodologies for assessing the competitiveness of economic policy. 1973 belongs to this group. The Index of Economic Freedom and other methodologies were developed by the Heritage Foundation in Massachusetts (USA).

When evaluating competitiveness, it is important to take into account the fact that individual companies (farms) compete, not economic sectors or states, but even when evaluating the performance of a specific company (farm), it is impossible to distance oneself from the meso- and macro-context.

1. Identified farm competitiveness indicators, including multi-criteria ones, which must be evaluated and included in the developed farm competitiveness assessment tool.

In the scientific literature, the main groups of indicators of market share, profitability, efficiency, and competitiveness of farms are distinguished. There are plenty of them. Various combinations of indicators from these groups are possible for assessing competitiveness as a separate aspect of evaluation. In conclusion, it can be said that the process of competitiveness assessment is time consuming, financial, and often human resources. Not only the accuracy of the evaluation results, but also the complexity of the evaluation process, the costs of applying the methodology, and the expediency directly depend on the completeness and degree of detailing of the methodology. It can be said that competitiveness assessment methodologies, which differ in their scope and purpose, have an essential common feature - they allow determining the relative position of the assessed object in relation to other analogous (same type) objects, based on the created system of assessment criteria and indicators.

1. A farm competitiveness assessment tool was created according to the planned methodological principles of farm competitiveness assessment.

During the preparation of the methodology for assessing the competitiveness of an individual farm, a list of indicators was prepared, which included all aspects of competitiveness assessment found in the literature. Subsequently, a preliminary selection of indicators was carried out considering:

1. Similarities, i.e., some of the indicators partially replicate each other, possibly distinguishing a certain aspect, but not essential features. In this case, the indicator that is easier to set is chosen.

2. Availability and objectivity of the data needed to determine the indicators.

3. Preliminarily selected indicators must include indicators from all groups of indicators found in the literature.

4. The list of preliminarily selected indicators was submitted for evaluation by experts (experts - persons who have completed economics and finance studies, scientists (3 persons) and persons working in agriculture or agriculture-related fields (3 persons)). The preliminary list of indicators is presented in Appendix 4.

5. The indicators selected during the expert evaluation are used in the methodology.

Used Literature:

1. Boyle, G.E. (2002), "The competitiveness of Irish agriculture", Report for the Department of Agriculture and Food, The Irish Farmers Journal, Dublin.
2. Global Competitiveness Report (2022). Available at: <https://globaledge.msu.edu/global-resources/resource/471>
3. Kriščiukaitienė, I., Melnikienė, R., Galnaitytė, A. (2011). Competitiveness of Lithuanian farms and their agriculture production from present to medium-term perspectives. Iš Floriańczyk, Zbigniew, (red.), European Union Food Sector after the Last Enlargements - Conclusions for the Future CAP. Multiannual Program Reports 2011-2014. p. 145-164.
4. Latruffe, L. (2010), Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food Sectors, OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers, No. 30, OECD Publishing, Paris.
5. Thorne, F.S. Fingleton, W. (2006). "Examining the relative competitiveness of milk production: an Irish case study (1996 – 2004)". Journal of International Farm Management, Vol. 3 No. 4, pp. 1-13.

Niftaliyev Nazim Fazil
nazim.niftaliyev@mdu.edu.az
Senior Lecturer, Department of Economics
Mingachevir State University
Mingachevir, Azerbaijan

PHILOSOPHY OF ECONOMICS: METHODOLOGICAL SUBSTANTIATION OF ECONOMIC RATIONALITY

The article considers some typical peculiarities of economics; it is proved that they are largely due to appropriate economic practice. Hence the problems of science are derived, the overall assessment of its development is given, the difficulties the economics faced and faces are stated.

Key words: *philosophy of science; economics: theory and practice; crisis; economic forecast*

The problem posed in the article's title is more than just relevant. It is debatable and may seem paradoxical; the relevance and dilatability of economic science are growing along with the ever-increasing importance of economic knowledge. Require clarification and essential, even the boundaries and content sciences. The answer to the question of economic science's place in the social sciences system also remains open. The controversy is at its apex here.

What does economics study? It seems the answer is obvious - the processes taking place in the economy. But this, the most general solution to the question does not give much and, in turn, requires deciphering. Science presupposes theory, but is it limited to theory? Modern economic science includes not only the theory itself but also a generalization and analysis of the broad practice horizons. But it is impossible to say where the theory and the analysis of practice based on its end and the actual practice begins; it is impossible to say: science, which acquires a pronounced applied character, and economic practice are so interconnected. The line between the two is very, very blurred.

How, for example, is one to define a practice based on norms once accepted and which, with some inevitable modifications of the moment, have become a stable

tradition or new models that have arisen due to the agreement of practitioners? Does it have anything to do with science itself? Or are there elementary common sense and techniques developed in accordance with it and becoming the norm? They do not replace scientific developments and are not science in the proper sense of the word. However, it is possible that in this case we are talking only about the first necessary stage in the development of applied science, which involves the accumulation of factual material.

We deliberately leave aside the circumstance noted above - the fact that economics is multifaceted and multilayered, that its areas are so close to practice, which almost merge with it, and others are definitely theoretical. The ratio of theory and practice in any economic research is not static. It changes. Accordingly, the separation of applied science and its economic theory's voluntary or involuntary opposition acquires a significant share of conventionality. It can be more or less, but how to avoid it? Combining all economic sciences in one concept, we want to emphasize that they all ultimately have one subject of study - economic life in all its diverse manifestations. It is economic life, which is dynamically developing, changing, often radically, not only in scale and form but also in content, which turns out to be very specific in its manifestations, attracts the attention of economists, and becomes the subject of scientific research [4].

Quite recently, there were reasonably widespread attempts to present economic science as a model of social science, and the idea was persistently pursued that this science was most developed in the social block of sciences. If physics was often called, and is still called, the ruler of natural science, then economics claimed to be the queen of the social sciences. And, it seemed, not without reason.

The scope of its application has rapidly expanded. Economic sociology, ecological economics, and dozens of other areas of science are directly related to economics and economic science. It was ahead of other social sciences by its closeness to reality (only sociology could argue with it in this regard) and, most importantly, by the degree of development of the analytical apparatus. The opinion was expressed that in the near future economic science would become as objective

and precise as physics itself. But to what extent were such expectations justified, and to what extent did they correspond to the actual situation?

It seems that in a position of this kind initially dominated by an attempt to wishful thinking. The thesis that economics can be just as objective and accurate like physics, should not be taken seriously.

In a sense, the position of economics is unique. Compare it with the same sociology. Outwardly, much is the same. One and the same subject of research: man and society (economic science, however, studies only that side of it that is connected with the economy, economic life). There are similarities in research tools - the same reliance on mathematics and statistics. But there is a clear dividing line. The initially raised question about the benefits, the benefits of the results of research for a person, a group of people, a part of society, if the benefit is understood as mercantile interest or something similar, is usually a minus, depriving the work done by sociologists of a significant amount of meaning. The study runs the risk of becoming pseudo-research.

In economics it is different. A scientist-economist can and usually declares the objectivity of his research and has every reason to do so. He studies economic reality and draws conclusions based on his study. The conclusions, in other words, are far from arbitrary. But, like any person, no longer as a scientist, but simply as a person, a member of society, he is interested not only and even ultimately not so much in the processes taking place in economic life in themselves - the result is important. The strength of the research economist, at least today, is not in abstract constructions per se, but in practical assessments and recommendations based on them. In any case, this is exactly what is expected of a scientist.

Choosing options for assessing the current situation in the economy and, accordingly, options for solving the problems that have arisen, the scientist relies, of course, on the results of the study (we do not consider other situations that ultimately lead the scientist beyond the boundaries of science). Willingly or involuntarily, however, subjective representations come into play in the choice. Substantiating the preference of one or another solution option, an economist-researcher proceeds from

his ideas about the benefits and efficiency. They may, and usually do, correspond to the realities of the economy, but to what extent?

The objectivity of the results of economic research is almost never complete. They are already imprinted by the commitment of this or that scientist-economist to one of the economic schools and trends in science. They do not necessarily coincide in several essential parameters, even close and somewhere intersect. There is some truth in each of these currents, but how much? And if ideological and political considerations are mixed in here? Are they mixed in directly or subtly, imperceptibly weaving into the fabric of economic doctrine and modifying the researcher's assessment? In real social practice, it often follows far-reaching solutions, not only economic ones. This is too strong, but there is some truth in the words of D. Robinson, who argued that economic theory is more like theology than a factual science like physics. In his opinion, as in theology, arguments in economic theory are more aimed at substantiating doctrines than testing hypotheses [3].

Economists, in general, can joke bitterly about their science. One of the standard jokes: when an economist answers your questions, you stop understanding the questions. And here is what the notorious M. Friedman once said: "A general superficial acquaintance with the subject of economic theory gives rise to contempt for special knowledge about it." The problem, of course, is not in the superficiality of acquaintance with the theory - it is more profound.

Among economists - both theorists and practitioners - a position has formed; She has many supporters today. The essence of this position is that economics has approached its natural boundary, beyond which anything truly constructive can be guessed with incredible difficulty. Economics, in other words, is going through an acute crisis. Its external expression is the growing discrepancy between social expectations, the demands placed on economic science, and what it gives, can give at any given moment.

Let's figure it out, recognizing as an initial postulate the obvious circumstance that a crisis in itself in science is possible; at some stage of development, it may turn out to be - and turns out - inevitable.

The economy and social life as a whole have become incredibly complex and noticeably more diverse. They are highly mobile. The speed of economic changes is such that science does not keep up with them. As a result, economic estimates and recommendations based on them could be more stable and even more accurate. Often they are absent altogether. Conditional, of course, some proportional ratios are in use, according to which only a third of the economic forecasts expressed are fully justified, a third do not find confirmation at all, and the rest, if they are confirmed, are only partially, and this is due not so much to theory as to direct economic practice, experience—sometimes elementary intuition works, which, however, has the same experimental basis.

The phenomena of economic crises, including the last one, are often cited as proof of the inefficiency of economic science. Although they are expected, they are always unexpected. As for the previous crisis, even professional economists are not very clear about its nature; they require further analysis of the form of expression; there are still disputes about whether the most serious phase of the crisis has passed or is still ahead.

The same M. Friedman postulated the obvious concerning economic science: the theory based on which reliable forecasts are made a good theory. What if the forecast is unreliable?

The meaning of economic theory, of science as a whole, lies in its explanatory and predictive possibilities. They just become more and more modest. With enviable regularity, the economy is shaken by cataclysms that are destructive in scale and form of expression, failures are superimposed on them, seemingly not so significant, but their number is growing, and society is completely unprepared for all this [5].

One of the reasons, perhaps not the most important, but very significant, lies in the fact that often even today, a researcher, in his striving for accuracy, and ideally for the unambiguousness of the forecast, obeys the tradition coming from the classics, tries to find general, fundamental laws and patterns of development of economic life and explain what is happening on their basis. At the same time, it is argued, not always, but quite often, that, if not all, most of the significant economic problems

have already been posed. They were actively discussed and even decided. Hence, as a consequence, real progress in economic science is possible and even necessary, but the limit is near when there will be nowhere to move.

No one argues: there are general laws and patterns in the development of the economy, and it is absurd to deny their significance. But even if we admit that all or almost all of them have already been discovered (although this hypothetical recognition will be very far from the truth), only knowledge of general laws and regularities is clearly not enough for any serious interpretation of the diversity of economic phenomena. Today this is much more obvious than in the very recent past.

The question, however, should be put more broadly. Today, more than ever, economic scientists need a methodology appropriate to the moment's requirements. There is movement in this direction, visibly confirmed by the fading, then flaring up again, "war of methods" in economics. Actually, there is a methodology at its core. M. Friedman, M. Blaug, B. Caldwell, T. Hutchison, D. Hausman significantly contributed to its development. The list of names could easily be continued. Many scientists in the 20th and early 21st centuries have raised and are raising questions of the methodology of economic science. But M. Friedman, who has already been repeatedly mentioned earlier, is right: the task is too great against the background of the results achieved [2].

What is the essence of the problem? Economic science has changed along with changes in economic life itself. It became increasingly complex and challenging to predict, and the science that reflects it became more and more probabilistic. But the recognition of this circumstance in itself was not enough; changes were required in science itself. Not so much in setting goals, but in clarifying real possibilities. Changes were also needed in the research instruments.

However, all science, not only economics, becomes noticeably probabilistic. Weaken the probabilistic effect. You can limit it. An example of this is just economic science, or rather, the possibilities inherent in it. This refers to the potential opportunities associated with the reliance of an economist-researcher on statistics and especially on mathematics [1].

A synergistic effect is quite clearly expressed in the economy and the mechanisms of its development. Economic science cannot ignore this circumstance.

It is impossible to reveal it in any detail within the framework of a limited article. We only note that the subject of synergetics is the so-called open systems, in which, due to the multifactorial nature and variability of development within the system itself and, most importantly, due to the possibility of influencing it from the outside, openness to the external environment, growth can become and becomes unstable. At some point, the slightest impact ("pinprick") can radically change the entire system. At the same time, it is rather difficult, if not impossible, to predict how it will change, in what direction it will develop and what form it will eventually take. The possibility of a targeted impact on a changing system is also limited. However, it is the possibility of such an impact that comes to the fore, becomes the main task where the synergistic effect reveals itself in such areas as the economy, as, indeed, in other areas of social life.

Used Literature:

1. Blaug M. "Economic thought in retrospect" M., 1994
2. Weber M. "Protestant ethics and the spirit of capitalism" // Selected Works M., 1990
3. Kanke V.A. "Philosophy of economic science" M., 2009
4. Popper K. "Open society and its enemies" M., 2005
5. Friedman M. "Methodology of positive economic science".// Thesis, v.2, issue 4, 1994

Ольшевська І.П.

olshevska_ip@kneu.edu.ua

к.е.н., доцентка кафедри міжнародної економіки
факультету міжнародної економіки і менеджменту

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

м.Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ЄДНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА І СУЧАСНА ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА

Соціальна сфера життя є напрочуд складною, хоча в соціології та в споріднених з нею науках наявні чималі досягнення в царині осмислення цього феномену. Достатньо згадати історіософський, логіко-семантичний, етико-комунікативний та політико-технологічний дискурси суспільного організму, а також провідні концепції вивчення його природи та функціонування, серед яких на першорядну увагу мали б заслуговувати теорії масового суспільства (Ортега-і-Гассет), менеджеріального суспільства (Бернхем), тоталітарного суспільства (Юнгер, Арендт, Мангайм), розвинутого індустріального суспільства франкфуртської школи (Горкгаймер і Адорно, Маркузе), постіндустріального суспільства та інформаційного суспільства (Белл, Елвін Тофлер), суспільства «пізнього модерну» (Ентоні Гідденс), імперського глобалізму (Гардт і Негрі), а також базові конструкти марксизму (Маркс, Енгельс), неомарксизму (Георг Лукач) та ліберальної теорії (фон Мізес, Гаєк) тощо.

Між тим, усвідомлюючи, що наука про суспільство є міждисциплінарною, а саме суспільство може розглядатися під різною дослідницькою оптикою, включно з застосуванням субстратно-редуктивного, інтерактивного, структурно-функціонального, менталітетно-трансцендентального та діяльнісного підходів, нам би наразі хотілося спростити дослідницьке завдання і звести його до зовнішнього спостереження над тими процесами і тенденціями, які відбуваються в українському соціумі після початку широкомасштабного вторгнення російських військ в Україну та

підтвердити їх результатами кількох репрезентативних досліджень. При цьому, маємо усвідомлювати, що по-перше, ці напрацювання знайшли відображення у вітчизняних дослідженнях (див., зокрема праці В. Андрущенка, В. Фадєєва, Л. Бевзенка, Л. Губерського, Є. Єрмоленка та інших вчених), а по-друге, їм властивий широкий проблемно-тематичний спектр, адже українське суспільство упродовж останніх років болісно переживало труднощі та виклики, якими супроводжувався процес становлення державної незалежності України як у його зовнішніх (вступ нашої держави до ЄС та до НАТО), так і у внутрішніх (мовна проблематика, питання юрисдикційного підпорядкування УПЦ та УПЦ КП, кризові явища у економіці) проявах. Остання з них, тобто Революція гідності, благовістить не тільки перемогу народної демократії «по-українськи», але й стане провіщенням російсько-української війни, яка поділить новітню добу української історії на «до» та «після». Початок же російської агресії засвідчить, що арсенал м'якої сили, до застосування якої Росія вдавалася, було вичерпано. 24 лютого 2022 року, ранньої досвітньої пори інформантства світу сповістили про віроломне вторгнення військ РФ в Україну, став днем остаточного політичного єднання української нації довкола ідеалу української державної незалежності. В контексті зазначеного, на наш погляд, предметне поле нашого виступу мали б становити обґрунтування цілої низки положень, констатууючу частину яких хотілося б об'єднати довкола тверджень зразка:

- віроломний напад Росії на Україну став надпотужним об'єднуючим фактором, який, щонайменше, сприятиме очищенню українського національного організму від живучих стереотипів мислення, які дотепер здебільшого проявлялися у вигляді морального, національного, правового та політичного нігілізму, з йому властивим браком громадянської свідомості та етатизмом;

- 24 лютого 2022 року, стане для українців «моментом істини» – мало не миттєвим актом пробудження в них не тільки національної честі та гідності, а

також тих патріотичних почуттів, що сприятимуть остаточному формуванню українства як політичної нації.

- подиву гідні стійкість, самовідданість та рішучість українського народу, а конче мужність, відвага та героїзм воїнів ЗСУ сприяли згуртуванню та єдності усіх людей доброї волі;

- попри наруги, біль втрат та скривдження, що упродовж року виснажливої війни вдавалися російські поневолювачі, український народ не тільки знайшов у собі сили та мужність вистояти, але й, загартований нечуваними труднощами та випробуваннями, що їх випало пережити мільйонам українських громадян у тимчасовій окупації, за межами кордону, внутрішньо переміщеним особам та тим, що залишилися в Україні і натхненно працюють на перемогу разом із воїнами ЗСУ, готовий боротися до остаточного відновлення територіальної цілісності України;

- війна змінила не тільки нас, але й ми себе і ті зміни відбулися в політичній, економічній та морально-правовій свідомості українців;

- крім патріотичних мотивів чинити опір зухвалому агресору, який заплямував свою совість реваншистською ідеологією «Руского міра» та безпрецедентно жорстокими методами ведення війни, український соціум як ніколи дотепер готовий захищати свій євроатлантичний вектор стратегічного розвитку, запорукою якого віднині можуть бути не тільки спрямовані на те внутрішні перетворення, але й той досвід «європеїзації» мільйонів українських біженців, які до цього дотримувалися дещо іншої трудової етики та мали дещо іншу правосвідомість;

- надихаючим стимулом до боротьби з російською агресією та одним з визначальних чинників успішної протидії російській навалі стала всебічна солідарність з українським народом наших іноземних партнерів та союзників, які об'єдналися з Україною на спільній платформі обстоювання ідеалів свободи та демократії, а також надають Україні всебічну воєнну, фінансово-економічну, гуманітарну, правову, дипломатичну та іншу допомогу;

- з огляду на наполегливе бажання України вступити до ЄС і НАТО, а також на зустрічні порухи Заходу в цьому напрямі, український народ має нині всі шанси скористатися з історичної сприятливості і зробити все, щоб роз'їдаюча український державний організм корупція та непорозуміння між виразниками євроатлантичної та євразійської орієнтацій, нарешті, стали надбанням минулого і тим самим усунути останні перешкоди на шляху демократичного поступу України;

- сповнення Україною євроінтеграційних мрій та солідаризація з боротьбою українського народу за державну незалежність країн західної демократії слугуватимуть в осяжній перспективі додатковим об'єднуючим фактором українського народу, а заодно і пришвидшать часи його добробуту та процвітання.

Використана література:

1. Андрущенко В. Історія соціальної філософії. Західноєвропейський контекст. – К.: Тандем, 2000. – 416 с.
2. Фадєєв В. Соціокультурна ідентичність в умовах суспільних трансформацій: методологічні засади дослідження // Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / М. В. Попович [та ін.]. Відп. ред. Б. В. Попов. – К. : Український Центр духовної культури, 2005. – С. 55 – 78.
3. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций. – Киев : Ин-т социологии НАН Украины, 2002. – 437 с.
4. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість. Методолого-світоглядний аналіз / Л. Губерський, В. Андрущенко, М. Михальченко. – Київ : Знання України, 2009. – 578 с
5. Єрмоленко А. Структурні зміни українського етносу як комунікативний чинник національної ідеї // Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / М. В. Попович [та ін.]. Відп. ред. Б. В. Попов. - К. : Український Центр духовної культури, 2005. – С. 26 –54.

6. Глобальні модерності / за ред. М. Фезерстоуна, С. Леша, Р. Робертсона ; пер. з англ. Т. Цимбала. – Київ : Ніка-Центр, 2008. – 400 с.; Соціальна філософія : підруч. для вищої шк. / В. С. Афанасенко, М. І. Горлач, О. Г. Данильян [та ін.]. – Харків : Прапор, 2011. – 679 с.

7. Попов Б. Історико-теоретичне підґрунтя національної ідеї // Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / М. В. Попович [та ін.]. Відп. ред. Б. В. Попов. – К. : Український Центр духовної культури, 2005. – С. 160-164.

Volokhova A.L.

volokhova.neurodesign@gmail.com

PhD Candidate at the Department of International Management,
Faculty of International Economic Relations
at KNEU named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine

CULTURAL INFLUENCE ON CONSUMER PERCEPTION OF CORPORATE BRAND IDENTITY

Introduction. The issues of cultural integration became of paramount importance in the modern globalized world where multiple diverse nationalities live and function together. Not only should people adapt to different cultural environments, very often they have to deal with double or triple cultural phenomena inside their own family. This notion is especially true for business sector, which now has to operate effectively in multicultural realities, properly addressing its all the more culturally diverse stakeholders even when talking of small local companies, let alone multinational enterprises, whose very essence is to operate across the territorial and cultural boundaries. Narrowing the focus of the research, the present study aims to analyse consumer behaviour perspective of cultural integration, which is essential to consider while crafting corporate brand identity in an attempt to create a cohesive strong corporate image across all markets, and builds on the existing literature on cultural aspects of consumer behaviour and corporate brand identity.

Essential Cultural Factors in Consumer Behaviour. Under the present conditions of extremely high international mobility, the notion of culture can no longer be simplified to a nation with certain territorial borders [3, 2]. In the context of international business, referring to culture as "...shared knowledge that provides the standards for perceiving, believing, evaluating, feeling, communicating, and acting among those who share a language, a historical period, and a geographic location" [4, 2], it should be taken into account that geographical location can change over time and modify behavioural patterns, views and values; and language might no longer be an indicator of shared cultural norms. Therefore, it is crucial to find common characteristics and patterns of mindset and life philosophy, leveraging which will help businesses to systemize their approach towards cultural aspects of their corporate brand identity independently of geographical borders and rigid frames. Analysing existing literature, we suggest that cultural aspects of brands influence consumer behaviour on two levels: cultural background of consumers in terms of physiological, psychological and sociological peculiarities and needs, and their obtained perception toward company's brand culture and cultural background (country-of-origin effect).

Traditionally, the analysis of cross-cultural communication in business have been based on the G. Hofstede's cultural dimensions [2], and while they contribute to an overall corporate brand identity and image, multiple researchers stress that individualistic or collectivistic mindset of consumers plays the most distinct role in how consumers process information [4, 3]. In individualistic cultures, people are oriented on achieving personal benefits and value independence from others, while in collectivistic cultures they tend to subordinate their needs to that of others and value interdependence [2]. Such differences are also reflected in analytical (focus on individual object) and holistic (focus on the context of the object) way of thinking, which are commonly attributed to consumers from individualistic and collectivistic cultures respectively [4, 5]. Furthermore, studies divide individualistic and collectivistic cultures into vertical and horizontal societies [6]. In vertical individualistic societies, individuum is oriented on achieving personal goals and

status through competition and establishing own dominance, while in horizontal individualistic society - strives for personal harmony and satisfaction independently of his status in the group. Similarly, in vertical collectivistic societies, community functions according to rigid subordination and orders, while coordination in horizontal collectivistic communities is done through good will and common altruistic goals.

On the level of customers' perception of brand culture, companies may choose to reinforce symbols of belonging to its country of origin and even become a cultural icon, or to minimize such effect in case of negative associations. A brand's cultural symbolism can be communicated through visual priming, reinforcing common values and setting an example, and can lead to the perception of brand authenticity [5, 6]. A common illusion with this regard is that it is much riskier to deal with customers of more distant cultures and that cultural gap always leads to negative effects.

Practical implications for corporate brand identity. Essential condition of cohesive and strong corporate brand identity is the alignment of cultural messages, which company sends on every level of its functioning. In order to achieve such identity fluency, it should first determine, whether its culture (including corporate culture) corresponds with that of the specific local market or target group and decide on how strong should its cultural appeal be. And second, it should analyse the cultural profile of their target audience and adjust corporate communication strategies according to the desired image. Corporate brands with individualistic image are more likely to resonate with consumers from individualistic cultural groups, most often found in, for example, USA and Western Europe, while countries of Eastern Asia and Latin America are more likely to develop strong bonds with collectivistic brand image. Moreover, studies show that appealing to several cultures simultaneously is likely to trigger cognitive and emotional disfluency [5].

Talking of specific stimuli, individualistic societies tend to respond better to products and messages that are oriented on achievement, underline its distinctive qualities and offer personal benefits. Such consumers are also likely to favour messages with analytical information and products or brands comparisons. On the

contrary, collectivistic societies are oriented on harmony, family well-being and social responsibility. They will value mood setting images and aesthetics more than direct informative approach. Moreover, luxury goods and messages of prestige and hierarchy are most appealing to the customers with vertical orientation [3]. We should mention also that whether the product is intended to be shared and socially visible or used individually, will strongly influence the effectiveness of cultural stimuli.

At the same time, modern customers tend to judge of corporate brands based on their actions rather than mere directly communicated messages. This is especially true for MNCs, that have the power and to actually promote their culture of origin through, for example, corporate diplomacy [1], which can even be viewed as CSR when such initiative aims not only to promote country's image, but also to assist straggling region, for instance, after national disaster. It is highly likely that corporate diplomacy will be more successful for companies with collectivistic values and will resonate with the openness of collectivistic societies to comprehend largely altruistic CSR issues.

Conclusion. In the modern dynamic globalized business world companies face the challenge of systemizing and effectively using cultural aspects of their internal and external environment. They need to assess their own cultural background, as well as that of their target customers and create a cohesive corporate brand identity which will communicate common messages on every level. Not only it is essential to build their own corporate culture, but also to realize that consumer perception of their culture and image overall will vary according values of different cultural environments.

Used Literature:

1. Bier L.M., White C.L. Cultural diplomacy as corporate strategy: an analysis of Pasona Group's "New Tohoku" program in Japan / Place branding and public diplomacy. – 2021. – No. 17. P. 180-192
2. Hofstede G.H. Culture's consequences: International differences in work-related values. – 1980. – Sage Publications. – 325 p.

3. Kivenzor G. J. Why Cross-Cultural Issues in Management and Marketing Are That Important and Worth Our Undivided Attention? / Journal of management and training for industries. - 2019. - Vol. 5, No. 3. - P. 1-12
4. Koo M., Shevitt S. Cross-cultural psychology of consumer behaviour / J.N. Steth, N. K. Malhorta // Wiley international encyclopedia of marketing. Chinchester: Wiley & Sons, 2010. - P. 1-9
5. Torelli K.J., Stoner J. Managing cultural equity: A theoretical framework for building iconic brands in globalized markets / Review of Marketing Research. – 2015. – No. 12. – P. 83-120
6. Triandis H. C., Gelfand, M. J. Converging measurement of horizontal and vertical individualism and collectivism. / Journal of personality and social psychology. – 1998. – No. 74. P. 118-128.

1.8. Історія філософії та філософія історії

Бригадир Г.С.

hanna.brigadir@gmail.com

студентка групи ФК-101
факультету фінансів
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Кабак Д.О.

dnnnkba@gmail.com

студентка групи ФК-101
факультету фінансів
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Курбатов С.В.

kurbatov_sergiy@kneu.edu.ua

доктор філософських наук
професор кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ПАТРІОТИЗМ ТА ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ НІККОЛО МАКІАВЕЛЛІ (1469-1527)

Внаслідок тривалого періоду імперської та радянської окупації процеси формування національної ідентичності українців та виховання патріотизму свідомо гальмувалися та маргіналізувалися. Лише після здобуття незалежності у 1991 році питання патріотичного виховання та формування національної ідентичності стали мейнстрімом як освітньої діяльності на всіх рівнях, так і суспільної дискусії щодо оптимальних шляхів розвитку нашої держави. Російська збройна агресія активізувала відповідні процеси, та довела усьому світові, що абсолютна більшість громадян нашої країни свідомо ідентифікує

себе з українською державою та культурою, а також підтримує демократичний вектор розвитку та подальшу інтеграцію у європейські структури.

Один з найпопулярніших у наш час філософів епохи Відродження, автор прагматичного підходу до розуміння політичних процесів та державотворення Нікколо Макіавеллі (1469-1527) більш ніж 500 років тому доводив важливість патріотизму та відчуття національної гідності для розбудови потужної держави. У власних працях, зокрема, у книзі «Державець» [2], він дає відповідні настанови, які і зараз продовжують залишатися актуальними. Це підтверджується сучасними англомовними академічними публікаціями, зокрема, працями таких дослідників, як Jun-Hyeok Kwak [3], William Landon [4] та Hilla Zmora [5].

У своєму виступі ми хотіли б проаналізувати означені настанови, які містяться у XXVI главі «Державця» [2]. Нікколо Макіавеллі багато пише там про важливість національного руху італійців, їх здатність до боротьби, потребу створення потужної армії, необхідності війни як механізму захисту від зовнішньої агресії, яка, однак, не відкидає дипломатичних зусиль. Відомий вислів Нікколо Макіавеллі: «Робіть помилки через амбіції, а не через лінощі. Розвивайте в собі силу робити сміливі вчинки, а не силу страждати» [2] можна вважати кредо італійського мислителя, досвід політичної діяльності якого у Флорентійській республіці та її філософське осмислення продовжують залишатися актуальним у військових умовах сучасної України. «Ніколи нічого великого не досягалось без небезпеки» - наголошує Нікколо Макіавеллі [2], і наша нинішня небезпека є прологом для відродження та подальшого розвитку України як демократичної європейської держави.

Використана література:

1. Макіавеллі Н. Державець. К.: Арії, 2015. – 223 ст.
2. Jun-Hyeok Kwak Republican patriotism and Machiavelli's patriotism. *Australian Journal of Political Science*, 2017, 52(3), 436-449.

3. Landon W. Politics, Patriotism and Language: Niccolò Machiavelli's "secular Patria" and the Creation of an Italian National Identity (Vol. 57). Peter Lang, 2005. – 300 p.
4. Zmora, H. Iotism and human nature in Machiavelli. *History of Political Thought*, 2004, 25(3), 424-445.

Рилова О.Ю.

o.rylova@chdtu.edu.ua

викладач кафедри філософських і політичних наук
Черкаського державного технологічного університету
м. Черкаси, Україна

УЯВЛЕННЯ КОНФУЦІЯ ПРО ІДЕАЛЬНУ ДЕРЖАВУ

Утопічні ідеї притаманні багатьом філософам світу. Не став виключенням і видатний мислитель Стародавнього Китаю Конфуцій. У його свідомості жила мрія про загальне благо та ідеальну державу, збудовану на засадах Великого Єднання – *Датун*. В той же час специфічною особливістю китайців є те, що на їхню думку не потрібно вигадувати нічого нового, достатньо лише подивитися як жили люди декілька століть тому. Тож Великий Учитель приходять до висновку, що період Великого єднання вже існував у III тисячолітті до н.е., коли на території центрального Китаю починала утворюватися протодержава.

З давніх-давен китайська соціальна система чітко поділялася на рівні, кожному з яких приписувалися свої найсуворіші норми поведінки, причому ці приписи часом стосувалися найменших дрібниць. Наприклад, чітко вказувалося, в якому одязі кому ходити, яку їжу споживати, які обряди здійснювати. Вища аристократія так і називалася – «ті, хто їдять м'ясу їжу», тоді як на столі простих людей м'яса не було, і не тому, що його не вистачало на всіх, а тому, що так було написано у ритуальних приписах.

Всі землі належали верховному правителю – *вану*. Трохи нижче вана стояли кілька правителів, які керували різними областями. Ван довгий час поєднував у собі функції вождя племені та жерця, тобто керував людьми і

спілкувався з Небом. Про його священну функцію говорив навіть сам ієрогліф «ван» (王), який складається з трьох горизонтальних рисок, перетнутих однією вертикальною. Це символічно означало, що дух правителя здатний поєднати у собі три начала: Небо, Землю та Людину.

За віруваннями давніх китайців, верховний правитель мав величезну духовну силу – *де*, даровану йому Небом. Уявлення про неї сформувалося ще в давнину, коли світ розумівся як місце зустрічі людей з духами. Її називали добротою, благодаттю чи просто чеснотою, яку правитель міг передавати своїм підданам. Саме чеснотливість вана стала згодом одним із ключових понять вчення Конфуція про державу та роль правителя у ній. Безроздільна влада вимагала особливої моральної чистоти, чеснот, особистої духовної досконалості імператора, до чого й закликав Конфуцій. Він тлумачив державу як велику сім'ю, у якій імператор виступав у ролі батька, а піддані – у ролі дітей. Ті, хто правив, і ті, ким правили, перебували у відносинах «старші – молодші»: «малі люди», простолюдини, повинні підкорятися «чеснотливим мужам», найкращим, старшим. Простим людям належало із синівською шанобливістю ставитися до чиновників. Державець – це батько народу, який мав незаперечний авторитет та ореол святості. Жінки беззаперечно слухалися чоловіків, діти – батьків, підлеглі – керівників. Народ же сприймався Конфуцієм як могутня, але інертна та бездуховна маса, основною і єдиною чеснотою якої є здатність коритися, довіряти та наслідувати: «Народ можна примусити до послуху, його не можна примусити до знання» [1, с. 72].

Розглядаючи державу як живий організм, у якому ієрархія нагадує зв'язок органів у тілі, Конфуцій віддавав перевагу моральним нормам, а не формально-правовим, патріархально-гуманному ставленню до людей, а не бюрократичній регламентації. Він виступав проти насильства як основного засобу управління. Його уявлення про суспільство ґрунтувалися на ідеї неформальних відносин, а не на мертвій букві закону. Особистий приклад «чеснотливих мужів», їхнє прагнення до добра, вважав філософ, допоможуть державі дійти процвітання. Тому головну увагу Учитель приділяв розробці вчення про чесноти правителів,

здатних домогтися соціальної гармонії, оновити державу, привести положення кожної людини у відповідність до належного їй рангу і становища в суспільстві: «Хай буде державцем державець, слуга – слугою, батьком – батько і сином – син» [1, с. 115]. Таким чином можна виявити гідного претендента на панування у Піднебесній.

На думку Конфуція, гармонізації суспільства, припиненню бунтів та воєн повинна сприяти політика єдності та майнової рівності, що здійснюється державою. Єдність народу трактується в конфуціанстві насамперед як психологічна єдність, єдність почуттів. Тому важливо, щоб при владі були справедливі люди: «Якщо піднести й поставити чесних над безчесними, то народ упокориться» [1, с. 15].

Поділяючи віру у те, що земне життя залежить від загальнокосмічних циклів, конфуціанці висунули ідею зміни небесного передвизначення. Відповідно до неї, державна влада йде згідно природного кругообігу, а отже, рухається у напрямі органічного відновлення природного порядку речей у разі його порушення. Конфуціанці уважно вдивлялися у минуле, намагаючись розглянути у ньому контури майбутнього.

Ключову роль у управлінні державою Конфуцій відводив традиції, ритуалу, формуванню у людей певних стереотипів поведінки. У ряді творів він порівнював державця із землеробом, а почуття його підданих – із полем, яке той обробляє.

З часом серед конфуціанців посилювалося ставлення до народу як до відсталого маси, об'єкта виховного впливу з боку доброї та справедливої влади. Це було пов'язано з тим, що багато конфуціанців з мандрівних мудреців, незалежних від влади, які переїжджали з одного князівства до іншого, перетворилися на державних чиновників, а саме вчення стало офіційною ідеологією Піднебесної (II ст. до н.е.).

Конфуцій запропонував не стільки політичне чи духовне вчення, скільки суто етичну систему. Важливо спочатку виправити людей, очистити їх, повернути до норм поведінки, а все інше, в тому числі й держава, поступово

прийде до рівноваги. Ідеї Конфуція та його послідовників мають вирішальний вплив на формування китайської цивілізації, становлення її політичних інституцій, соціальної та морально-правової думки аж до сьогодення.

Використана література:

1. Конфуцій. Вислови / переклад українською. Харків : Фоліо, 2018. 222 с.
2. Котюк В. О. Морально-етична філософія Конфуція. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 153–157.

1.9. Новітні дослідження у галузі онтології, філософії релігії, моралі та культури

Гончаров Г.М.

gonchar09@meta.ua

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри гуманітарних наук

Харківської державної академії фізичної культури

м. Харків, Україна

ІНТЕРСУБ'ЄКТИВНІСТЬ РЕЛІГІЙНОЇ ПОВСЯКДЕННОСТІ

У релігійній повсякденності смислами наповнюються ті події і явища, які не інтерпретуються індивідами у світському житті. Релігія формує особливу систему раціональності, яка не завжди співвідноситься з повсякденною раціональністю, засвідчуючи, що релігійна повсякденність відіграє одну з важливих ролей у житті віруючих людей. Важливим моментом релігійної повсякденності є її інтерсуб'єктивність, а способом існування є комунікація. Суть релігійної комунікації полягає в обміні релігійною інформацією, орієнтації на спілкування віруючих між собою та з божеством, проявах діалогічності релігії. Релігійна комунікація опредмечується за допомогою комунікативної функції як частини загальної функціональної системи, що нерозривно пов'язана з іншими функціями [1, 6]. Для світу релігійної повсякденності значущим є сталість часу, який, завдяки освяченню багатовіковою традицією, став космічним і задає річні, тижневі та денні цикли спільного й індивідуального релігійного життя. Експансія релігійного життєвого світу у повсякденність призводить до того, що системи раціональності, мотивації, вчинків, дій людей у повсякденному житті визначаються не буденними світськими чинниками, а релігійними. У цьому випадку релігійна повсякденність постає певним кодом, який задає структурні детермінанти, визначає соціальні дії та систему відносин, контролює поведінкові установки відповідно до потреб середовища.

Суб'єктом релігійної повсякденності може бути як окрема віруюча особистість, так і спільнота, сформована на основі причетності індивідів до близької за характером повсякденності. Соціально-антропологічним ракурсом такої повсякденності виступає кумулятивний досвід групи, у якому відбувається поступовий приріст змісту в процесі розв'язання стандартних проблем у контексті проживання структурно подібних ситуацій, що повторюються. Основною умовою для виправдання дій людини чи групи є їх смислова спрямованість, зумовлена релігійним досвідом, завдяки чому вкорінюються відібрані в процесі повсякденної діяльності ціннісні установки, вибудовується система відносин.

Розглядаючи повсякденність як сталий образ світу, у якому штучно призупинені креативні, інноваційні процеси, натомість вирізняються стабільні основи життєдіяльності людини як то традиції, ритуали і стереотипи поведінки. Притаманні повсякденності риси сакральності, екстраординарності забезпечують індивіду можливість пов'язати свою повсякденну діяльність із певним високим ідеалом [2]. Очевидно, що поряд із повсякденним релігійним життям виникають неповсякденні ситуації, що співіснують поруч. Повсякденне сприймається як звичне, упорядковане, близьке, а неповсякденне існує як незвичне й таке, що перебуває поза звичайним порядком. Релігійна практика паломництва наповнюється смислами, пов'язаними з очікування зцілення, порадами старця-духівника, натомість безпосереднім приводом слугує подія, яка виходить за звичні рамки, як то бажання відвідати святе місце, що сприймаються як допомога Божа. До паломництва може спонукати притуплення переживань, тому очікування дива й благодаті святих місць та святинь розглядається як спроба «стимулювати» релігійні почуття. Паломництво сприймається як вияв розриву рутини, хоча й супроводжується повсякденними явищами. Помилка й істина, суще та належне, профанне й сакральне постають як полюси пізнавального процесу, моральної свідомості та релігійного культу, утворюють у культурі два виміри - повсякденність і релігійність.

Поряд із розумінням повсякденності як світу життєвого досвіду, у якому людина, занурюючись в емоції, постійно вступає в комунікацію, емпірично діє заради досягнення своїх цілей, виокремлюється особливість повсякденності, що полягає в зорієнтованості в багатьох випадках активності людини на несвідомі установки [3]. Вони містять як свідомі, так і несвідомі елементи, що формують складну систему повсякденного буття. Дійсно, структури повсякденності, сплітаючись одна з одною, утворюють специфічні локальні простори, які охоплюють різні сторони людської життєдіяльності й формують складну систему повсякденного буття, що містить свідомі та несвідомі елементи. Умовності й правила поведінки, що на перший погляд здаються незначними, стають зразком соціальних відносин, визначаючи каркас соціального життя, гарантуючи через упорядкування дій «онтологічну безпеку» індивідів, надійність соціально значущих кодів в умовах повсякденності. Життєвий світ віруючого індивіда постає системою життєвого досвіду, що формується окремими когнітивними та практичними механізмами й впливає на сприйняття та соціальні дії. У життєвому світі відбувається заломлення впливу на повсякденне життя процесів, що не залежать від індивіда, наприклад, динаміки соціальної системи, а також формування зовнішньої щодо індивіда реальності в результаті його власної життєдіяльності.

Повсякденна реальність постає системоутворювальним стрижнем завдяки універсальній природі й інтерсуб'єктивному характеру, і є смисловим універсумом, що утворюється з безлічі буденних ситуацій, звичних очікувань та реакцій, якими наповнений життєвий процес індивідів у соціальному просторі їхнього буття. Повсякденність віруючої людини, як складова частина її релігійного життєвого досвіду, наділена ознаками власне повсякденного буття, проте відрізняється домінуванням релігійного чинника, що значною мірою визначає поведінку віруючої особистості.

Використана література

1. Петрушкевич М. С. Релігійні комунікації: християнський контекст: монографія. - Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2011. - 228 с.

2. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. - К.: Либідь, 2003. - 376 с.
3. Goncharov G., Gazniuk L., Soina I., Chervony P. Everyday communications in religious practices / International Scientific Conference: "Achievements and Perspectives of Philosophical Studies" (APPSCONF-2019) / B.Yazyev (Ed.). 2019. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.shs-conferences.org/articles/shsconf/abs/2019/13/shsconf_appsconf2019_02002/shsconf_appsconf2019_02002.html.

Деркач В.Л.

derkach_vadym@kneu.edu.ua

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ПРАГМАТИЧНИЙ НАТУРАЛІЗМ В ЕТИЦІ

1. Основне питання етики як науки (відокремлюючи етику від різного роду моральної проповіді) полягає в критичному осмисленні підстав прийняття та розробці обґрунтованих моральних норм. Довгий час питання походження моральних установлень та їх порівняльного аналізу як прийнятих різними спільнотами протиставлялося іншій за змістом задачі: вироблення рішення (морального судження), змістом якого був би критерій моральної виправданості. Такий критерій зазвичай розуміють як цінність (критерій оцінювання, водночас в одній мірі і вчинку, і осіб як носіїв певних якостей, що уможливають вчинок, і норм, які конкретизують взірцевий вчинок), і як імператив (мотивувальний припис діяти у відповідності до певного зразка). Відповідно дійсні моральні установлення спільнот розглядалися як об'єкт критики, але факт їхнього усталеності не розглядався як достатня раціональна підстава для їх виправдання.

Альтернативний підхід, найвиразніше представлений в епістемологічній програмі еволюційної етики, власне у природі моралі, тобто обставинах історичного становлення, генеалогії моралі, об'єктивних умовах виникнення суспільних практик та зумовлених обставинами породження відповідного об'єкта його властивостей та можливих трансформацій вбачає схему обґрунтування змісту відповідних норм. При цьому натуралістична позиція здебільшого вела або до усунення власне етичної проблематики (замінюючи етику етологією), або до скептичного релятивізму (що також означає відмову від вироблення рішень в конфліктних ситуаціях), або до натуралістичної версії морального реалізму. В останньому випадку моральні норми трактують як природні закономірності (які можна виявити емпірично) в механізмі регуляції поведінки. Це веде до колізій в розумінні власне моралі як об'єкта. Якщо мораль зводиться до механізму регуляції поведінки, що складається за певних умов, то який зміст тут має відповідальний вибір суб'єкта рішення (морального судження)? Його рішення вповні визначаються його природою, а за природою безглуздо оцінювати щось як добре чи погане (надаючи «добру» онтологічного статусу реального мірила). Тому добро чи зло — це не більше ніж умовність (мовна конструкція), засобами якої суб'єкт сигналізує (виражає) своє ставлення до чогось. Таким чином, натуралістичний моральний реалізм є внутрішньо суперечливим; «істинність» моральних установлень в такому разі має сенс виключно в описовому контексті з погляду зовнішнього спостерігача. А отже, такі судження не можуть мотивувати (самі по собі, виходячи лише з описового змісту, як це добре розумів ще Д. Юм). Так само, знаючи правила гри в футбол і історію футбольних змагань, розуміючи суть цієї гри, всі ці відомості ніяк не зумовлюють, що в когось виникне мотив, а тим паче зобов'язання, яке він мусить прийняти з необхідністю як раціональний агент, грати в цю гру.

2. Прагматична версія натуралізму в етиці (термін уведений в обіг Філіпом Кітчером), або в інакше, в моїх роботах, критичного натуралізму, покликана усунути вади натуралістичної аргументації в етиці, не відмовляючись від його (натуралізму) корінного підходу. З погляду Ф. Кітчера,

моральні установлення (або, в оригінальній термінології, «етичний проект») є продуктом, виробленим суспільством, культивованим об'єктом. Ці установлення можна розуміти як своєрідне програмне забезпечення, що працює в соціальному середовищі і так само воно модифікується. При цьому безглуздо говорити, чи є програма істинною або хибною, не існує специфічно моральних істин. Програма або робоча, або ні. Те, що вона працює (мотивує індивідів, підтримуючи при цьому певну структуру соціальних взаємин і уводить правила відповідальності за ті чи ті дії), означає що для цього є необхідні й достатні умови. Однак моральні установлення не є автоматизмами в діях. Частково механізм моральної регуляції ґрунтується на ментальних установках та усвідомленому процесі аргументації, яка спирається на культивовані в спільноті вірування. Для Ф. Кітчера основне питання тут полягає в тому, яким чином прагматичний критерій істини (в сенсі вигідного вірування) інтерпретувати як об'єктивно обґрунтований на основі даних (натуралістично). Як запропонований ним варіант він розглядає критерій «прогресивності» як альтернативу погляду «mere change» (шило на мило), тобто розмаїття установлень, між якими немає ніякої принципової відмінності та неможливо упорядкувати за певним критерієм.

В моєму трактуванні такий критерій об'єктивно заданий як необхідна (але не достатня умова). А саме: ті установлення, прийняття яких в якості засадничих вірувань веде до зниження життєздатності спільноти — або через породження суспільними діями таких умов, що критично пригнічують індивідів так, що знижується потенціал їх відтворення, або через те, що критично руйнується солідарна взаємодія між індивідами і соціум гине (деградує), розпадаючись на складові, які асимілюються іншими спільнотами чи елімінуються — так от, такі установлення тим самим гинуть і не відтворюються разом із їх носіями. Жодна «ідея» не здатна ні до чого дійсного без носія-агента; як жодна програма не працює, якщо немає пристрою, в якому вона генерує сигнали керування. Відтак конкурують в суспільному середовищі лише ті вірування, які достатньо сумісні з об'єктивними умовами існування

спільноти. Однак на відміну від марксистського економічного детермінізму, ментальні установки не є прямим відбитком «інтересів» людей, які схильні вірити в те, що відповідає цьому інтересу. Ментальні установки можуть задавати ціннісні орієнтації, в яких формується «внутрішнє» (відносно цінності) мірило того, що є «благом» і тим самим визначає мету, спрямованість, консолідованих зусиль, де ефект має суто символічний, ігровий, зміст. Тобто люди вигадують ігри, які структурують їх життєдіяльність. І лише ті ігри усуваються природним добром, втягнення в які критично знижує життєздатність гравців.

3. Однак сам по собі цей критерій не є чимось на кшталт «морального закону» — це саме об'єктивна абсолютна умова, яка не містить в собі жодного конкретизованого правила, що мотивує агентів. Вона виконується автоматично, не залежно від того, усвідомлює її хтось чи ні, приймає її або відхиляє, висуваючи якісь альтернативні картини світу, в яких її можна (уявно) оминати.

Ф. Кітчер власне «прогресивність» моральних установлень розглядає як характеристику тієї соціальної структури, виникнення якої уможлиблюється прийняттям цих норм і для збереження якої відхилення цих новацій і повернення до попереднього стану членам такої спільноти вже видається неприйнятним, оскільки вони асимілювали ті ціннісні установки, які сформувалися в ході становлення нової моделі соціальних взаємин. Таким чином, критерієм тут постає не сама стійкість вірувань та їх догматизація, а функція, яку вони виконують, що необхідна для відтворення цієї спільноти. (Хоча, власне у Кітчера це не сформульовано так). Фактично, прогресивність моралі вимірюється інформаційною ємністю (складністю організації) соціальних структур та їх здатністю гнучко реагувати на збурення, які загрожують їх існуванню, остійністю. Сам Кітчер тут запозичує у П. Сінгера метафору кола, що розширюється і яке в включає в коло своїх (чим визначається власне мораль) все більше число різномірних структур (і осіб, звісно) в межах деякої супер-системи.

4. Моральні установлення за свою природою є закріпленим зразком розв'язання певного суспільного конфлікту. При цьому Кітчер не бачить сенсу шукати якісь «принципи» з яких дедуктивно виводяться моральні норми. Такі принципи є радше побічним продуктом практики, зручним інструментом, який виникає в ході розв'язання якоїсь колізії, що назріла. Тому Кітчер зосереджується на історичних прецедентах зміни моральних установлень (наприклад, ставлення до рабства та гендерних ролей жінки).

Звідси власне «прагматична» орієнтація в натуралістичних дослідженнях. Теорія моралі має бути ефективним апаратом мислення для розбору конкретних випадків, який дає розуміння того, як моральна регуляція працює і як саме складаються дійсні моральні норми. При цьому просування певної норми не є завданням етики; в практичному сенсі етика лише розбирає умови, що склалися і розробляє сценарії ходів, які можуть бути в умовах реалізовані з оцінкою наслідків прийняття певної норми спільнотою.

Використана література

1. Kitcher, Philip *The Ethical Project* — Harvard University Press, 2011.

Кучера Т.М.

kuchera_tk@ukr.net

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри соціології

факультету управління персоналом, соціології та психології

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

ФЕНОМЕН СПРАВЕДЛИВОСТІ

отримання принципу справедливості відіграє вирішальну роль у нашому повсякденному житті. Як поняття істини є певним ідеалом для науки та сфери пізнання, так поняття справедливості є недосяжним орієнтиром у соціальній сфері. Важливо мати сучасну філософську основу, яка розглядає справедливість

як концепцію, принцип та соціальну практику. Ідея справедливості є виявом гармонії в співіснуванні індивідів, особа сприймає той чи інший устрій як справедливий, якщо зусилля, які людина докладає для покращення суспільства, відповідають моральній і матеріальній винагороді.

Філософський інтерес щодо природи справедливості полягає, насамперед, у питаннях про джерела її походження. Цей інтерес глибоко вкорінений в історію філософії та сягає, наприклад, «Держави» Платона, чи «Етики» Аристотеля, за філософією Демократа справедливість полягає у нормальних, людських, взаємовигідних відносинах людей. Індійська філософія через фундаментальні категорії, такі, як карма, дхарма, сансара, реінкарнація, намагається пояснити виникнення каст, легітимізувати суспільні відносини та виправдати несправедливість.

Поняття справедливості тісно пов'язане з «золотим правилом моральності» яке має виявити взаємність, взаємсприйняття норм та принципів, суб'єктами спілкування. Згідно з цим правилом, моральний характер спілкування слід пов'язувати з ідеєю рівності людей у суспільстві, тобто бачити в кожній людині саме мету діяльності. «Золоте правило» також визнає рівність усіх людей у прагненні до щастя та відчутті гідності, формулює загальну ідею гуманізму, любові та поваги до людей як практичний принцип та імператив поведінки.

Ідея справедливості глибоко вкорінена в історію європейської цивілізації. Ще давні греки сформували образ богині правосуддя – Феміди, яку зображали з терезами та мечем в руках (іноді рогом достатку). Терези – давній символ міри та справедливості. Саме на терезах правосуддя зважуються добро та зло, вчинки людей. За легендами посмертна доля людей залежала від того, яка чаша переважить. Меч у руках Феміди – символ відплати й покарання, він двосічний, оскільки закон не тільки карає, але й попереджає. Характерно, що у грецької Феміди очі розплющені для того, щоб вона наглядала за тим, щоб не кривдити безневинних. Пов'язали очі богині римляни, які назвали її Юстицією та

зробили втіленням неупередженості та відсторонення від соціальних особливостей сторін, чия справа розглядається.

Аналізуючи джерела римського права, можна дійти висновку, що принцип справедливості має такі прояви: рівність; вільне волевиявлення; виконання обов'язків; гарантії виконання договорів.

15 січня 1293 році у Флоренції прийнята перша демократична конституція «Встановлення справедливості». Вона позбавляла політичних та цивільних прав аристократичні феодальні роди.

Основні принципи концепції Дж. Ролза, що вважається класичною для ХХ ст. викладено в основоположній праці «Теорія справедливості» та яку він назвав «справедливість як чесність». Він розглядає людину як істоту розумну, що від народження має уявлення про природу справедливості, намагається проаналізувати можливості договірної побудови її спільного майбутнього з собі подібними, що має базуватися на засадах універсальної справедливості. Сутність справедливості полягає в тому, щоб убезпечити окремі групи осіб від привілеїв та максималізувати користь для найменш забезпечених верств населення. Дж. Ролз припускає, що вихідних принципів справедливості, сформульованих в умовах суспільної угоди, що виводить людство з природного стану в стан громадянський, є всього два. Перший – політичний принцип справедливості. Він проголошує рівність прав і свобод щодо доступу до інститутів державної влади та її формування. Кожний громадянин має право голосу та цілий ряд свобод: політичні свободи (право голосувати та обіймати державну посаду); свобода слова та зібрань; свобода совісті й думки; свобода особи, складовою якої є свобода від психологічного тиску, фізичного нападу й виключення з суспільства (цілісність особи); право мати особисту власність і свобода від свавільного арешту й конфіскації майна. [1, 103].

Другим є принцип соціально-економічної справедливості: «соціальні та економічні нерівності слід залагоджувати таким чином, щоб а) можна було розсудкові сподіватися на їхню користь для кожного й б) вони пов'язувалися з відкритими для всіх посадами й постами» [1, 102].

Він допускає певну нерівність між людьми, але таку, за якої виграли б найменш захищені верстви населення. Дж. Ролз розглядає індивідів як автономних суб'єктів, що апріорно діють на раціональних засадах, вважає, що розумна людина, що знаходиться у природному стані, обов'язково зробить вибір на користь ліберальних політичних прав і свобод. Тут Ролз не врахував, що людина від народження має лише потенційну здатність бути розумною, яку реалізує в процесі осягнення певного історичного досвіду та власної соціалізації.

Індійський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки Амартія Кумар Сен в своїй книзі «Ідея справедливості», опублікованій у 2009 році, підкреслює пріоритетність раціональних засад в теорії справедливості, оскільки первинним є природне переживання, вкорінене в людську сутність, здатність відчувати, що «так бути не повинно». Справедливим можна вважати те суспільство, в якому люди мають рівні можливості для реалізації своїх бажань та устремлінь. Кожна людина повинна бути автономною та незалежною, зі своїми вимогами, всі потреби повинні мати однакове право на їх задоволення. А. Сен відмовляється від універсальної уяви про справедливість та прагне розкрити її сутність в проблемній площині, що передбачає постійне відновлення домовленостей щодо її змісту в процесі здійснення демократичних процедур.

Сучасна епоха з її процесами глобалізації та демократизації світу вимагає міжкультурного діалогу щодо обґрунтування справедливості та розробки універсальних принципів справедливості. Зміст загальної справедливості можна включати: вимогу рівності, неупередженості та заборону сваволі; ідею взаємозв'язку між скоєним та розплатою за це, що знайшло своє втілення в «золотому правилі моральності»; вимогу «справедливого обміну», балансу між збитком та прибутком, що має сенс не лише для господарської діяльності. Універсальна справедливість характеризується, перш за все, визнанням правових цінностей, таких як життя, власність, честь, гідність, які втілюються у визнанні прав людини, і головним чином, права на свободу.

Бути справедливим, означає бути таким як всі, дотримуватися всіх норм та обов'язків визначених владою. Основним завданням справедливості є протистояння несправедливості, в усіх проявах та формах. Справедливість ґрунтується на законах, які існують в тому чи іншому суспільстві, і вона діє по-різному, залежно від рівня розвитку, моральності суспільства, часу та місця.

Використана література:

1. Ролз Дж. Теорія справедливості / Дж. Ролз ; пер. з англ. О. Мокровольський. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи». – 2001. – 822 с.
2. Режим доступу: <https://likar.uz.ua/boginya-pravosuddya-femidi-mifi-ta-legendi-femida/>
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%86%D0%B8%D0%BF_%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%

Mykolas Deikus
mykolas.deikus@vdu.lt
Vytautas Magnus University
Kaunas, Lithuania

SPIRITUAL ASSISTANCE FOR VICTIMS OF MOBBING FROM THE ECOLOGICAL STANDPOINT

Relevance of the research. Ordinary and psychological help has a clear beginning and end: after the end of the therapy, the person is “released” to act alone in the social environment. Meanwhile, from the Christian eschatological standpoint, the individual can grow for the Kingdom of God only in the community and with the community. However, it is noticeable that for a long time, the role of the Church was understood as meeting urgent physical and spiritual needs, as disaster relief, while the assistance that victims of violence lacked was underestimated [1, 148-149]. This problem is particularly relevant in the context of workplace mobbing, since the consequences of bullying the person are lasting, damaging health and destroying social relationships, but the possibilities of religious spiritual assistance in this area

are almost not investigated [2, 12356]. In addition, the possibilities of applying the ecological approach in providing spiritual assistance to the victims of mobbing remain undefined. Therefore, the purpose of this research is to distinguish the main features of spiritual assistance grounded on the ecological standpoint.

Methods. Analysis and synthesis of scientific literature.

Results. The ecological approach treats the individual as a member of a social ecosystem, who is linked to different subsystems in various ways. Therefore, for example, when solving bullying problems among pupils, it is proposed to involve the community too [3, 3-10]. This is close to the Christian approach, as joint action meets the spiritual and social needs of the traumatized person: physical and psychological safety, suppresses anxiety and fear about the future, ensures the connection of the victim and his family with the community, develops independence, allows to feel hope and meaning in serving others [1, 155-156, 4, 103]. Nevertheless, there are several significant conditions determining whether community support for the victim of mobbing will be adequate and efficient.

First, we cannot speak of the community as a peculiar group of “professional” assistants, as its resources are characterized by certain limitations. One of them, according to Z. Moon, is limited understanding of the specificity of the victim’s experience, which, for example, determines moral suffering, shame, disgust, etc. Meanwhile, safe talking about experiences both promotes greater understanding and enriches all participants of such conversations [4, 93].

Second, education of the community, used in secular models of violence prevention and intervention, is considered a proven practice [3]. In this case, the knowledge of the community members enables them to perceive the problem and its significance for the victim as well as to purposefully reflect on their role.

Third, assistance to the suffering individual is inseparable from the community’s spiritual education. For example, listening to sacred music promotes compassion and a sense of caring, selected prayers and texts about God’s and community’s love support and help to find hope [5, 248]. Therefore, the

development of the spiritual integrity and integration of individuals, families and the community are emphasized as one of the most important tasks [5, 251].

And finally, the religious community functions in a secular environment, where the need for spiritual help is not limited to believing members of the community and the faith of the members of the community is not equally strong too. Nevertheless, belonging or not belonging of the individual who has found himself in the existential crisis to a specific religious community does not eliminate the importance of spiritual assistance. In their opinion, the search for mutual understanding in such environment is facilitated by the categories of the universal good and transcendence as going beyond one's *ego* [6, 414-415]. In this case, the religious community acquires a great opportunity to open up and make a present (cf. Matthew, 5:13-16).

Conclusions. The ecological approach to spiritual assistance for victims of mobbing is a good reflection of the Christian approach to the individual as a member of the open and eschatologically developing Church community. Reintegration into the community and active activities in it become a healing factor, while the process itself enriches not only the victim and his immediate environment but also the members of the community. Therefore, in pastoral practice, in addition to direct spiritual assistance to the sufferer, through openness to the experiences of the victim of mobbing, the community itself should be educated.

Used Literature:

1. Drescher, K. When Horror and Loss Intersect: Traumatic Experiences and Traumatic Bereavement / K. Drescher, D.W. Foy // *Pastoral Psychology*. – 2010. – Vol. 59. – P. 147–158. DOI: 10.1007/s11089-009-0262-2.
2. Vveinhardt, J. Religious and non-religious workplace mobbing victims: when do people turn to religious organisations? / J. Vveinhardt, M. Deikus // *International Journal of Environmental Research and Public Health*. – 2022. – Vol. 19, No. 19. – P. 12356. DOI: 10.3390/ijerph191912356.
3. Napolitano, S.M.S. Expanding the Social-Ecological Framework of Bullying among Youth: Lessons Learned from the Past and Directions for the Future / S.M.S.

Napolitano, D.L. Espelage // Educational Psychology Papers and Publications. – Routledge, 2011.

4. Moon, Z. “Turn Now, My Vindication Is at Stake”: Military Moral Injury and Communities of Faith / Z. Moon // Pastoral Psychology. – 2019. – Vol. – P. 93-105.

DOI: 10.1007/s11089-017-0795-8.

5. Doehring, C. „Searching for Wholeness Amidst Traumatic Grief: The Role of Spiritual Practices that Reveal Compassion in Embodied, Relational, and

Transcendent Ways / C. Doehring // Pastoral Psychology. – 2019. – Vol. 68. – P. 241-259. DOI: 10.1007/s11089-018-0858-5.

6. Schuhmann, C. Representing the Good: Pastoral Care in a Secular Age // C.

Schuhmann, A. Damen // Pastoral Psychology. – 2018. – Vol. 67. – P. 405–417. DOI: 10.1007/s11089-018-0826-0.

Орленко О.М.

helen.m.orlenko@gmail.com

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук

Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН: МІЖ СВОБОДОЮ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Об'єктивна реальність не залишила жодних сумнівів у тому, що існування цивілізацій, а також майбутнє самого суспільства полягає в збереженні здоров'я людини. Соціально-економічні та політичні трансформації держав ХХ-ХХІ століття, формування загальнопланетарної цивілізації, глобалізація світових процесів, екологічні проблеми ведуть до цілої низки невирішених проблем і негативно позначаються на здоров'ї людей. Здоров'я населення має бути пріоритетним завданням будь-якої держави. Тривалість та якість життя людей – це критерії оцінки благополуччя суспільства. В останні роки у світі відзначається тенденція істотного підвищення рівня

захворюваності серед населення і зменшення долі здорових громадян. Стан здоров'я людей служить об'єктивною передумовою їх соціальної активності при формуванні ефективної соціальної структури. Серед низки соціально-економічних проектів пріоритетним є державні проекти з питань здоров'я, мета яких - зміцнення здоров'я населення держави, зниження рівня захворюваності, інвалідності, смертності. У розвитку профілактичної спрямованості охорони здоров'я найважливішу роль відіграють спеціалізовані рубрики у ЗМІ. Інтернет став альтернативним джерелом інформації та комунікації; зміни в мисленні людей в результаті зміни політичних, економічних та соціальних умов сприяли формуванню свідомого ставлення людини до свого здоров'я та розуміння власної відповідальності за фізичний та психічний стан, що є особливо важливим в період епідемій та інших катаклізм природного і соціального характеру [1]. У володінні засобів масової інформації знаходиться величезний ресурс, здатний відродити віру у цінність життя та розуміння відповідальності за власне здоров'я. Перемога над інфекційними захворюваннями суттєво збільшила тривалість життя, але викрила інші причини смертей. Йдеться про «епідеміологічний перехід», де життя людини обривають епідемії неінфекційного походження, і тут взаємини «лікар-хворий» набувають нового сенсу. Одним із соціально-економічних інструментів турботи держави про здоров'я своїх громадян є страхова медицина.

До кінця ХХ століття ця структура охорони здоров'я у багатьох індустріально розвинених, економічно благополучних державах працювала достатньо. З початком нового тисячоліття ситуація вийшла з-під контролю: система соціального захисту перестала бути актуальною, виплати зі страхування значно перевищили страхові внески. Старіння населення в поєднанні з низьким рівнем народжуваності призводить до несприятливого співвідношення чисельності працюючих та пенсіонерів. Тому перед індустріальними країнами постало завдання, з одного боку, забезпечити соціальну захищеність громадян, з другого - не перенапружувати платоспроможність працюючих з допомогою високих податків і внесків у

фонди соціального страхування. В результаті реформ в галузі охорони здоров'я на лікування кожній людині доводиться витратити власні кошти, частково сплачувати медикаменти та лікування у стаціонарі. Наслідком реформ стало зменшення візитів до лікаря, скорочення термінів перебування у стаціонарах. Можливо, внаслідок реформ зростає популярність різних джерел інформації про здоровий спосіб життя, про заходи профілактики різноманітних захворювань, що дозволяють отримати консультацію фахівця, не приходячи до нього на прийом. І це призвело до тотального захоплення самолікуванням (яке, як відомо, є «шкідливим для вашого здоров'я»).

Галузь охорони здоров'я поєднує потреби людини й можливості держави. У сучасній постліберальній моделі економіки частковий перехід медичної галузі у приватну сферу компенсується нормотворчою діяльністю влади, що залишає за державою основну роль в системі охорони здоров'я. Зацікавленість влади у здоров'ї людей змушує її робити інвестиції в медицину, виходячи із прагнення максимізувати коефіцієнт корисної дії суспільства для збереження людського капіталу. Як зазначав Бердяєв, «людина оцінюється утилітарно, за її продуктивністю». Таким чином, здоров'я людини стає об'єктом соціальних відносин. М. Фуко писав, що якщо протягом тисячоліть панувало аристотелівське розуміння людини, як політичної тварини, то тепер людина стає твариною, життя якої ставиться під питання [2]. І однією з основних складових цього «питання» є проблема збереження та підтримання людського здоров'я, яке впливає на соціальне буття людини. Політичний аспект системи охорони здоров'я можна прояснити завдяки застосуванню категорії «субполітика», яка, на думку У. Бека, характеризує функціонування системи охорони здоров'я у соціальному бутті суспільства [3]. Субполітика являє собою політику, що існує поза звичайною партійною політикою. Проблема полягає в тому, що доленосні рішення стратегічного характеру відносно покращення системи охорони здоров'я іноді приймаються не досить виважено, проте раціональні аргументи ігноруються. З точки зору соціальної структури, до субполітики в галузі охорони здоров'я не пристосовані ані законодавчі, ані

виконавчі органи, де будь-яке рішення такого масштабу може бути прогностично проаналізоване. Незважаючи на контроль влади, галузь охорони здоров'я може розвиватися за такими принципами, які часто суперечать політичним законам у межах держави.

Використана література:

1. Газнюк Л.М., Семенова Ю.А. Аномія як фактор руйнування здоров'я людини / Л.М. Газнюк, Ю.А. Семенова // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія». Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». -2020. - Випуск 41. - С. 71-83.
2. Foucault M. Two technologies of the self // *Technologies of the Self: A Seminar with Michel Foucault* / Ed. by L. H. Martin et al. London: Tavistock, 1988. P. 16–49.
3. Beck U. Living in the world risk society // *Economy and Society*. Volume 35 Number 3, August, 2006. P. 329-345.

Пітякова Т.С.

tetyana_pityakova@ukr.net

ст. викладач кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

РОЛЬ І МІСІЯ КЕРІВНИКА У ФОРМУВАННІ ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Етична діяльність організації є потужним мотиватором для працівників діяти етично також і в індивідуальному житті. Етична поведінка – це невід’ємна частина повсякденної діяльності організації, про яку потрібно повідомляти під час кожної взаємодії зі стейкхолдерами. В основу такої діяльності мають бути покладені сталі етичні цінності, які необхідно виявляти та розвивати. Це сприяє наповненню змістом та визначенню цілей життя працівників, а в перспективі –

життя суспільства. Адже аморальна поведінка руйнує наші уявлення про самих себе і призводить до психологічного дискомфорту. Людина перебуває в стані «когнітивного дисонансу» (Л. Фестінгер, 1957), коли вона діє всупереч власним переконанням та цінностям.

Провідну роль у формуванні етичної культури організації, безумовно, відіграє керівник, посада якого є однією із найбільш етично навантажених.

Рішення, вибір, дії або бездіяльність керівника є важливими сигналами, які сприймаються підлеглими або як підтримання внутрішніх цінностей організації і етичних вчинків, і таким чином сприяють створенню системи, яка заохочує моральну поведінку в організації, або як їх заперечення і спотворення, що призводить до морального краху організації.

Здатність керівника надавати своїм підлеглим однозначні сигнали-повідомлення щодо того, яка саме поведінка прийнятна (наприклад, у формі заохочення), а яка – ні (через покарання, осуд чи ігнорування такої поведінки) сприяє підтриманню моральної атмосфери в організації, вказує на те, які цінності є беззаперечними для даної організації, якими принципами вона послуговується, що, в результаті, сприяє успіху в досягненні цілей організації.

Етична інфраструктура організації передбачає серед іншого впровадження етичних стандартів поведінки, етичне навчання у формі тренінгів, семінарів, вчасне реагування на існуючі етичні проблеми і факти етичних порушень.

Для досягнення вищезазначених цілей дослідник питань корпоративної стратегії Д. Джентілін рекомендує керуватися моделлю для підвищення етичного рівня організації, яка містить наступні питання:

«Чи має організація етичний кодекс, в якому сформовані її базові цінності? Чи розуміють керівники організації сформовані в кодексі цінності і те, яка саме поведінка забезпечує їх підтримку? Чи відповідає ваша власна поведінка моральним цінностям компанії?»

Чи є в організації люди, поведінка яких не відповідає моральним цінностям компанії? Якщо так, то чи реагуєте ви на таку поведінку, чи нічого

не можете з цим вдіяти, і таким чином фактично дискредитуєте етичний кодекс?

Чи залишаєте ви в своїй організації поза увагою поведінку, яка має бути засуджена? Яке повідомлення ви надсилаєте підлеглим, не помічаючи, або не реагуючи на неетичну поведінку?

Чи є у вашій організації люди, чия репутація або статус роблять їх недосяжними щодо критики та запитань? Чи їх поведінка достойна такого статусу?

Чи шукаєте ви активно людей, чия поведінка відповідає етичним нормам? Чи заохочуєте ви їх і просуваєте?» [2, 36-38].

Відповіді на ці питання уможливають розвиток у керівника навичок етичного лідерства, демонструють знання етичної проблематики організації, сприяють запровадженню етичних стандартів управління.

Формування в організації культури «етичного ведення справ» передбачає також і підтримку керівника з боку його підлеглих (наприклад, підтримка внутрішньо корпоративних цінностей, здатність розпізнавати складні етичні ситуації тощо), а також відповідальність підлеглих у їх здатності проявляти «моральну сміливість» при обстоюванні етичних установок, якими знехтував керівник. Даний аспект формування етичної культури організації є важливим та соціально затребуваним, а отже, потребує свого подальшого дослідження.

Використана література:

1. Василевська Т.Е., Пятківський Р.О. Етичне лідерство в публічній службі: смисл і значущість феномену // Аспекти публічного управління. Том 9. 2021. № 2, С. 35–42.
2. Gentilin, Dennis (2016). The Origins of Ethical Failures: Lessons for Leaders. New York, NY: Routledge – 174 p.
3. Олена Винославська, Марія Кононець. Відмітні особливості етичного лідерства в діяльності організації. // Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2021. Випуск 35, с. 16-23. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48108/1/Vidmitni_osoblyvosti.pdf

4. Франсіско Кардона (Francisco Cardona). Необхідність та функції кодексів етичної поведінки. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/8/pdf/BB-GGG-8-ukr.pdf

Салтан Н.М.

nataliiasaltan@gmail.com

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук

Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна

ХУДОЖНЯ КУЛЬТУРА У СВІТІ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В епоху інформаційних технологій, коли багато видів людської діяльності пов'язані із застосуванням цифрових технологій, художня культура і мова мистецтва розширюють свої можливості за допомогою засобів комп'ютерної графіки. Класична естетика, чіткі критерії художності, сформульовані філософами і мислителями XIX-XX століть, поступилися своїми позиціями естетиці постмодернізму. Новаторство визначається в єдності змісту і форми, більш того, новаторство змісту не може бути без відновлення форми, а оновлення форми пов'язано з новими технологіями. Досягнення комп'ютерних технологій привели до дивовижного явища в житті сучасної людини, коли події, спілкування, творчість розгортаються в рамках нереального, віртуального, але добре усвідомлюваного простору. Проблема впливу віртуальної реальності на сучасну людину ще недостатньо усвідомлена в силу нетривалого існування самого факту. Однак очевидно, що з точки зору мистецтва це, безумовно, відкриття нових можливостей впливу на аудиторію.

Сучасний етап мистецтва, заснований на технології, бере свій початок у 1970-х роках, коли на споживчий ринок виходять перші моделі персонального комп'ютера, що знаменують народження цифрового мистецтва. Цифрове мистецтво, що розуміється як сукупність художніх практик з використанням цифрових технологій, являє собою технологізовану творчість, продовжує і

розвиває ідеї, закладені в попередній період. Вибуховий розвиток цифрових технологій призвів до колосальних зрушень в сучасній культурі. Так, цифрове середовище в значній мірі зумовлює зміни в соціальній комунікації, у поширенні інформації та знання, формуванні аксіологічних структур соціальних груп, самоідентифікації особистості, специфіці праці і відпочинку, впливає на економічну, політичну, юридичну та інші соціальні сфери, на способи, можливості і функції мистецтва. Комп'ютерні технології дозволяють додати класичним мальовничим полотнам видимість майже повної тілесності, не залишаючи при цьому світ художнього відтворення. Сьогодні існують величезні кінематичні відеотеки, що розширюють візуальний і естетичний досвід людини, що займають дозвілля, активізують інтелект і вирішують низку психологічних проблем, зокрема сприяють реалізації інстинкту агресії, волі до лідерства, і виконують компенсаторні функції. Порівнюючи цей світ з традиційними формами споживання художньої культури, можна припустити, що він стане визначальним в завтрашньому спілкуванні з літературою і мистецтвом для мільйонів людей, хоча, безумовно, збережуться і традиційні способи споживання художньої культури. Інтеграція мистецтва і цифрових технологій виглядає парадоксальною, але має глибоке коріння. Техніка відкриває логічні закони світобудови, а мистецтво намагається висловити гармонію світу, вловити суть життя шляхом його імітації. Однак за всіх часів мистецтво активно залучало наукові та інструментальні досягнення своєї епохи, а природні науки і технології отримували імпульс розвитку від мистецтва.

У другій половині ХХ ст. комп'ютер перестав бути суто технічним інструментом і почав впливати на зміщення естетичних акцентів. Тепер зорові образи стали таким самим засобом передачі інформації, як тексти; мультимедійні форми почали домінувати над вербальними, зблизилися «висока» і «масова» культури. Комп'ютер дозволив побачити несподівані аспекти в графіці, об'ємному моделюванні, фотографії, кіно. Цифровому мистецтву також притаманний принцип конструювання мистецтва через зрівнювання [3]. Під словом зрівняння варто розуміти сприйняття і

використання на одному рівні як прекрасного, так і потворного, як високого, так і низького, елітарної й масової культури, того, що раніше в мистецтві вважалося неприпустимим. Мистецтво пройшло етап дегуманізації. Воно перестало орієнтуватися лише на аудиторію інтелектуалів у музеях і на виставках, мистецтво стає якщо не зовсім зрозумілим абсолютно всім, але відкритим з правом власної інтерпретації [1].

Цифрове мистецтво постає сьогодні як вид творчої діяльності, в якій твори створюються і модифікуються за допомогою мов програмування та комп'ютерних програм. Основним середовищем їх існування є цифрове віртуальне середовище, яке сприяло розширенню всіх видів художньої комунікації. Цифрове мистецтво, будучи специфічною формою сучасної креативності, відповідає основній концепції сучасного мистецтва: головне – процес, а не результат, і існує на принципах випадковості. Засновані на інструкціях алгоритми відкривають можливість миттєвого доступу до елементів мультимедіа, що здатні перегруповувати множинні комбінації. Також діють принципи інтерактивності – глядач, приймаючи на себе активну роль у сприйнятті і зміні цифрового твору, стає співучасником творчого процесу [2]. Створення арт-об'єкту в цифровому форматі поєднує традиційні образотворчі прийоми і можливості новітніх технологій, в результаті народжується твір, що володіє якостями художньої образності, яка включає в себе, в тому числі, інтерактивне занурення стороннього спостерігача з непередбачуваною установкою на зміну первісної авторської ідеї. Можливості сучасних комп'ютерних технологій і графічних програм дозволяють створювати цифровий живопис, який пропонує художнику широкий арсенал творчих прийомів, які стосуються композицій, жанрів з використанням двомірної і тривимірної комп'ютерної графіки.

Використана література:

1. Бондаренко С. Цифровий фотодизайн в контексті мистецтва постмодерної культури // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура. – Харків, 2009. - №7. - С. 7-12.

2. Волинець А.А. Хаотичність як естетичний принцип комп'ютерного мистецтва // Гілея: науковий вісник. – К., 2017. - Вип. 119. - с.191-196.
3. Оленєв О. Цифрові технології українського медіа-мистецтва: нет-арт // Міст (мистецтво, історія, сучасність, теорія), 2014. - №10. - С. 200–204.

Семенова Ю.А.

semenova.yuliia.a@gmail.com

кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних наук
Харківської державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна

ІМІДЖЕВІ ТЕХНОЛОГІЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЛЮДИНИ У СУЧАСНОМУ СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Завдяки цифровим технологіям і медіатизації сучасна людина отримує широкі можливості для власної успішності в соціумі шляхом іміджевих практик «творення себе». Культура публічного індивідуалізму у сучасному соціокультурному просторі встановлює певні правила, які упорядковують життєвий досвід індивіда, залучаючи до публічного існування й демонстрації себе. Демонстративна публічність, генеза якої характеризується системністю, зазнає значних перетворень і трансформацій у сфері культурних, економічних, політичних, соціальних практик. Імідж, як одна з публічних практик, становить відкрито демонстративне суб'єктивно-ідеалізоване «Я» публічної людини, що найчастіше реалізується в дещо перебільшеній формі.

У світі глобальної прозорості, де всі середовища намагаються претендувати на статус публічності, людина знаходить ефективні можливості вдало репрезентувати себе задля постійного перетворення в ситуаціях реалізації справ максимально ефективно, що й визначає її затребуваність й успішність.

Екзистенційна напруженість у суспільстві споживання підштовхує людину до використання іміджевих технологій, здатних змінювати себе, як на фізичному, так і на духовному рівнях. З'являється можливість скорегувати, або

й повністю змінити зовнішній вигляд, вплинути на активний період тривалості життя, створити віртуальний образ. Як зазначав Ж.-П. Сартр «Людина – насамперед існує, людина – істота, яка звернена до майбутнього й усвідомлює, що саме вона проектує себе в майбутнє. Людина – це насамперед проект, який переживається суб'єктивно, ... людина стане такою, яким є її проект буття» [4, 26]. І дійсно, людське життя набуває сенсу завдяки реалізації персонального іміджевого проекту. За рахунок культури публічного індивідуалізму формується відповідний часу й культурі стиль життя, який може бути засобом яскравого самовираження. Стиль публічного життя в культурі індивідуалізму виступає способом самотворення, набуття автентичності, апробації різних варіантів власного «Я». Значення, якого надають стилю життя, дозволяє побачити в ньому шанс на особисте звільнення від того, що, на думку індивіда, обмежує його свободу або можливість бути собою. Демонстративна індивідуалізація в публічній сфері дозволяє людині зайняти своє місце в суспільстві без проміжних ланок – груп, ідеологій, символічних культурних систем. Надмірна доступність інформаційного середовища розширює публічні можливості людині. З'являється даність змінюватися, як фізично, так і через персоніфікацію свого нового вигаданого імені й вигаданого образу, позиціонування й самопозиціонування особистості. Новітні імідж-технології й публічна комунікація надають надзвичайні можливості для «само-проекування» ідентичності сучасної людини. Під самореалізацією розуміють здійснення особистісних проектів в об'єктивній реальності, здатність позиціонувати себе і реалізуватись у просторі та часі власного життя. Саме тому на перший план у культурі публічного індивідуалізму виходить вибір публічного «проекту», автором якого є сама людина. У суспільстві споживання сформувалась новітні соціальні «практики турботи про себе», які ставлять на перший план зовнішній вигляд, демонстративність і прагнення справити враження на оточуючих, маніпулювання з корисною метою [3]. Соціальний статус і персональна роль стають не метою і не кінцевим результатом ідентифікування, але засобом реалізації іміджевого «проекту-людини». Як

зазначає З. Бауман, проектування себе – це не предмет самостійного вибору, а особливість публічного життя: «Сучасність замінює гетерономне визначення соціального стану обов'язковим самовизначенням» [2,153]. Тобто, якщо особистість хоче самоствердитись у сучасному швидкоплинному світі, що сповнений ситуацій ризику та невизначеності, їй необхідно прийняти умови цього світу, навчитися змінюватися, стати мобільнішою.

У сучасному соціокультурному просторі життя публічної людини виявляється доволі трагічним через несформованість ідеального публічного образу і особистісну нереалізованість. Демонстративна імідж-публічність, як одна з персональних публічних технік, стає простим, зручним засобом побудови бажаної особистісної ідентифікації на затребуваний період часу, формуючи образну мозаїку надуманої власної ідентичності з демонстрацією її соціальному оточенню. «Людське опредмечування, у якому «світ робить тіло предметом, тіло робить своїм предметом світ». Конкретним випадком другого буде самоопредмечування. Іпостасі опредмечування приводять не до різних просторів, а до єдиного соматичного простору, через синтез плоті й тіла – в кінцевому підсумку – це один і той же процес» [1, 221]. імідж посідає місце між реальним і бажаним, між сприйняттям і уявою, штучно розширюючи сприйняття конкретного об'єкта, але в заданому напрямку, заохочуючи уяву індивіда, роблячи його співучасником формування іміджу. Явище іміджу ототожнюють із такими поняттями, як «образ», «репутація», «престиж», «авторитет», «рейтинг». Імідж виступає одиницею спілкування з масовою свідомістю та інструментом впливу на неї. Іміджеві технології виконують функцію комунікативного посередництва між індивідом і соціумом та впливають на формування образу поведінки. Поліваріантність іміджевих практик проявляється у міжособистісному та діловому спілкуванні, у публіцистичних текстах та практичному менеджменті.

Використана література:

1. Газнюк Л. М. Соматичне буття персонального світу особистості: монографія. Харків: ХДАФК, 2003. – 356 с.

2. Bauman Z. Liquid Modernity Polity Press, Cambridge, 2000. 232 p.
[Электронный ресурс]. - Режим доступа:
<https://giuseppescapograssi.files.wordpress.com/2014/01/bauman-liquidmodernity.pdf>
3. Featherstone M. The Body in Consumer Culture. The Body: Social Process and Cultural Theory. London : Sage, 1991. Pp. 170–196.
4. Sartre Jean-Paul Existentialism is a humanism. New Haven: Yale University Press, 2007. 108 p.

РОЗДІЛ 2. «СОЦІОЛОГІЧНІ СТУДІЇ»

2.1. Управлінська система в структурі українського демократизму

Гаєвська О.Б.

haievska.oksana@kneu.edu.ua

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри соціології

факультету управління персоналом, соціології та психології

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ: ЗАГРОЗИ СУВЕРЕНІТЕТУ

Відомо, що формою російського імперського зазіхання на національний суверенітет сусідніх держав є політична доктрина, зокрема «єдності слов'янських народів». Про те, що це форма повзучого шовінізму свідчить вже те, що вона висувається імперською нацією шляхом прямого (неприхованого) воєнного вторгнення в суверенні національні держави колишнього радянського союзу. Політичним озброєнням імперських ідеологів при цьому є концепція захисту росіян та російськомовних, зокрема в Україні, як частини російського етносу, російської культури.

Зауважимо, що заяви про духовну єдність українства, про наявність у світового українства тепер власної держави, про святу справу допомоги у її розбудові є не політичного, а саме національного характеру. І здається жодного твердження про державні інтереси України в інших країнах у зв'язку з проживанням в них певної кількості українців, не спостерігалось. Така позиція тим більш необхідна, бо це – міжнародне явище, оскільки сьогодні практично немає жодної нації, представники якої б не проживали на території інших держав як їх громадяни.

Другий бік цієї проблеми – це рівень національної свідомості населення України, яке допускає звернення частини національної спільноти до іншої

країни про захист своїх інтересів на території держави, в якій вони відчують себе захищеними чи незахищеними з точки зору дотримання їх прав і свобод.

Це та проблема, яка стосується управління формуванням національної свідомості всіх етносів, які проживають в Україні. При досить широкому правовому забезпеченні міжнаціональних відносин в Україні слід додати, що незважаючи на наявність правової бази, існують питання, які суто державними нормами зняти важко. Наприклад, представництво всіх національностей, що проживають на території України, в органах місцевої влади і принцип, який тут має бути застосований: кількісний, територіально-компактний? Адже виборче право та виборча система, які сьогодні потребують відійти від стереотипного бачення механізму комплектування (квотування) будь-яких владних структур, яка комплектує владу за принципом відвертої боротьби за неї? Здається, що ніби саме в такий спосіб реалізується народне волевиявлення і тому кожному національно-культурному утворенню надається можливість висувати своїх кандидатів на владні посади? Але це тільки здається.

Додає до сказаного неоднозначне питання – принцип підбору кадрів до державних управлінських структур. Чи має щось впливати на склад певної державної установи, особливо такої як парламент, або уряд, чи досить тут бути громадянином України, представляти певну політичну силу, щоб займатися певною державною справою, бути управлінцем, особливо вищого державного рівня? Конституційна норма достатньо демократично це врегулює. Здається, що іншого способу мати правову державу, ніж правове забезпечення рівності всіх, хто має паспорт громадянина та проживає на території України, не існує і все ж реальна проблема є. Теоретично, вона буде існувати доти, доки українство у власному домі не вийде за всіма показниками, в усіх сферах суспільного життя на рівень соціально-економічних, політичних і культурних стандартів, коли відбудеться таке самоутвердження нації, коли ця проблема ослабне і зніметься практично як національна проблема. А зараз в Україні – це той її рівень, коли правова норма, навіть конституційного змісту, не розв'язує всіх питань, що виникають на цьому ґрунті.

Отже формування національної держави як соціально-політичного явища, забезпечує національний суверенітет українців, національних, етнічних спільнот, що проживають на території України. В цьому ж контексті, сам факт утвердження державної незалежності України є показником утвердження і національного суверенітету всіх націй, що проживають на її території. Причому їхній національний суверенітет несе у собі як політичний, економічний, так й духовний зміст, але не по відношенню однієї нації до іншої, тим більше титульної, а по відношенню до інших держав.

Формування національної держави базується на політико-управлінській грамотності, рівні управлінської культури українців, якщо можна так висловитись, громадянській політико-правовій культурі, національній свідомості. А це означає, що їх формування має бути у фокусі соціально-управлінських процесів в середині національної держави як питання її безпеки і оборони.

У цьому ж спектрі проблем управління формуванням національної держави, не менш болісним є мовне питання, державне врегулювання якого є виявом свідомої національної ідентичності та самоідентичності всіх націй, які проживають на теренах України. Причому, врахування декілька-сторічного пригнічення української мови – це врахування, а не виправдання, тим більше в процесі, як це не парадоксально звучить, українізації українців.

Звісно, слід враховувати, що творення або, навіть відтворення – завжди більш складний і довготривалий процес, ніж просто руйнування. Тим більш по відношенню до такого явища як національна державність, національна свідомість, національна культура, мова як її один з найбільш дієвих політико-маніпулятивних засобів управління національною свідомістю.

Використана література:

1. Афян А. Україна — вбивця останньої імперії? Історична правда. 2 серпня 2022. URL: <https://www.istpravda.com.ua/columns/2022/04/22/161245/>

2. Вегеш М. Карпато-Українське державотворення: до 70-річчя проголошення державної незалежності Карпатської України: монографія / Вегеш М., Токар М. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2009. 536 с.
3. Кирильчук Є.М. Проблеми національної інформаційної безпеки України в контексті сучасних національних державотворчих процесів та світової інтеграції / Є.О. Кирильчук // Наук. пр. МАУП. 2013. Вип. 1 (36). С. 60–63.
4. Мануйлов Є.М. Роль і місце інформаційної безпеки у розбудові сучасної української держави / Мануйлов Є.М., Калиновський Ю.Ю. // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2016. № 2 (29). С. 144-153.
5. Законодавство про місцеві вибори: пошук балансу між конституційністю, доцільністю та реальністю // Часопис ПАРЛАМЕНТ. – №7/2005). /Електронний ресурс. Режим доступу: <https://parlament.org.ua/2006/03/07/local-elections-regulation-1/>

2.2. Політичне управління в організаційному контексті

Науменко О.М.

Naumenko.olya@gmail.com

кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних технологій
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ЕФЕКТИВНЕ ПОЛІТИЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Політичне управління як управління суспільними процесами є складовим елементом політичної системи. Елементи в системі породжують її інтегративну якість. Наявна інтегративна якість є необхідним атрибутом системи щодо розвитку і збереження гіперсистеми, для якої дана система управління слугує адаптером. Механізм управління, що не здійснює свого призначення являється псевдосистемою управління. Механізм політичного управління створюється та призначений для адаптації і розвитку суспільства [1]. Актуальність оптимальних управлінських рішень в управлінській складовій української політичної еліти за умов воєнного стану набула особливої важливості.

Говорячи щодо сутності поняття «політична еліта» в державному управлінні, можна говорити про частину суспільства, яка володіє доступом до інструментів влади. Політичний процес здійснюється відповідними інститутами влади та певними людьми. Тому поняття «еліта» слід використовувати в функціональному розумінні. До елітного прошарку державного управління не можна однозначно зарахувати всіх чиновників та державних службовців, які професійно забезпечують виконання повноважень органів влади.

Політичним управлінням є вплив суб'єкта на політичну ситуацію, метою чого є забезпечення власних інтересів як найголовнішої частини будь-якої політичної системи спрямованої на здійснення політичної влади [1].

Під ефективністю політичного управління слід розуміти спроможність системи: здійснювати основну місію суспільства; реалізовувати та захищати інтереси всіх громадян суспільства; регулювати суспільні відносини; утворювати та реалізовувати оптимальні форми організації і стимулювання діяльності людей; захищати національні інтереси і забезпечувати національну безпеку держави [1].

Відповідно до аналізу Круглого столу, проведеному 27 жовтня 2022 р. у Національному інституті стратегічних досліджень центром внутрішньополітичних досліджень, зазначено, що значних змін в системі управління державою не здійснилося. Відбулося зменшення ролі парламенту, хоча Верховна Рада України ухвалила на 15 % законів більше ніж в мирні часи. За соціологічними опитуваннями, в порівнянні з іншими структурами влади, рівень довіри до парламенту зменшився на 19 %.

В умовах війни відбулася поляризація політичного простору, що в майбутньому може сформувати в Україні дві партії – «військових» і «цивільних». За соціологічними опитуваннями сьогодні виділяють довіру до блоку – ДСНС, ЗСУ, Національної гвардії і волонтерів, та другий блок – громадські організації, що працюють на дипломатичному фронті та володіють представництвом у парламенті [2].

Під час війни Верховна Рада України виявила власну ефективність та відповідальність. Скорочені процедури воєнного часу виявилися результативними, зі збереженням грамотності рішень і їх демократичності. Відбулася злагоджена робота комунікаціям між опозицією і представниками більшості, що свідчить про консенсус порядку денного патріотичності розгляду рішень. Законопроекти розглядаються без зайвого піару і відволікань, голосування проходить по суттєвим питанням, без затягування часу [3].

Російсько-українська війна 2022 р. зумовила нові виклики для державного управління і суспільства. Великі руйнівні втрати під час війни створюють велике навантаження на економіку України. Тривала війна потребує переналаштування макроекономічної стратегії країни. Необхідним є контроль

та збільшення ефективності невійськових витрат, які є важливі задля підтримки стабільності державних фінансів. Життєво необхідною залишається іноземна військова допомога [4].

Політичний менеджмент в українській державі базується на прийнятті політичних рішень та менеджменту владної команди. Політичні рішення прийняті представниками влади стосувалися введення правового режиму воєнного стану з 24.02.2022 р. відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та інших нормативно-правових актів. Президентом України було прийняте рішення про формування військових адміністрацій. Координування іноземної допомоги Президентом України В. Зеленським, яку надалі впроваджує Офіс Президента та Міністерство закордонних справ України. Тому, політико-управлінська еліта планомірно сформувала ефективну модель політичного управління за час воєнного стану.

Використана література:

1. Крюков О. Ефективне політичне управління та якісна еліта: фантастика чи реальність? [Електронний ресурс]. // ZN, UA. – 2009. – Випуск № 16, 29 квітня–15 травня. – Режим доступу до ресурсу: https://zn.ua/ukr/SOCIUM/efektivne_politichne_upravlinnya_ta_yakisna_elita__fantastika_chi_realnist.html.
2. Політична система України в умовах війни. [Електронний ресурс]. // Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу до ресурсу: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayiny-v-umovakh-viyny>.
3. Попов І. Воєнний стан: демократія vs безпека? [Електронний ресурс]. // ZN,UA. – 2022. – 21 квітня. – Режим доступу до ресурсу: <https://zn.ua/ukr/internal/vojennij-standemokratija-vs-bezpeka.html>.
4. Беккер Т., Айхенгрін Б., Городніченко Ю., Гурієв С., Джонсон С., Мілованов Т., Обстфельд М., Рогофф К., Беатріче Ведер ді Мауро Тривала війна стає все більш вірогідною. Яка економічна політика потрібна Україні? [Електронний

ресурс]. // Українська правда. – 2022. – 14 серпня. – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.epravda.com.ua/publications/2022/08/14/690382/>.

2.3. Управлінські комунікативні системи

Гетман Ю.А.

yuliiahetman2021@gmail.com

аспірантка Інституту соціології НАН України

м. Київ, Україна

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ОНЛАЙН

Завдяки диджиталізації громадяни можуть реалізовувати свої права, обов'язки та потреби одночасно підсилившись онлайн та оффлайн ресурсами. Поява нових норм і правил, форм і каналів громадсько-політичної активності підвищує рівень залученості громадян до політичних процесів. Навіть неформальна онлайн активність при системному відтворенні набуває ознак усталених практик, і згодом призводить до стійких інституційних змін, які налагоджують співпрацю між владою та громадянами.

Під громадсько-політичною активністю в найбільш загальному вигляді дослідники розуміють форми соціальної активності, що реалізуються в суспільно-політичній сфері, наприклад, обговорення громадських та політичних проблеми в соціальних мережах, перераховування грошей волонтерам, армії, благодійним організаціям, участь у протестних акціях або роботі громадських організацій, соціальних рухів, партій, тощо.

Аналізу питань громадської активності присвячені праці Дж. Александера, М. Кастельса, Ж. В. ван Деса, Я. Сеочаріса, Дж. Осер. В Україні громадянську активність Є. Головаха, В. Степаненко, О. Резнік, Н. Бойко. Поняття активності найчастіше визначають як певну характеристику діяльності, а саме інтенсифікацію діяльності, або посилену ініціативну діяльність, яка на відміну від практик не виключає одноразові соціальні дії [1; с.31]. Однак одноразові соціальні дії теж характеризують ті чи інші соціальні інститути, адже при використанні сформованих норм і зразків поведінки будь-який громадянин може розраховувати на певну суспільну реакцію і результат.

Онлайн-активність – це політична активність в мережі Інтернет. Втім останні роки виникають такі форми активності, які важко одразу віднести до політичної чи неполітичної діяльності. Наприклад, Я. Сеочаріс стверджує, що неполітичні форми участі в цифрових мережах часто перетворюються в зразки політичного тиску, які іноді можуть бути набагато більш ефективними, ніж форми участі, які прийнято вважати політичними. Наприклад, в Європі через помітний спад політичної активності традиційним виборчим шляхом, цифрові мережі стали засобом політичного вираження та участі для політично незадіяних громадян. [2; с.1].

Близько 20 років ведуться дослідження різних форм онлайн активності, які розглядалися і як онлайн-еквівалент оффлайнової активності, і як повністю окремий спосіб активності, тож зростає необхідність її концептуалізації та визначити перелік форм, які увійдуть в наше робоче визначення. Я. Сеочаріс утверджується в думці, що політична активність онлайн – це форма політичної участі, яка повинна бути концептуалізована та виміряна як така. Однак зробити важко, адже розширюються не тільки список нових форм політичної участі, а й одночасно трансформується сама політична культура. Модернізаційні зміни сприяли трансформації від більш традиційної моделі громадянства, до більш «залученої» моделі, що включає політичну участь через вибір стилю життя, цінностей самовираження та неінституційні дії [2; с.4].

Досліджуючи громадсько-політичну активність онлайн, варто визначити, що ми можемо розглядати її безпосередньо як публічний дискурс і систему смислів, ідей, наративів, що реалізуються в публічному діалозі. А можемо аналізувати практики громадянської активності, які можуть набувати різних інноваційних форм протестної активності (флешмоб, хепенінг, перформанс, наномітинг, hashtag action). Тож доцільно охопити максимально можливий спектр конвенціональних та неконвенціональних активностей: використання лайків (інших емоджі); поширення інформації; коментування публікацій; створення власного контенту; підпис електронних петицій; перерахування грошей волонтерам, армії, благодійним організаціям; участь в онлайн-роботі

громадської організації або руху як представник, онлайн споживання товарів українських і бойкот російських товарів; участь у форумах, онлайн-зборах, онлайн-мітингах чи конференціях присвячених громадсько-політичним питанням.

Дослідник Я.В. ван Дес відмічає, що на сьогодні список зразків політичної участі майже безкінечний, та через те, що дослідження зосереджені на обмеженому колі таких зразків, стан онлайн-активності довгі роки був погано досліджуваним. Однак наявні результати свідчать, що розширення репертуару політичної участі не призвело до більш рівномірної мобілізації громадян, тобто найактивнішими є соціальні групи з великими ресурсами (забезпечені з вищою освітою). Цю ситуацію не змінила навіть онлайн-активність з майже нульовими транзакційними витратами [3; p.483].

Втім, за результатами дослідження КМІС стану громадянського суспільства в Україні в січні 2023 року більшість представників громадських організацій і благодійних фондів вважають, що громадська активність «сприяє консолідації та стимулює віру в перемогу України» (79,5%), «створює відчуття підтримки та присутності для ЗСУ» (82%), «створює відчуття підтримки та піклування для постраждалих громадян від війни та вразливих категорій» (71,7%). Очевидно, що громадська активність є квінтесенцією демократичного розвитку і ключем державотворення. Тож багаторічне освоєння українцями принципів демократії реалізується також і в нових формах громадсько-політичної активності онлайн. Шалений зріст такої активності в екстрених умовах згодом може набути усталених практик і стати соціальною нормою.

Використана література:

1. Резнік О.С. Громадянські практики в перехідному суспільстві: досвід теоретико-прикладного дослідження // Соціальні виміри суспільства. – 2011. – №3 (14). – С. 51–62.
2. Theocharis Y. The Conceptualization of Digitally Networked Participation // Social Media + Society. – 2015. – July-December. – С. 1 – 14.

3. Van Deth, J.W. Non-electoral Participation // The Oxford Handbook of Political Representation in Liberal Democracies. – 2020. – P. 471-489.

4. КМІС. Громадянське суспільство в умовах війни // Звіт за результатами дослідження. – грудень 2022 – січень 2023. – С. 29.

Фляшнікова А.Б.
allafb@i.ua

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Штільгойз О.
Aleksshtil@gmail.com

студент II курсу
факультету міжнародної економіки і менеджменту
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

МЕНЕДЖЕРСЬКІ СИСТЕМИ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЕЛЕМЕНТ УСПІШНОСТІ БІЗНЕСУ

У сучасному суспільстві успішність ідей є одним із визначних параметрів подальшого розвитку та оновлення, що дозволяє розширювати можливості та відкриває більшу кількість можливих варіантів вибору ефективної діяльності. Для такої ефективності важливим є не тільки економічна, аналітична, маркетингова, а й соціальна складова. У поєднанні з філософією бізнесу такий збалансований механізм дозволяє визначати саме ті підходи, які б стали відображенням ідейності з точки зору бізнесу та суспільства, що б надало відносинам між виробником та клієнтом більш активної атмосфери й удосконалило б як перспективність бізнесу, так і його результативність з вирішенням актуальних проблем. Прикладом такої взаємодії може бути «Горіховий дім», метою якого є подолання бідності та розв'язання кризових ситуацій жінок через інструменти соціального підприємництва.

Для забезпечення таких відносин існують різні методи, проте одним з найбільш ефективних є адміністративна комунікація. Варто зазначити, що таке спілкування здебільшого є внутрішнім процесом в організації, завдяки якому діяльність є збалансованою. Змістом управлінського спілкування є обмін інформацією, організація керівником взаємодії та взаєморозуміння, які неможливі без взаємного сприйняття, міжособистісних взаємовпливів. Спілкування в управлінні — важливий інструмент розв'язання основних управлінських функцій: організації, мотивації, планування і контролю [1,90]. Комунікація є тим складником, який об'єднує як соціально-психологічні процеси, так і професійно-комунікаційні. Такий тип спілкування є унікальним явищем у соціології, оскільки передбачає не лише обмін інформацією, а й прагматичність виконання тих чи інших цілей, ефективний розподіл часу та розробку індивідуальних стратегій в залежності від культури, можливостей та ідей [4].

Соціально-психологічна особливість управління полягає в тому, що поза спілкуванням з учасниками взаємодії неможливе розв'язання управлінських завдань, прийняття управлінських рішень, професійне зростання керівника та його співробітників [3]. Фактично саме ця особливість визначає певний потенціал комунікації як управлінської (менеджерської) системи спілкування. Формами обміну інформацією у такій системі можуть бути вербальні, письмові й невербальні методи [3]. До основних переваг належить: підвищення продуктивності через зворотній зв'язок; розвиток мотивації команди завдяки збалансованій та комфортній атмосфері; краще залучення працівників та підтримка їхньої зацікавленості у роботі; покращений рівень сервісу для клієнтів (завдяки розумінню думок, правильне донесення інформації та дружні комунікаційні відносини); зміцнення командної роботи (через розподіл ролей та їх презентація, відповіді на питання); інноваційність та креативність (завдяки відкритому спілкуванню) [2]. Крім важливих та позитивних результатів, зазначених вище, менеджерські комунікативні системи сприяють зміцненню довіри та підтримки, як всередині команди, так і загалом, що є позитивним

чинником успішності у довгостроковому періоді з постійним зростанням конкуренції. Однак варто розуміти, що через особливості такої групи елементів її продуктивне та влучне використання є більш складним ніж у звичайному спілкуванні. Внаслідок цього науковці виділяють деякі необхідні компоненти, які сприяють цілісності та збалансованості, а саме: лаконічність думок; швидка та гнучка реакція, аналіз відгуків та вирішення можливих проблем; створення «open-mind» середовища; створення налагодженого клімату в команді. Це також адаптивність повідомлень; вдячність та довіра до команди; послідовність та структурованість спілкування; обґрунтована наполегливість (вміння чітко пояснити свою думку та заохотити до використання ідеї через чіткі факти та аргументи) й лідерство; вміння проведення перемовин та вирішення конфліктів через них [3]. На нашу думку, важливим є і розуміння інновацій та їх впровадження в процеси управління (як для оптимізації діяльності, так і для побудови необхідної інфраструктури відпочинку).

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що управлінські комунікативні системи є одним з найбільш ефективних та цікавих методів менеджменту. Вони також є актуальними та інноваційними у наш час, адже сприяють залученню діджиталізації, створенню гнучких, комфортних відносин у команді та генерації ідей. Менеджерські процеси комунікації безумовно є провідними елементами у бізнесі, які попри певну складність реалізації є чудовим відображенням сучасних підходів до перетворення роботи в хаби саморозвитку, модернізованої креативності та соціокультурної інтеграції.

Використана література:

1. Психологія управління в організації : навчальний посібник / М. Д. Пришак, О. Й. Лесько. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – Вінниця, 2016. – 150 с.
2. Juneja P. Managerial Communication - Meaning and Important Concepts [електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.managementstudyguide.com/managerial-communication.htm>;
3. Edureka higherEd. What is Managerial Communication? Importance & Key Features [електронний ресурс]. - 2023. - Режим доступу:

<https://www.edureka.co/blog/managerial-communication?amp;>

4. Wilson S., Hartzell S. Management Communication | Approaches, Principles and Importance [электронный ресурс]. - 2022. - Режим доступа: <https://study.com/learn/lesson/effective-managerial-communication-approaches-principles-importance.html#>.

2.4. Соціальні та медіа-комунікації

Ільченко Б.В.

bogdan_ilch@ukr.net

старший викладач кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ В УКРАЇНІ: КОМУНІКАЦІЙНА СКЛАДОВА

Традиційним інструментом, легітимною формою вирішення соціально-економічних і політичних протиріч, зменшення рівня конфліктності та соціальної напруженості у суспільстві є інститут соціального діалогу.

Складні виклики, які стоять перед українським суспільством в умовах війни, потребують суттєвого переосмислення принципів, підходів та інструментарію управління реалізацією суспільних трансформацій та відновленням країни в поствоєнний період. Саме конструктивний соціальний діалог між усіма стейкхолдерами (зацікавленими сторонами) в сенсі збалансування їх потреб та інтересів в процесі відновлення соціально-економічної сфери може забезпечити необхідний управлінський результат.

Це, у свою чергу, потребує підвищення ефективності соціального діалогу як інституту. Власне його комунікаційна складова як інституалізована система взаємодії (обміну інформацією, переговорів, вирішення конфліктів між зацікавленими сторонами), як показують результати відповідних досліджень [1, 2, 5] наразі є недостатньо усталеною та ефективною.

За Ю. Хабермасом, «публічна сфера – це та сфера соціального життя, де формується громадська думка, це арена, форум публічного дискурсу з приводу соціально-політичних проблем життя та розвитку суспільства... стосується комунікативних інтересів, властивих будь-якому суспільству в цілому, які

трансформуються в конкретні практичні дії, спрямовані на реалізацію цілей, які поділяються всіма його членами» [3].

Розглядаючи діалог як інструмент розвитку як втілення такого публічного дискурсу та як умову підвищення ефективності державного управління в цілому, М. Мартиненко [4] наголошує на необхідності осмислення особливостей діалогічної (демократичної) взаємодії соціальних груп як суб'єктів державного управління, співвідношення демократії та діалогу.

У контексті інституціональної спроможності соціального діалогу вирішувати проблеми та впливати на політику іноземними дослідниками пропонуються інтерпретації ефективності соціального діалогу [5], умовами яких визначаються: 1) необхідна політична підтримка; 2) взаємна довіра та повага сторін; 3) законодавча база, що дозволяє соціальним партнерам брати участь у консультаціях та у розробленні й реалізації основних реформ та політики; 4) наявність працюючих органів (інституцій) соціального діалогу; 5) вільні незалежні та репрезентативні організації.

Водночас реалізація зазначених вище передумов (*на жаль, часто це лишається поза увагою дослідників та практиків – авт.*) можлива лише за наявності усталених комунікацій, їх ефективної організації на різних рівнях соціального діалогу, що і є основою як для формування та згуртованості сторін, посилення взаємної довіри, так і в частині узгодження та прийняття рішень соціальними партнерами (укладання обов'язкових для виконання усіма сторонами угод тощо).

Розглядаючи інститут соціального діалогу з позицій синергетики, правомірно розглядати його як певний метаатрактор, який відіграє роль фільтру, що відсікає застарілі норми, правила, небажані новації, і навпаки, «притягує» бажані для соціальної системи в біфуркаційний період її розвитку (*війна, безумовно, і є таким періодом – авт.*) зміни, тобто забезпечує безпечний для неї рівень ентропії шляхом прийняття узгоджених та прийнятних для усіх ключових стейкхолдерів рішень-атракторів (стратегій розвитку, законів, угод тощо), тим самим сприяє трансформації застарілих суспільних інститутів,

максимізуючи рівень безпеки суспільства (новий порядок, вихід системи на більш високий рівень розвитку).

Таким чином, комунікаційна складова соціального діалогу як інституту – здатність забезпечувати інформаційну різноманітність (негентропію) як механізм подолання проблем (хаос, ентропія) через узгоджену політику (атрактор) – є важливим аспектом його ефективності.

У синергетичній інтерпретації *соціальний діалог, його ефективність, на нашу думку, необхідно розглядати в трьох аспектах:*

- ***сталі комунікації*** (усталений обмін актуальною інформацією, консультації, переговори, примирні процедури за умови якісної організації відповідними компетентними інституціями, що забезпечуватиме вихід системи на найбільш виграшний атрактор (концепція, стратегія, рішення) із поміж певної множини альтернатив);
- ***позитивний соціальний капітал*** як посилення згуртованості сторін, засноване на високому рівні взаємної довіри, що, як результат, призводить до консенсусу у прийнятті атракторів-рішень (укладені колективні договори та угоди, узгоджені стратегічні документи в сфері соціально-економічного розвитку країни тощо);
- ***відповідальне соціальне партнерство*** – соціальна відповідальність усіх зацікавлених сторін за реалізацію атракторів-рішень на відповідних рівнях соціального діалогу із застосуванням чітко артикульованих санкцій (формальні та неформальні норми) до порушників. Наслідком цього стає зниження ентропії системи та, відповідно, посилення її упорядкованості, а отже, і безпеки.

Висновки.

Таким чином, створення ефективної системи публічних комунікацій є важливою передумовою подальшої інституалізації соціального діалогу як в традиційній трипартійній, так і в мультипартійній моделі, яка базується на максимальному представництві інтересів громадськості (стейкхолдерів) в рамках реалізації політики в соціально-трудовай та соціально-економічній

сферах. Саме завдяки цій системі можливе забезпечення прозорості, відкритості та інклюзивності соціального діалогу.

Використана література:

1. Vnuchko, S., Pchenko, B., & Roi, V. (2018). How to Set up Effective Social Dialogue in Ukraine? – Kiev: Civic Synergy. – 36 с. [Електронний ресурс]. URL <https://scc.org.ua/content/yak-nalagoditi-efektivniy-socialniy-dialog-v-ukrayini>
2. Аналітичний огляд з питань сучасного стану та перспектив імплементації положень Глави XXI Угоди про Асоціацію Україна – ЄС щодо розвитку публічних комунікацій та соціального діалогу // журнал «Роботодавець», 2019 (лютий-березень). – с.12-43. [Електронний ресурс]. URL: https://issuu.com/robotodavets.in.ua/docs/robotodavez_02-2019
3. Habermas J. The Public Sphere in Seidman, S(ed.) / Jurgen Habermas on Society and Politics. – Boston : Beacon Press, 2013.
4. Соціальне партнерство і державна політика: від теорії до практики демократизації державного управління. За заг. ред. В. М. Мартиненка. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Харк. регіон. ін-т держ. упр. Х.: Магістр, 2009. - 251 с.
5. Проект технічного співробітництва «Інклюзивний ринок праці для створення робочих місць в Україні» за фінансування Уряду Данії. На шляху до ефективного, впливового та інклюзивного соціального діалогу в Україні. Зелена книга – версія для обговорення. – К: 2019. – 29 с.

Попов В.Ж.

zhanovich55@gmail.com

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ЗВИЧАЙНІ ПОЧУТТЯ У НЕЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ (ПОВСЯКДЕННЕ СПІЛКУВАННЯ МЕШКАНЦІВ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ У 1919 р.)

Важливим елементом повсякденної реальності в період революції та громадянської війни 1918-1920 рр. біли суспільні настрої, які відбивалися, серед іншого, на міжособистісному спілкуванні. Глибокі соціальні зміни в цей період призвели до серйозних наслідків для суспільної свідомості. Криза позначилася і на стосунках між чоловіками та жінками. З одного боку, були відкинуті норми старої моралі, з іншого – романтичні почуття зберігали важливість для пересічних городян, які сподівалися знайти нове, або відновити та зберегти колишнє кохання.

Городяни шукали порятунку від жахів навколишнього життя у сім'ї, чекали підтримки з боку близьких людей. Основним каналом міжособистісної комунікації, крім безпосереднього спілкування, було листування. Його зміст мав переважно експресивний характер, і був розрахований на емоційний вплив на почуття респондентів.

У приватному листі квітня 1919 р. дружини до чоловіка, що опинився за кордоном, у кожному рядку – глухий відчай: «Я з дітьми багато пережила» [2, 15]. «Життя важке, холодне, голодне». До того ж одна з родичок із сім'єю залишилася без житла після пожежі, і поселилася у неї [2, 15 зв.].

Нещасна жінка мріяла хоча б про постійне листування, як єдиний спосіб спілкування з близькою людиною: «Невдовзі після Різдва отримала листа через Петра, але він був давнім, так що знову я не могла розмовляти з тобою». Жінка

не втрачала надії докликатися до чоловіка: «Коли все це скінчиться, діти ростуть, турбот багато, а я одна й одна». І знову вона згадувала про дітей, щоб вплинути на адресата: «Отримала листа від Н.С., він багато сказав про тебе. Невже це правда? Якщо так, то чому ти не скажеш це відкрито? Поки я ще не вірю, і чекаю на твоє слово. Невже ти залишив своїх дітей?» [2, 16].

Авторці іншого приватного листа, написаного у лютому 1919 р. у Києві, з почуттями пощастило більше. Жінка писала родичу про свою подорож до Данії, про зустріч з батьками, які «живуть самотньо, але ситно, обидва добре виглядають» [2, 11]. Під час цієї поїздки жінка зустрілася зі своїм чоловіком, про що з гордістю згадала у листі: «Я дуже, дуже задоволена. І ми ще кохаємо один одного» [2, 11]. Особисте щастя допомагало спокійно сприймати небезпечну буденність. До знайомих жінки увірвалися грабіжники, побили хазяйку та її дочку, але «не знайшли діамантів». Тим не менш, «живемо чудово, автомобіль та коні» [2, 11 зв.].

Зворотного зв'язку, на який розраховували автори листів, не відбулося. Ці листи не дійшли до своїх адресатів. Кур'єр іспанського консульства, що віз у червні 1919 р. пошту за кордон, був затриманий під час його перетину, і весь його багаж був конфіскований більшовиками.

Не дивлячись на нескінченні небезпеки, брак найнеобхіднішого, туманне майбутнє, а можливо, саме тому, самотні люди мріяли про кохання і продовжували шукати супутника життя. Тим більше, самотність була прикметою часу, сім'ї розпадалися, жінки втрачали чоловіків у результаті бойових дій. Одним зі способів улаштування особистого життя залишалися, як і раніше, шлюбні оголошення. Це був пошук «єдиного» через звернення до всіх. Для досягнення мети автори намагалися певним чином «закодувати» свої повідомлення, щоб вразити «того самого» читача.

Ось декілька приватних оголошень із газети «Голос сім'ї», так би мовити, пряма мова з листопада 1919 року. Вони мало чим відрізняються від сьогоднішніх закликів такого роду. Їхній текст занурював читачів у спогади про колишнє життя, можливо, відігравав роль психологічного наркотику.

Самотня пані середніх років кликала пана, якому не менше 35 років, за його бажанням, боротися разом із нею «з кошмарним життям». Кокетлива панночка не приховувала, що вона «примхлива» і «норовиста». Вона хотіла «затишку, тепла і любові», але любові, обов'язково освяченої шлюбом. Їй був потрібен інтелігент, який би не злякався «розпещеної панночки».

«Самотній художник» сумував без «ласкавої, милої, чарівної» дівчини. Він просив відгукнутися «красунь» і «чарівниць», та дещо самовпевнено гарантував «прекрасні дні». Молода, матеріально забезпечена вдова 36 років втомилася наодинці «боротися з життєвими знегодами». Вона чекала зустрічі з «інтелігентним паном», який створив би «тихе сімейне життя».

Дівчині на ім'я Єва голос життя владно говорив про молодість, про щастя, але оточували її лише «пустка, нудьга та холод». Молодик шукав симпатичну, добру дівчину-друга й виправдовувався тим, що життя без близької, люблячої істоти, без жіночої ласки і теплового слова так само «сумне, холодне і непроглядне», як темна зимова ніч. Дівчина на ім'я Тата вірила, не дивлячись ні на що, у можливість «нового, радісного життя», і прагнула забути «морок і жах пережитих днів» [1].

На жаль, ці інтимні сигнали навряд чи дійшли до гіпотетичних адресатів, бо за лічені дні у Києві знову змінилася влада, яка викликала чергову хвилю масової еміграції. Втім, незважаючи на політичні, економічні, соціальні потрясіння, звичайні людські почуття зберігали своє значення, як майже єдиний якір у бурхливому житті, можливість отримати хоч уявний спокій у затишному світі сімейного кола.

Використана література:

1. Голос семьи. Еженедельная газета, посвященная вопросам семьи и брака. 24 ноября 1919 г. № 2.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. Р-2. Оп. 1. Спр. 343. 59 арк.

Приходько В.М.

Viktorii.prykhodko@mruni.eu

кандидат соціологічних наук, доцент,
старший дослідник факультету
гуманітарних та соціальних досліджень
Університету Миколаса Ромеріса
м. Вільнюс, Литва

РОЛЬ СТІЙКИХ КОМУНІКАЦІЙ В УМОВАХ ПОЛІКРИЗИ

Комунікації в широкому сенсі цього слова (це спілкування, взаємодія та сприйняття одним одного) мають неабияке значення в життєдіяльності суспільства. Комунікації та суспільство взаємовпливають один на одного. Змінюється суспільство – змінюються комунікації (швидкість, якість, масштабність, особливості тощо), та й навпаки, зміни у комуніках призводять до змін у суспільстві.

Особливого значення комунікації набувають в умовах полікризи. Кризи відбуваються одночасно в багатьох сферах: фінансовій, енергетичній, продуктивній, екологічній, прав людини, пандемії, війни тощо. Все це безперечно впливає на суспільство та на комунікації членів цього суспільства - конкретних спільнот, як самостійних одиниць, так і в глобальному аспекті всього людства взагалі.

Також, сьогодення характеризується тим, що дуже швидко змінюються умови існування, необхідні навички, інформаційний простір тощо. Для того, щоб гарно орієнтуватися, відповідати сучасним вимогам потрібна постійна робота над собою, в тому числі неабияка роль відводиться комунікації. Ми отримуємо нові знання, впливаємо, чи підпадаємо під вплив інших людей, зтикаємося з дезінформацією, приймаємо рішення та ін. Це складний, багатоплановий процес, на який впливає безліч різнопланових факторів. Тому неабиякого значення набуває розвиток критичного мислення та вміння працювати з великим обсягом інформації та дезінформації.

Також при аналізі комунікацій взагалі та стійких зокрема, слід враховувати, що вони можуть відбуватися у відповідності до кількості суб'єктів та масштабності на чотирьох рівнях: внутрішньоособистому, міжособистому, особистість та група, міжгруповому. Кожен рівень характеризується своїми особливостями довіри до інформації, підпадання під вплив, приписування причин поведінки (каузальна атрибуція), впливом та взаємовпливом у спілкуванні. По різному працюють види психологічного впливу: навіювання, переконання, зараження, наслідування та захисні реакції.

З поміж чотирьох видів психологічного впливу – тільки один – переконання – направлений на раціональне сприйняття інформації, всі інші – на емоції, ірраціональне сприйняття. Але й між ними існує різниця. Навіювання відрізняється від зараження тим, що ініціатор навіювання сам знаходиться в одному стані, а для адресата (частіше - адресатів) впливу створює інший стан. Зараження відбувається, коли ініціатор сам знаходиться в тому стані, який він намагається створити в інших людях. Наслідування відрізняється від зараження тим, що воно копіює способи поведінки, а не психічні стани. Важливого значення при цьому набувають розвиток та вдосконалення емоційного інтелекту (EQ).

При стійких комунікаціях спостерігаються особливості отримання та передачі інформації, як правило, менш критичне; сприйняття людей один одним; засоби психологічного впливу також зазнають суттєвих змін. Якщо вже є довіра, чи хоча б з людиною була певна взаємодія, то краще та швидше відбувається психологічний вплив.

Використана література:

1. Гёпель М. Мир после нас. Как не дать планете погибнуть / Майя Гёпель; Пер. с нем.- М. : Альпина пабlishер, 2021.-173 с.
2. Пейдж, Скотт Модельное мышление. Как анализировать сложные явления с помощью математических моделей/ Скотт Пейдж: пер. с англ. Н. Яцюк: [науч.ред. И.Красиков, А. Минько]. – М: .: Манн, Иванов и Фербер, 2020.- 528 с.

3. Смил В. Цифры не лгут: 71 факт, важный для понимания всего на свете / Вацлав Смил; пер. с англ. Ю.Я. Гольберга.- М.: КоЛибри, Азбука-Аттикус, 2022-320с.: ил.

Фляшнікова А.Б.
allafb@i.ua

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Федоренко Н.І.
fedorenko@kneu.edu.ua

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАСОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

В умовах сучасного інформаційного суспільства спостерігається зростання ролі мас-медіа в соціалізації особистості, і зокрема молоді. Тому особливої актуальності набуває проблема медіасоціалізації молоді в сучасному медіапросторі. Поняття «соціалізація» сьогодні включає таку важливу складову частину, як адаптація не тільки до соціальних зв'язків, але і до інформаційних посередників. Тому медіасоціалізацію можна визначити як складову процесу соціалізації людини інформаційного суспільства, яка здійснюється через нові медіа та заохочує індивідів до соціального досвіду людства.

Для процесу медіасоціалізації характерні певні принципи, а саме:

- принцип системності, що передбачає безпосередній та опосередкований вплив на особистість різних медіа на всіх етапах розвитку;
- принцип діяльності, що передбачає активну взаємодію особистості в медіапросторі через віртуальну комунікацію, професійну діяльність, яка

дозволяє опановувати різні ролі, формувати цінності медіасвіту; - принцип медіаактивності та критичного мислення, що пропонує розглядати особистість не як пасивного медіаспоживача, а як особистість, спроможну протистояти потужному впливу медіа [1].

Важливою складовою медіасоціалізації стала сьогодні кіберсоціалізація. Вона забезпечує соціальний розвиток особистості через інтернет-простір та впливає на якісні зміни структури самосвідомості людини. Соціологічні аспекти кіберсоціалізації обумовлені її суперечливістю, яка полягає в тому, що кіберпростір розширює горизонти інтерсуб'єктивності життєвого простору особистості та при цьому приховує в собі серйозні загрози руйнування особистості, культури, не кажучи вже про можливість маніпулювання свідомістю особистості, що призводить до різних залежностей від Інтернету, віртуалізації свідомості тощо. За допомогою Інтернету молодь може брати участь в економічному, культурному, політичному, науковому житті суспільства. Однією, але дуже важливою особливістю кіберсоціалізації молоді, є можливість спілкуватися в Інтернет-середовищі в реальному часі. Але ці інтереси можуть носити як соціально корисний, гуманний, нейтральний характер, так і асоціальний і, навіть, антисоціальний.

Взагалі, в процесі медіасоціалізації молоді засвоєння культурних норм має свої певні особливості. Так, у реальному житті норми та цінності передаються переважно від старшого покоління. А в віртуальному просторі провідне місце займають віртуальні образи та ідеали, що користуються популярністю в інших користувачів. Таким чином, агентами медіасоціалізації стають користувачі в соціальних мережах, різноманітні медіагерої, віртуальні образи, які молодь наслідує.

Групи в соціальних мережах, комп'ютерні ігри, які поступово витісняють традиційні види дозвілля, фільми, музика, почуття і стосунки, весь речовинний, матеріальний світ – все це конструюється молодою людиною з фрагментів, що існують у цифровому форматі. В умовах комфортного для

молодої людини цифрового простору вона швидко і легко адаптується до нього, приймає його правила існування. При цьому, з одного боку, нові медіа впливають на молодих користувачів, з іншого, медіа самі породжуються «цифровим поколінням», суттєвими рисами якого є «тотальна» креативність, інноваційність (відмова від застарілих і традиційних форм діяльності та стосунків); інформованість (завдяки постійній підключеності до інформаційних мереж і пошукової діяльності); «багатозадачність» (здатність вирішувати декілька когнітивних завдань одночасно)[2].

Отже, враховуючи вищесказане, можна зробити висновок, що питання медіасоціалізації молоді в умовах сучасного медіапростору набувають сьогодні особливої актуальності. В умовах зростання рол інформації саме молодь стає найбільш активним користувачем медіа, для якої медіа виступають, з одного боку, доступним джерелом інформації, але з іншого боку, містять низку ризиків, пов'язаних із впливом на ціннісні орієнтації, зміною установок та моделей поведінки.

Використана література:

1. Коломієць О.Г. Медіасоціалізація молоді в сучасному медіа просторі/ О.Г. Коломієць// Інформаційні технології в освіті. – 2018. –№ 4 (37). – С. 64-76.
2. Немеш О. Вплив медіа на соціалізацію сучасної молоді [Електронний ресурс] / О.Немеш // Психологія: реальність і перспективи – 2020. – Випуск 14. С. 167. - Режим доступу до журн.: https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/view/166/166

Шишигіна Л.С.

shyshyhina.liliia@kneu.edu.ua

старший викладач кафедри маркетингу імені А.Ф. Павленка
факультету маркетингу
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА — ЗАСІБ ДІАЛОГУ

В усі сфери життя людини ХХІ ст. проникла інтернет-комунікація, засоби масової комунікації стали органічною частиною буття сучасного суспільства визначаючи мотиви її поведінки та уподобання, вони здатні змінити наші переваги на виборах, змусять нас переглянути свою позицію щодо певних питань або навіть переконати нас у вірності абсолютно хибної інформації.

Соціальні мережі – частина соціальних медіа. Соціальні медіа транслюють інформацію, а соціальні мережі виступають платформами для спілкування один з одним. На відміну від традиційних засобів масової інформації, мова йде не тільки про обмін інформацією та повідомленнями, користувач може бути у курсі новітніх трендів, залишатись у ролі спостерігача, взаємодіяти з іншими учасниками платформи, публікувати особисту інформацію. Поява та активний розвиток соціальних мереж спричинила справжню революцію в житті соціуму: вони є невід’ємною частиною діяльності людини – включаючи буденне життя, бізнес, технології, розвиток та відпочинок, навіть мають свій етикет.

Найчисельнішими соціальними медіа за кількістю активних користувачів стали: Facebook, Youtube, Whatsapp, Instagram, Wechat. У різних генерацій людей (X, Y, Z та інші, які існують згідно з теорії поколінь) використання Інтернету та соціальних мереж прослідковується по різному. Люди покоління Y (мільеніали) переважно використовують Facebook, а покоління Z (зумери) – Instagram. Зумери (або центеніали) – це люди, що з’явилися на світ в епоху Інтернету, тому вони не ділять світ на цифровий і реальний.

Роль соціальних мереж також постійно змінюється: окрім комунікаційної і розважальної функцій, вони почали виконувати інформаційну, і стають одним з провідних джерел отримання і передачі інформації. Вони надають можливість користувачам самостійно створювати та публікувати різноманітний вербальний, візуальний, аудіальний та відео-контент, тощо. Загальна інформація в соціальних мережах вважається важливим джерелом інформації, яка може вплинути на будь-яке рішення, все більшого значення набувають онлайн-рекомендації, відгуки, досвід інших користувачів у момент вибору. Інтерес спонукає до здійснення будь-якої дії. Наприклад, інтерес до публікації спонукає до того, щоб ознайомитись з її автором, перейти на сайт, особисту сторінку, отримати більше інформації тощо.

У сучасній кризовій комунікації соціальні медіа також відіграють важливу роль. Карантинні обмеження та повномасштабне вторгнення російських військ на території України створили серйозні проблеми та невизначеність щодо майбутнього різних сфер та комунікації людей між собою, усім довелося швидко пристосовуватися до нових умов. Під час кризи у соціальних мереж також є свої переваги: швидке поширення інформації, самостійне розміщення повідомлень з власним фреймуванням, діалог і взаємодію, підтримку стосунків з громадою шляхом вирішення проблем та питань, реагування на кризи в певному каналі.

Соціальні мережі активно перетворюються у платформи, на яких реалізуються традиційні маркетингові стратегії популяризації та просування продукції та послуг, займають провідні позиції носіїв рекламної інформації. Дуже часто саме соціальні мережі стають платформою, де можна знайти необхідну інформацію. Маркетинг у соціальних мережах (тобто SMM) є одним із найбільш успішних і нестандартних способів просування будь-якого виду товарів чи послуг у сучасному світі. Серед споживачів спостерігається тенденція збільшення довіри до будь-якого продукту чи бренду, орієнтуючись на відгуки друзів, онлайн-рекомендації, досвід інших людей. Соціальні мережі є ефективним інструментом комунікації між цільовою аудиторією та

організацією. Підприємствам та організаціям необхідно будувати ефективну комунікаційну стратегію та постійно коригувати її в залежності від отриманих результатів. На основі функціоналу соціальних мереж може бути сформований соціально-психологічний образ потенційного споживача та дієві механізми для взаємодії з ними.

Світ не стоїть на місці. Технології соціальних медіа дозволили комфортно та оперативно ділитися будь-якими враженнями від цікавих стартапів, прочитаної книги, подорожі, до купівлі приємних новинок. Але не слід забувати, що ніякі соцмережі не замінять справжнього спілкування.

Використана література:

1. Соціальні медіа. Матеріал Вікіпедії, вільної енциклопедії.
<https://uk.m.wikipedia.org/wiki>
2. Соціальні мережі. Матеріал Вікіпедії, вільної енциклопедії
<https://uk.m.wikipedia.org/wiki>.
3. We are social 2023: соціальні мережі, інтернет та тенденції електронної комерції. //elit-web.ua
4. Наукові записки Інституту журналістики. 2010.
5. Вісник Львівського університету. Серія Журналістика. 2021.
6. Інтернет-ЗМІ в Україні: проблеми визначення нормативно-правового статусу та врегулювання діяльності». Аналітична записка [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1085/>

2.5. Пізнавальний потенціал міждисциплінарних соціологічних досліджень в умовах глобалізації

Желтобородов О.М.

reskator2132@gmail.com

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарних наук
Харківської Державної академії фізичної культури
м. Харків, Україна

СУБ'ЄКТИВНИЙ ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЯК ОСМИСЛЕННЯ ПОДІЙ ПОЗА ЧАСОМ

Історичний час у вигляді особливого способу переживання людиною свого існування в історії є інваріантною характеристикою історичної свідомості в цілому. В інтерпретації природи історичної свідомості та історичного часу існують уявлення про порушення континуальності історичного процесу як то «кінець історії», але не світу, вихід в простір «поза часом», різкий «розрив» з минулим, повернення в минуле. Суб'єктивний історичний досвід базується не тільки на документах і листах, а й інших елементах культури та повсякденного життя, на інтересі до ментальності, до історичної свідомості людини тієї чи іншої епохи, зростання ролі дослідження мови та ін. [2]. Німецький історик і теоретик культури Йорн Рюзен в роботі «Нові шляхи історичного мислення» зазначає, що історична свідомість – «це сукупність ментальних (емоційних та когнітивних, естетичних, моральних, несвідомих і свідомих) операцій, через які досвід часу в медіумі пам'яті перетворюється в орієнтування життєвої практики» [4,81-82]. Тобто, як людина переживає, осмислює та реагує на минуле і таким чином це минуле вбудовується в сучасність і майбутнє.

Суб'єктивний історичний досвід оформляється нарративом у розповідь історика про історичні події. Йорн Рюзен вважає, що «результат проінтерпретованого тимчасового досвіду, отриманий через формування змісту історичною свідомістю, має окрему форму, форму, яку, якщо розглядати її як розумову, можна назвати «логікою»... історії» [4, 87]. Нарратив є інтерпретація

людиною свого тимчасового досвіду, своєї проєкції в сьогодні і майбутнє через минуле. У рамках нарративізму особливим чином трактується сама історична подія: вона виникає не стільки в результаті будь-яких історичних процесів, а саме в результаті їх інтерпретації та розповіді істориком. В даному випадку, для історичної розповіді критично важливим є звернення до мови, тому що від неї у величезній мірі залежить ця розповідь. Історик, в силу неможливості емпіричної перевірки фактів, не може пізнати історію-як-реальність, а лише історію-як-думку, що є тільки імітацію реальності. Завдання історика полягає не в описі бачення історії, не у фіксації фактів, а в їх поясненні і зведенні в певний нарратив, в його інтерпретації. Нарратив історика може бути не тільки критерієм відбору фактів, а й способом пояснення взаємозв'язку цих фактів, розповіддю у якій історик намагається відновити кожен подію поза часом. Репрезентація минулого входить в завдання історичних нарративів, які виступають пропозиціями бачення минулого з певної точки зору, пропозиціями того, як можна організувати історичне знання.

Суб'єктивний історичний досвід не може обмежитися тільки критерієм істини оскільки про одиничне твердження можна говорити істинно воно або помилково, а про певні світоглядні позиції історика це не можливо, а тому включаються поняття естетичної цінності. Історія ментальності, історії повсякденності та мікроісторії, є, по суті, історією суб'єктивного історичного досвіду. У повсякденній свідомості відбувається формування минулого в теперішньому, яке насичене особистими спогадами та відчуттями, завдяки яким людина стає причетною до минулого. Історичний час вимірюється дистанцією, яка з'являється між сферою досвіду, з одного боку, та горизонтами очікувань, з іншого боку; він створюється напругою, що виникає між ними. Як зазначає Козеллек «Тут мова йде про те, що протягом цих століть історія занурювалася у час, і в кінці спостерігається неймовірний тип прискорення потоку часу, який характеризує нашу сучасність» [3, 25].

Ідеї відкритості майбутньому створюють стан, що характеризується асиметрією між накопиченим досвідом і очікуваннями, орієнтованими на

майбутнє, зростає відмінність між минулим і майбутнім, а теперішнє в результаті сприймається як розрив у історичній пам'яті [1]. Кожне теперішнє обумовлено присутністю свого безпосереднього минулого. Популярність історичних музеїв зростає саме тому, що вони перестали консервувати історію, а почали формувати «ефект присутності», виставляючи історію на огляд. Чим більше пізнається минуле і відбувається його реконструкція, тим більше воно оживає в теперішньому. Причому минуле не виступає у вигляді певної ідентичності, а зв'язок виявляється значно глибшим. Таким чином, у суб'єктивному історичному досвіді відбувається відмова від послідовності, від переходів попередньої епохи до нової, а різні часи рівноправно співіснують, зв'язок з минулим і з майбутнім представляється хоча і організованим, але ледь вловимим. Суб'єктивний історичний досвід осмислення подій поза часом у сучасній свідомості може хаотично змішуватися, з'єднуватися і роз'єднуватися, як таке, що не має одного стрижня у вигляді Всесвітньої історії. Історичний процес у свідомості багатьох людей подібний картині, що має безліч сюжетів, він рухливий, сприйнятливий до змін, у якому епохи, особистості, характери змішуються один з одним та з теперішнім в абсолютно довільному порядку.

Використана література:

1. Желтобородов А.Н. Историческая память и актуализация идентичности / Интеллектуальная культура Беларуси: проблемы интерпретации философского наследия и современные задачи гуманитарного знания. Материалы Шестой междунар. науч. конф. (17–18 ноября 2022 г., г. Минск). В 2 т. Т. 1 / Ин-т философии НАН Беларуси ; редкол. А. А. Лазаревич (пред.) [и др.]. Минск : Четыре четверти, 2022. С.123-126.
2. Желтобородов А.Н. Социальная память: культурная самобытность и культурная экспансия/Интеллектуальная культура Беларуси: духовно-нравственные традиции и тенденции инновационного развития: материалы Пятой междунар. науч. конф. (19–20 ноября 2020 г., г. Минск). В 3 т. Т. 3 / Ин-т философии НАН Беларуси ; редкол. А. А. Лазаревич (пред.) [и др.]. Минск : Четыре четверти, 2020. С.119-122.

3. Козеллек Р. Минуте Майбутнє. Про семантику історичного часу / Пер. з нім. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. 380 с.

4. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення / Пер. с нем. В. Кам'янець.- Львів : Літопис, 2010. 358 с.

Onishchuk I.I.

ilyaonichuk05@gmail.com

second-year student

specialty «Software Engineering»

KNEU Kyiv College of Information Systems and Technologies

Kyiv, Ukraine

Flyashnikova A.B.

allafb@i.ua

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor

Faculty of Personnel Management, Sociology and Psychology

KNEU named after Vadym Hetman

Kyiv, Ukraine

THE ROLE OF ONLINE DEBATES IN THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION

Online debates have become increasingly popular in higher education as a tool for developing professional competencies. The ability to effectively communicate and argue ideas is essential in many professions, and online debates provide a platform for students to practice these skills. Moreover, the COVID-19 pandemic has forced many institutions to rapidly shift to online learning, including online debates. As a result, there is a need for further exploration of the implications of using online debates in a remote learning environment. This includes the impact of technology on online debates and how this may affect the development of competencies, as well as the potential for online debates to address issues related to isolation and disconnection in remote learning environments. This issue requires detailed scientific

consideration, research into the role of online debates in the formation of professional competencies of students of higher education.

Online debates have several benefits in developing professional competencies. Firstly, they allow students to practice communication skills and articulate their ideas effectively [1]. Online debates also provide opportunities for students to engage with diverse perspectives and consider alternative viewpoints, which is critical in professional settings. Furthermore, online debates promote critical thinking skills and help students develop research and analysis skills.

Online debates can improve argumentative writing and critical thinking, and can lead to better understanding of argumentation processes and group outcomes. Additionally, online debates have been found to be effective in improving learning outcomes in higher education. Thus, online debates have the potential to provide an effective and efficient means of developing professional competencies in higher education.

However, there are also limitations to using online debates for developing professional competencies [2]. One limitation is that they may not fully simulate real-world professional settings. Additionally, online debates may not provide opportunities for non-verbal communication, which is important in many professional settings. Finally, online debates may not provide equal opportunities for all students to participate, which can lead to unequal development of competencies.

When using online debates to develop professional competencies, there are several challenges and considerations that need to be taken into account. Firstly, the design of online debates should be carefully considered to ensure that they align with the learning objectives and are inclusive. Additionally, adequate support and guidance should be provided to students to ensure that they are comfortable and confident in participating in online debates. Another challenge is the need for effective moderation and management of online debates to ensure that they are productive and respectful.

In particular, the issue of participation inequality should be addressed. Participation inequality refers to the uneven participation of students in online

debates, which can lead to unequal development of competencies [3]. To address this issue, instructors can consider using strategies such as assigning roles and responsibilities, providing feedback and encouragement, and ensuring that the debate topics are relevant and engaging for all students.

In conclusion, the use of online debates in higher education has the potential to develop professional competencies of students. However, there are challenges and considerations that need to be taken into account when using online debates. In the future, more research is needed to better understand the effectiveness of online debates in developing professional competencies. Additionally, policies and practices need to be developed to ensure that online debates are designed and moderated effectively to promote equal opportunities for all students to participate and develop their competencies. What is more, as the use of online debate continues to grow in higher education, there is a need for ongoing professional development for faculty to ensure they have the knowledge and skills necessary to design and facilitate effective online debate. Moreover, policies and guidelines need to be developed to ensure that online debate is used in a way that promotes positive learning outcomes and student well-being.

Used literature:

1. Yoon Hwa C. The impact of online debate on argumentative writing and critical thinking / C. Yoon Hwa, H. Eun Ok // Journal of Educational Computing Research / C. Yoon Hwa, H. Eun Ok., 2018. – C. 1082–1102.
2. J. Koehler M. Online debate as a form of argumentative reasoning: Effects of argument quality and response format / M. J. Koehler, S. Lee, J. Eun Jo // Instructional Science / M. J. Koehler, S. Lee, J. Eun Jo., 2017. – C. 261–282.
3. Teaching in a digital age: How educators use technology to improve student learning / [K. McKnight, K. J. O'Malley, M. Kelly та ін.] // Journal of Research on Technology in Education / [K. McKnight, K. J. O'Malley, M. Kelly та ін.], 2016. – C. 194–211.

2.6. Оціночні дослідження в соціальній сфері: теорія та практика

Бурлай Т.В.

btv2008@ukr.net

доктор економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу економічної теорії
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В ОЦІНКАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ І ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Протягом останніх років – як до початку масштабного російського вторгнення у лютому 2022 р., так і майже рік потому, – міжнародні та європейські інституції висловлювали серйозні зауваження щодо ходу соціальних реформ і реалізації державної соціальної політики України. Зокрема, у резолюції Європарламенту від 11 лютого 2021 р. щодо імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС зазначалося, що «... незадовільним залишається впровадження УА/ПВЗВТ у соціальній сфері; тоді як Україна ратифікувала основні міжнародні інструменти, але продовжує їх не виконувати», національна модель тристоронніх консультацій здебільшого залишається дисфункціональною, а український уряд має приділити першочергову увагу реалізації міжнародних трудових стандартів, законодавства та практик ЄС у сферах соціальної політики, зайнятості та праці, а також правилам ведення колективних переговорів, підтримці соціального діалогу, вирішенню проблеми гендерної нерівності, реформам трудового законодавства тощо [1, р. 8, 27].

Надаючи у червні 2022 р. документальний Висновок щодо заяви України про членство в ЄС, Європейська Комісія наголосила, що «... амбітні структурні реформи для усунення корупції, зменшення державного сліду та постійного впливу олігархів, зміцнення прав приватної власності та підвищення гнучкості

ринку праці мають продовжуватися в Україні, щоб покращити функціонування її ринкової економіки» [2].

У спеціальному аналітичному звіті, презентованому на початку лютого 2023 р. під час 24-го Саміту Україна-ЄС, Єврокомісія оцінила загальний прогрес європейської інтеграції нашої держави, та у підсумковому висновку вказала, що «... Україна знаходиться на ранній стадії підготовки у сфері соціальної політики та зайнятості. Вона все ще потребує усунення суттєвих недоліків у трудовому законодавстві. Наближення до *acquis* Європейського Союзу щодо питань здоров'я та безпеки на робочих місцях є обмеженим. Необхідно вирішити проблему незадекларованої праці та заборгованості з виплат заробітної плати. Також необхідно покращити соціальний діалог. Законодавство України не узгоджується із законодавством ЄС щодо гендерної рівності, також потрібне подальше їх узгодження щодо недискримінації у сфері зайнятості. Необхідно вдосконалити систему діяльності інспекції праці» [3, р. 36–39].

Все зазначене свідчить про збереження існуючих серйозних недоліків і проблем у соціальній сфері та сфері зайнятості України, незважаючи на її євроінтеграційні зобов'язання та можливості. Відтак, у період після закінчення війни і поступового відновлення української економіки та суспільства, подолання цих недоліків, розв'язання вищезазначених проблем потребуватиме впровадження нових підходів державної політики, зокрема, сформованих на основі сучасних міжнародних практик, що довели свою ефективність. За обґрунтуваннями вітчизняних науковців, у повоєнний період доцільним видається формувати державну політику України у соціальній сфері, а також сфері праці та зайнятості, урахуовуючи [4, р. 92–98, 109–110]:

- *перше*, підходи американської Національної академії соціального страхування щодо побудови соціальних опор економічної безпеки сучасних суспільств, а саме: (1) *політики у сфері праці та зайнятості*, що спрямована на активне регулювання ринку праці, в т.ч. стимулювання зайнятості та здобуття професійної освіти; (2) *політики*

соціальних виплат, гарантій і пільг, яка стосується оподаткування та витрат національного уряду, що через програми трансфертів, системи соціального страхування або податкові пільги сприяє збільшенню доходів малозабезпечених домогосподарств; (3) політики убезпечення індивідуальних доходів, яка захищає домогосподарства від коливань їхніх доходів і витрат шляхом заохочення заощаджень, зменшення заборгованостей, спрощення доступу до кредитів і регулювання дій фінансових суб'єктів, включаючи банки; (4) політики соціальної рівності, що спрямована на протидію соціальній несправедливості та надмірній диференціації доходів різних соціально-демографічних груп суспільства, у т. ч. шляхом перерозподілу соціальних виплат на користь найбільш соціально незахищених з них;

- *друге, підходи європейської політики соціальної якості, що будується на засадах соціального миру, соціальної рівності та справедливості, соціального добробуту та якості життя населення. Впровадження таких підходів в Україні обумовлено її відповідними зобов'язаннями у межах ратифікованої 2014 р. Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також набуття статусу країни – кандидата на вступ до ЄС у червні 2022 року.*

Використана література:

1. European Parliament resolution of 11 February 2021 on the implementation of the EU Association Agreement with Ukraine (2019/2202(INI)). – European Parliament, February 11, 2021. – 32 p. – URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0050_EN.pdf
2. Opinion on the EU membership application by Ukraine. – European Commission, June 17, 2022. – URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_3802
3. Analytical Report following the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council Commission Opinion on Ukraine's application for membership of the European Union. – European

Commission, February 01, 2023. – 66 p. – URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-02/SWD_2023_30_Ukraine.pdf

4. Бурлай Т.В., Костриця В.І., Близнюк В.В., Левін Р.Я. Новітня політика соціальної якості ЄС: корисний досвід для повоєнного відновлення України // Економічна теорія. – 2022. – № 3. – С. 89–119. – DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2022.03.089>

Даниленко О.А.

danylenko.olena@kneu.edu.ua

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціоекономіки та управління персоналом
факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Відповідно до статті 1 Конституції України, Україна є демократичною, соціальною, правовою державою і її політика спрямована на створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток населення. Соціальна сфера включає в себе все, що забезпечує життєдіяльність людини, сприяє її добробуту та якісному споживанню товарів (робіт, послуг). Основною метою соціального сектору є підвищення якості життя населення. Функціонування соціальної сфери безпосередньо пов'язане з соціальною політикою держави, ключовим елементом якої є розробка механізмів, що дозволяють управляти соціальною сферою, як з точки зору надання субсидій нужденним, так і створення організаційних умов для підвищення якості життя населення загалом. Крім того, важливим елементом соціальної політики є створення та впровадження інструментів громадського управління і контролю та участі громадян у вирішенні соціальних проблем.

Оцінювання державного управління в соціальній сфері є об'єктивною

необхідністю у зв'язку з можливістю нанесення незворотної шкоди суспільству в результаті марнотратного і неефективного управління, виникнення серйозних проблем з довгостроковими наслідками в міру зниження рівня управління, ерозії довіри до державного управління та його соціального авторитету.

Оцінювання державного управління в соціальній сфері має здійснюватися ще на етапі підготовки до прийняття управлінських рішень, що певною мірою гарантує його належний рівень. Оцінка управління повинна здійснюватися з урахуванням рівня, характеру та організаційно-операційної ефективності системи державного управління в соціальній сфері та її результатів. Процедура оцінювання має бути чітко визначена за часом, процесом, формою, методами та результатами. Оцінювання має бути логічною та необхідною частиною державного управління в соціальній сфері, систематичним та обґрунтованим.

На практиці оцінювання державного управління в соціальній сфері можна здійснювати за такими напрямками: оцінювання процесу реалізації; оцінювання результатів; оцінювання наслідків; оцінювання економічної ефективності.

У системі державного управління в соціальній сфері оцінювання повинно проводитися стосовно:

- фактично досягнутих цілей в державному управлінні в соціальній сфері по відношенню до цілей, об'єктивно визначених суспільним запитом;
- реалізованих цілей в управлінських процесах та результатах (рішеннях і діях), досягнутих у процесі здійснення державного управління;
- об'єктивних результатів управління та їх відповідності потребам та інтересам суспільства;
- суспільних витрат, понесених на державне управління в соціальній сфері, порівняно з об'єктивними результатами, отриманими від управління;
- можливостей, які надає державне управління в соціальній сфері, і ступенем використання цих можливостей.

Традиційними інструментами оцінювання державного управління в соціальній сфері є політичний або адміністративний контроль, результати

парламентських слухань, звіти керівників та ревізійних комісій, державні та суспільні (соціальні) аудити тощо. Так, «за аналогією з державним аудитом, який потребує перевірки даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності, суспільний аудит також потребує так званого «суспільного обліку та звітності». Головне завдання суспільного аудиту – з'ясувати, чи досить ефективно працюють урядові установи, інститути, організації, підприємства у сфері, що перевіряється. Кінцевою метою даної процедури має бути поліпшення їхньої взаємодії з зацікавленими сторонами / стейкхолдерами». [1]. Громадські зацікавлені сторони, які оцінюють державне врядування, – це громадяни, сім'ї, трудові колективи, громадські об'єднання, державні органи тощо.

До важливих джерел інформації для об'єктивної оцінки державного управління в соціальній сфері слід віднести наступні:

- звіти про результати діяльності органів державної влади в соціальній сфері, контролюючих структур та посадових осіб;
- громадська думка, яка є синтезом суджень, думок, позицій і поглядів багатьох людей;
- звернення громадян, за змістом яких формується картина життя людей, їхніх потреб, конкретних інтересів та порушень їхніх прав, а також певною мірою можна оцінити державне управління в соціальній сфері та виявляти недоліки, упущення та слабкі місця в адміністративній системі.

Оцінювання будь-якого виду державного управління в соціальній сфері має базуватись на критеріях та показниках, які відображають стан об'єкта управління, що є результатом управлінського впливу держави. До критеріїв загальної соціальної ефективності державного управління можна віднести:

- рівень продуктивності праці, співвіднесений зі світовими параметрами за її відповідними видами;
- темпи і масштаби приросту національного багатства;
- рівень життя населення порівняно зі стандартами розвинутих країн;

- впорядкованість, безпеку, сталість та надійність суспільних відносин, їх відтворення з наростаючим позитивним результатом» [2].

Використана література:

1. Даниленко О.А. Суспільний аудит як інструмент соціальної технології. *Міждисциплінарний дискурс у дослідженні феномену соціального*. [Електронний ресурс]: зб. матеріалів міжнародної наук.-практ. інтернет-конф.; 31 березня 2020 р., м. Київ. Київ: КНЕУ, 2020. С. 132-134.
2. Приходченко Л.Л. Забезпечення ефективності державного управління: теоретико-методологічні засади: монографія. Національна академія держ. управління при Президентові України, Одеський регіональний ін-т держ. управління. О. : Оптимум, 2009. 299 с.

2.7. Соціальні технології: можливості та перспективи використання

Єрескова Т.В.

ta.ereskova@gmail.ukr.net

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
факультету управління персоналу, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Мазурик О.В.

oleg.mazyruk6@gmail.com

доктор соціологічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальних структур та соціальних відносин
факультету соціології
КНУ імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО САМОПОЧУТТЯ ЧЛЕНІВ СОЦІУМУ НА СПРИЙНЯТТЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН ЯК РЕЗУЛЬТАТУ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Інновація як процес створення та впровадження нововведення не є новим об'єктом у науковому дискурсі. Проте сучасні умови змінюють уявлення стосовно ролі інновацій в процесі функціонування громадянського суспільства, особливо в період соціальних, економічних та політичних трансформацій [1]. У класичному соціогуманітарному дискурсі існує декілька поглядів на трактування поняття «інновації». Його розглядали як економічний засіб (Й. Шумпетер, П. Друкер), як результат (Г. Тард), як різновид соціальної взаємодії (Р. Мертон), як процес (П. Сорокін). Ця традиція (багатовекторність сприйняття інновацій) продовжується й до тепер. Виходячи з цього, ми вважаємо доцільним звернути увагу саме на розуміння інновацій як соціального процесу, процесу формування, ініціювання та впровадження певних засобів та заходів, які впливають на вектор розвитку суспільства, динаміку соціальних змін. Саме тому наш дослідницький фокус є зосередженим на

визначенні індикаторів, які би свідчили про ступінь готовності членів українського соціуму до сприйняття певних інновацій, що розширює можливості для прогнозування домінування певних форм інновацій та типів суб'єктів інновацій.

Розробка методологічного підходу до вивчення інновацій як соціального процесу ґрунтується на теоріях соціальних змін П.Штопки, соціальної трансформації О.Куценко та концептах соціальних перетворень Є.Головахи, соціальних, культурних та політичних змін Р.Інгхарта [2-6]. Емпірична апробація здійснювалася з використанням методу вторинного аналізу результатів національних щорічних моніторингових опитувань (1992-2020 років) Інституту соціології НАН України, які є у відкритому доступі [7]. Ми розуміємо, що наш підхід має певні дослідницькі обмеження, які полягають у дискусивності застосування поняття «суспільні трансформації» у контексті розвитку українського суспільства. Чи варто вважати суспільними трансформаціями конкретні періоди (роки), які спричинили (хоча й на певний час) значущі соціально-політичні зміни, які вплинули на появу інновацій у функціонуванні українського соціуму; чи це лише певні етапи на шляху становлення соціальної системи «Українська держава» як європейського демократичного утворення, про інноваційну складову якого говорити ще зарано. Однак, під час наукового пошуку ми спиралися на трактування суспільних трансформацій Є.Головахою, який акцентує увагу на тому, що будь-яка соціальна трансформація - це процес суттєвих, глибинних соціальних змін, який, на відміну від транзиту, не має наперед заданої мети, адже ці трансформаційні зміни є результатом вимушених неочікуваних змін [6]. На наш погляд, це влучно ілюструє реалії українського суспільства з проголошення незалежності й дотепер.

У соціогуманітарному дискурсі під соціальними процесами розуміють серію явищ взаємодії людей один з одним, або серію явищ, що відбуваються в організації і структурі груп, що змінюють стосунки між людьми або відносини між складовими елементами спільноти. Серія соціальних явищ може бути

зрозуміла як процес, якщо вона зберігає ідентичність у часі, що дозволяє виділити її з інших серій, якщо попередні явища обумовлюють, хоча б частково наступні за ними явища і якщо вони викликають певне однорідне становище речей [8]. Якщо інновації розглядаються як процес, то під ними розуміють процедуру створення, розповсюдження і використання нововведення. На нашу думку, інновація представляє собою довгу серію взаємодій між новатором, інноваторами і суспільним середовищем. Серія ця зберігає свою ідентичність завдяки ідентичності суспільства, в якому впроваджується інновація.

Реакція суспільства на впровадження і поширення інновацій певною мірою обумовлена сформованим соціокультурним середовищем, в результаті чого у суспільстві виникає певне ставлення до інновацій, що вимірюється в інтервалі від повного прийняття до повного їх відкидання. Також про процесуальний характер інновацій свідчить можливість визначення їх життєвого циклу. Поняття «життєвий цикл інновацій» використовує П. Штомпка. Під яким розуміється проміжок часу між тим моментом, коли висувається якась новація, і часом, коли вона стає загальноприйнятною у соціумі, замінюючи певні приписи, подання і норми, які панували раніше. Цей процес може бути розбитий на п'ять стадій: виникнення інновації; виявлення інновації; фільтрація інновації; дифузія інновації; поширення інновації [3].

Загальновідомо, що на ставлення соціуму до нововведення значно впливають знання та вміння, цінності і норми конкретних індивідів, що беруть участь у даній інновації. До цього додаються відмінності в цінностях і нормах — для одних нове цінне набагато більше старого, допитливість служить нормою їх поведінки, а для інших нове пов'язане, перш за все, з небезпекою, їх норма полягає в тому, щоб уникати нового, залишатися в межах перевіреного старого. Домінування у суспільстві тих або інших суб'єктів інновацій певним чином залежить від сформованого у соціокультурному середовищі механізму фільтрації інновацій. У цьому зв'язку можна запропонувати наступну класифікацію інновацій: *конструктивна інновація* (нова ідея виникає на певному фундаменті традицій, але являє собою

проривне поєднання відомих компонентів); *функціональна інновація* (переважання концептуально відмінного від традиційного погляду на звичні ідеї, відбувається формування нової якості звичних речей); *стилістична інновація* розглядається в поєднанні зі стійким емоційним фактором (формується незвичайне уявлення тривіальних ідей, що є, по суті, ілюзією новизни); *відкрита інновація* (ідеї, які передбачають можливість додаткової персоніфікації, можуть бути тривіальні самі по собі, але набувають унікального характеру при взаємодії з конкретним індивідом) [9].

При визначенні інновації необхідно враховувати соціальну поведінку індивідів. Цей підхід лежить в основі типології, відповідно до якої існують *уповільнена інновація* (має мінімальний вплив на зразки поведінки); *інновація, яка динамічно розвивається* (нові і традиційні форми поведінки містяться в особистісній структурі індивідів рівною мірою; *швидкоплинна інновація* (швидко затверджує нові зразки поведінки). У цьому розумінні, цінність інновації полягає у тому, що вона формує значний обсяг раніше неіснуючих об'єктів і дій, що характеризується поняттям очікуваної відносної переваги інновації.

Аналізуючи емпіричні дані щодо соціального самопочуття українців в періоди суспільних трансформацій, ми визначили, що у період суспільних трансформацій члени соціуму потенційно готові сприймати інновації (як результат або наслідок трансформаційних процесів). Проте, спостерігається вибірковість їх сприйняття. У такі періоди сприймаються інновації, які не потребують громадського визнання. Саме тому найбільш сприйнятими у цей період є «фрагментарні інновації» та «маргінальні інновації», які торкаються або окремих складових життєдіяльності суспільства (причому таких, що, на думку соціальних суб'єктів, не впливають безпосередньо на їх повсякденне життя), або не призводять до очікуваних результатів, хоча можуть викликати випадкові окремі зміни в деяких структурних елементах соціуму (сферах, групах, спільнотах, інституціях тощо).

Використана література:

1. Skvorets V. & Kudinov I. Socio-cultural transformation in post-soviet Ukraine. *Skhid*, 2021, 1 (1(2)), 43–51. URL: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1\(2\).236142](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1(2).236142)
2. Штомпка П. Социология социальных изменений. М: Директ-Медиа. 2007. 828 с. Режим доступа: по подписке. - URL: <https://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=26598> ISBN 978-5-94865-895-7. - Текст: электронный.
3. Штьомпка П. Соціологія. Аналіз суспільства. Львів Колір ППО, 2020. 800 с. Куценко О. Украина в трансформационных процессах: Quo vadis? Социология: теория, методы, маркетинг. 2007. № 1. С. 18-32. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/90318>
4. Inglehart R., Arbor A., Welzel C. Modernization, Cultural Change, and Democracy. The Human Development Sequence Cambridge University Press, URL:<https://www.cambridge.org/core/books/modernization-cultural-change-and-democracy/4321210B04C63808615846DB0E3EEC34#fndtn-information>
5. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації. *Український соціологічний журнал*. 2016. № 1-2. URL: <http://sg-sofia.com.ua/ukr-suspilstvo-slyahi-transformazii> .
6. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін., 2020. Збір. Наук.праць. Вип.7(21). К. Інститут соціології НАН України 546 с.
7. Бек У. Общество риска. На пути ко второму модерну. пер. с нем. М.: Прогресс -Традиция, 2000. 384 с.
8. Yereskova T., & Mazuryk O. Social dimension of innovation research in the conditions of social transformations. *Skhid*, 2021. 1(3), 21–28. [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1\(3\).243325](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1(3).243325)

Sanan Mehdi
sanan.mehdi@mdu.edu.az
Lecturer at Mingachevir State University
Mingachevir, Azerbaijan

THE OPPORTUNITIES OF SOCIAL TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION

Technological challenges are very tangible issues in the higher education system and it is a fact that their serious effects are increasing day by day. In my thesis, I am going to explain the social technological technologies and tools phenomena and opportunities of them in higher education.

Scholars take the view that social media functions as tools to connect with people through onsite communication so as to strengthen and keep attitudes and create communities of resemble interests at ease. Now there are many forms of social media adopted by the public. Facebook is a complex site for text and multimedia sharing. Other platforms like Flickr, Instagram and Youtube, also info as information-oriented media like PBWorks and wikis [1.14].

The most utilized tools in this new educational era are multimedia technology, online learning, mobile learning or m-learning, multimedia technology, social networks, blogs [2.5]. It has been demonstrated that multimedia technology has four benefits:

- it strength information and the quality of teaching;
- it deepens students' memory and their comprehension of knowledge through clear images, videos, and purified language;
- multimedia application technology can combine the process of recognition and the affective process;
- it can motivate study among groups of students and enhance the efficiency and quality of teaching [3.13].

According to Hoadley and Uttamchandani, there are four major developments in technology that are producing qualitative changes in the education field:

1. Total data, 2. Retina grade experiences, 3. Artificial intelligence, 4. other algorithms for processing big data, and the growing ubiquity of technology but with digital shares.

However, they do capture some of what foreshadows societal shifts even more pronounced than those we have already witnessed with digital technologies in the late twentieth and early twenty-first centuries. By saying that researchers notify developments are obviously not the only significant ways technology is advancing. While trend reports might recognize other technological trends that will affect society (e.g., space exploration, advanced robotics), these four overarching areas of technological advancement are the ones predominantly forming the education ecosystem in the next few decades [4.7].

Teachers may utilize different frameworks prospered for 21st-century skills education reference. All standards show what a 21st-century student must be capable of doing, from which teachers can enhance teaching strategies that simplify the learning process. The ISTE NETS for teachers puts forward the abilities demanded of teachers so as to teach 21st-century skills:

- To facilitate and inspire student learning and creativity, teachers use their expertise in the field, in teaching and learning, and with technology to streamline situations that foster student learning, creativity, and innovation in both traditional and online settings.

- To maximize subject learning in context and to build the knowledge, skills, and attitudes described in the NETS•S (National Educational Technology Standards for Students), teachers plan, develop, and evaluate authentic learning experiences and assessments using contemporary tools and resources.

- To serve as a role model for work and learning in the digital age, teachers should demonstrate the knowledge, abilities, and work habits of creative professionals operating in a globalized, digital society.

- To Promote and Model Digital Citizenship and Responsibility: Teachers behave legally and ethically in their professional practices and are aware of their societal duties in a growing digital culture.

- To Engage in Professional Growth and Leadership: By encouraging and exemplifying the appropriate use of digital tools and resources, teachers continuously improve their professional practices, serve as role models for lifelong learning, and show leadership in their school and professional communities (ISTE NETS Standards for Teachers, 2008) [1.9].

The rise of technology in the context of education presents both opportunities and risks, but the results are not predetermined. Hoadley and Uttamchandani mention that they can reasonably predict that things will go wrong if people mistakenly believe that more technology will lead to better education, or if they leave the creation of that technology to organizations with dubious perspectives on education, erroneous beliefs that anything "disruptive" will be beneficial, or hidden agendas like making money or cultivating a submissive populace. Researchers say that even with the best designs that are currently in existence, aimed toward the most widely used models of design, evaluation, and implementation, they would still fall short of their objectives [4.24].

In a conclusion, I would like to mention that social technologies have a major effect on higher education to accelerate activities and gain new knowledge, however, in a pandemic situation when universities introduced mass online lectures, we observed that the majority of students were not listening to the lessons. Moreover, the lack side might be technical issues in the field. Anyway, technologies as well as social technologies have a wide range of opportunities to improve education tools in education, especially, in higher education.

Used Literature:

1. Reynolds, R., Tavares, N.J., Notari, M.: "Teacher's professional development", 2016.
2. Fojtik, R.: "Mobile Technologies Education", 2014.
3. Delgado-Benito, V., Hortigüela-Alcalá, D., Ausin, V., Abella, V.: "Using Hashtags as a Teaching Resource in Higher Education", 2016.
4. Hoadley, C., Uttamchandani, S.: "Current and Future Issues in Learning, Technology, and Education Research", 2021.

Федірко Н.В.

nataliia.fedirko@kneu.edu.ua

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри національної економіки та публічного управління
факультету економіки та управління
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦИФРОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ ТА ЦИФРОВОГО ГРОМАДЯНСТВА

Сучасні темпи розвитку цифрового суспільства радикально змінюють умови життєдіяльності громадян, функціонування бізнесу, діяльності державної влади, а також параметри їх взаємодії на усіх стадіях формування суспільного добробуту. Цифрові технології наскрізно пронизують модель «держави добробуту» у всіх її сферах та трансформують її у «цифрову державу добробуту» [5]. В Україні концепція «держави у смартфоні», впровадження якої розпочалось у 2019 році, показала перші позитивні результати під час кризи Covid-19, а сьогодні, в умовах викликів російсько-української війни успішно доводить свою ефективність як для підтримки бізнесу, так і для громадян.

Соціальні технології охоплюють різноманітні інструменти, що використовуються для взаємодії громадян, бізнесу та держави. Втім, вони не обмежуються соціальними мережами, які дозволяють людям спілкуватися, ділитися інформацією та взаємодіяти. До таких соціальних технологій належать соціальні мережі, блоги, форуми, чати та інші інтернет-ресурси. Управлінський зміст соціальних технологій полягає в їх використанні суб'єктами управління для впливу на цільових суб'єктів з метою досягнення управлінських цілей. Цифровізація соціальних технологій, що використовуються в державі, висуває додаткові вимоги для усіх суб'єктів економіки, формує новий зміст інститутів громадянства та інклюзії.

Цифрове громадянство означає належність людини до цифрової спільноти та її здатність використовувати технології з метою ефективної комунікації, розвитку та взаємодії з іншими членами цифрової спільноти. Воно

передбачає використання соціальних технологій для ефективної комунікації, розвитку та взаємодії з іншими членами цифрової спільноти. З іншого боку, соціальні технології допомагають вирішувати питання, пов'язані з цифровим громадянством, наприклад, розвиваючи мережу контактів, забезпечуючи зручний доступ до інформації та сприяючи розвитку навичок цифрової грамотності.

Сьогодні цифрові навички є не лише необхідною вимогою для успішного функціонування суб'єктів в цифровій економіці та цифровій державі, але і гарантією їх безпеки та добробуту на засадах загальнонаціональної цифрової інклюзії. З точки зору цифрових навичок, поняття «цифрова інклюзія» варто трактувати не лише як надання можливості для безбар'єрного спілкування, маючи на увазі осіб з інвалідністю. Цифрова інклюзія в більш глибокому розумінні означає наближення знань та використання ІКТ до тих, хто ними ще не володіє, і, на цій основі, подолання цифрової нерівності. У середині 1990-х років цифрова нерівність набула політичних і суспільно-політичних відтінків, оскільки певні групи та політики стверджували, що цифрова революція залишила деяких людей позаду [2].

Визначаються три аспекти цифрового розриву: нерівність можливостей у технологічному доступі та підключенні до пристроїв і мереж, включаючи Інтернет, неграмотність щодо навичок використання комп'ютера для використання технологій серед тих, хто має доступ і підключений, а також брак необхідних цифрових компетенцій для роботи за допомогою ІКТ у суспільних сферах, що пройшли цифровізацію. Цифрова нерівність призводить до соціальної ізоляції громадян через нерівний доступ до інтернету. Втім, незважаючи на те, що багато громадян мають до нього доступ, це автоматично не означає високого рівня використання створених державою е-сервісів, оскільки існує значний відсоток населення, якому бракує навичок, необхідних для ефективної онлайн-взаємодії з органами державної влади. Саме тому цифрові компетентності стають також критичним чинником не лише цифрової, але і соціальної інклюзії громадян.

Цифрова інклюзія та рівність громадян формують параметри цифрового громадянства як невід'ємної складової цифрової держави добробуту. У широкому розумінні цифрове громадянство визначає здатність громадян належним чином використовувати технології та Інтернет [1]. Втім, його відмінна характеристика, на нашу думку, полягає у спроможності людей використовувати свої цифрові компетентності задля забезпечення своїх громадянських прав і свобод і, на цій основі, реалізувати власні потреби як учасника громадянського суспільства. Це є безпосередньою умовою отримання доступу до суспільних благ, що створюються цифровою державою добробуту.

Навички цифрового громадянства дають людям правильні інструменти для взаємодії з цифровим світом у спосіб, який сприятиме розвитку здорових громадянських онлайн-спільнот. Міжнародне товариство технологій в освіті (ISTE) описує дев'ять основних елементів цифрового громадянства [3]: цифровий доступ, цифровий етикет, цифрова комерція, цифрові права та обов'язки, цифрова грамотність, цифрове право, цифровий зв'язок, цифрове здоров'я та благополуччя, цифрова безпека. Звичайно, ці елементи цифрового громадянства не можна вважати остаточно повними та сталими, оскільки розвиток цифрових технологій стимулює періодичну генезу нових умов та вимог до роботи з ними. Водночас, вони мають пряму кореляцію з колом цифрових компетентностей, якими повинні володіти громадяни країни. Так, відповідно до Рамки цифрових компетенцій ЄС [4], європейські громадяни повинні бути достатньо компетентними в цифрових технологіях та володіти такими навичками, як: інформаційна грамотність і грамотність даних, комунікація та співпраця, створення цифрового вмісту, безпека, вирішення проблем.

Отже, стрімкий розвиток ІК-технологій та їх інтеграції до соціальних технологій формує широкі можливості для формування нової моделі взаємодії громадян, бізнесу та держави. Подальша цифрова трансформація має бути налаштована на демократизацію цифрового дизайну, який би забезпечував

легкодоступність для зацікавлених сторін державних цифрових сервісів і даних та надавав їм потрібні правильні інструменти.

Використана література:

1. How to Teach Your Students: the 9 Elements of Digital Citizenship. [Electronic recourse]. – Mode of access: <https://www.waterford.org/education/digital-citizenship-activities-and-tips/>
2. Morte-Nadal T. Digital Competences for Improving Digital Inclusion in E-Government Services: A Mixed-Methods Systematic Review Protocol // T. zMorte-Nadal, M. A. Esteban-Navarro // International Journal of Qualitative Methods. – 2022. – Volume 21: 1–9. [Electronic recourse]. – Mode of access: [10.1177/16094069211070935 journals.sagepub.com/home/ijq](https://doi.org/10.1177/16094069211070935)
3. Ribble M. Essential elements of digital citizenship. [Electronic recourse] / Ribble M. – Mode of access: <https://www.iste.org/explore/ISTE-blog/Essential-elements-of-digital-citizenship>
4. The Digital Competence Framework. [Electronic recourse]. – Mode of access: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcomp/digital-competence-framework_en
5. Федірко Н.В. Цифрові компетентності суспільства як чинник формування цифрової держави добробуту [Електронний ресурс] / Н.В. Федірко // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2022. – № 8. – Режим доступу до журн.: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2022.8.10>

2.8. Діагностика якості вищої освіти в соціологічному дискурсі

Artemenko S.B.

sveta_shvets@bigmir.net

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor
Faculty of Personnel Management, Sociology and Psychology
KNEU named after Vadym Hetman
Kyiv, Ukraine

Onishchuk I.I.

ilyaonichuk05@gmail.com

second-year student
specialty «Software Engineering»,
KNEU Kyiv College of Information Systems and Technologies
Kyiv, Ukraine

RESEARCH WORK OF STUDENTS AS A MEANS OF FORMING SOCIAL RESPONSIBILITY: FEATURES AND WAYS OF IMPROVEMENT

Social responsibility has become increasingly important in modern society. With a growing awareness of environmental, social, and economic challenges, there is a need for individuals to take responsibility for the impact of their actions on others and the planet. One way to foster social responsibility among students is through research work. The need for research on how students' research work can be used as a means of forming social responsibility, as well as the features of such research work and ways to improve it, are becoming extremely relevant. This issue requires detailed scientific consideration, the study of innovative teaching methods and technologies that increase the effectiveness of research work in the development of social responsibility, as well as the analysis of best practices and examples of successful research projects that contribute to social responsibility.

Social responsibility is a concept that refers to the duty of individuals, organizations, and businesses to act in the best interest of society and the environment. It involves making decisions that benefit the common good and taking responsibility for the impact of one's actions on others. The importance of social

responsibility in modern society cannot be overstated. With increasing globalization, economic and social inequality, and environmental degradation, there is a growing need for individuals and organizations to take responsibility for their actions and contribute to the well-being of society and the planet.

Social responsibility can be defined as a set of obligations that an organization has to its stakeholders, including customers, employees, shareholders, and the community [1]. These obligations can be categorized into four areas: economic, legal, ethical, and philanthropic. An organization that is socially responsible is one that goes beyond legal requirements and takes into account ethical and social considerations in its decision-making.

Innovative teaching methods and technologies can play a crucial role in enhancing the effectiveness of research work in developing social responsibility. One such method is experiential learning. Experiential learning involves students actively engaging in real-world experiences that relate to their academic studies. Experiential learning involves a cycle of concrete experience, reflective observation, abstract conceptualization, and active experimentation [2]. By engaging in this cycle, students can develop a deeper understanding of social issues and the role they can play in addressing them.

There are numerous examples of successful research projects that promote social responsibility. One such project is the «Sustainable City» project, which was undertaken by students at the University of California, Irvine. The project aimed to develop a sustainable community in Southern California, and involved research on renewable energy, sustainable transportation, and water conservation [3]. Another example is the «Community Impact Project» at the University of Minnesota, which involved students working with community organizations to address social and environmental challenges [4].

In addition to these examples, there are several best practices that can be followed to promote social responsibility through research work. These include involving students in the research design process, providing opportunities for

collaboration with community organizations, and encouraging students to reflect on the ethical and social implications of their research.

In conclusion, research work of students has the potential to form social responsibility, but it requires deliberate efforts from educators and students to achieve this goal. By employing innovative teaching methods, following best practices, and drawing on successful case studies, educators can help students develop a deeper sense of social responsibility and prepare them to become responsible and engaged members of society.

Used literature:

1. Carrol A. The pyramid of corporate social responsibility: Toward the moral management of organizational stakeholders / Archie Carrol // Business Horizons / Archie Carrol., 1991. – С. 39–48.

2. Kolb D. Experiential Learning: Experience As The Source Of Learning And Development / David Kolb., 1984. – 390 с.

3. Teaching sustainability through experiential learning: The sustainable city project / [M. Lerner, P. Kalinowski, A. Stiles та ін.] // Journal of Sustainability Education / [M. Lerner, P. Kalinowski, A. Stiles та ін.], 2013. – (Institute for Sustainable Social Change). – С. 29–52.

4. The community impact project: Engaging undergraduates in complex, real-world issues / [J. Ward, E. Bowers, T. Oswald та ін.] // Journal of Higher Education Outreach and Engagement / [J. Ward, E. Bowers, T. Oswald та ін.]. – АТЕНИ, 2016. – (Office of the Vice President for Public Service and Outreach). – С. 29–52.

Горбов В.В.

horbov.vladyslav@kneu.edu.ua

кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри соціології

факультету управління персоналом, соціології та психології
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Горбова Ю.С.

horbova.yuliia@kneu.edu.ua

кандидат соціологічних наук,

директор Інституту соціологічних досліджень
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ОСВІТНІ ТРАЄКТОРІЇ НАВЧАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Проблема діагностики якості вищої освіти є вкрай актуальною в сучасному світі. Якість вищої освіти постає показником розвитку держави, оскільки суттєво впливає на рівень економічного, соціального та культурного розвитку країни. Соціологічні опитування здобувачів вищої освіти, на даний час, є дієвим інструментом для вивчення проблем, які виникають під час організації навчального процесу. Такі опитування мають на меті виявити потреби та проблеми здобувачів вищої, які можуть бути вирішені для підвищення якості навчання. Соціологічні дослідження в багатьох університетах країни стають основою для формування діалогу між студентами, викладачами та керівництвом, що сприяє вдосконаленню навчального процесу та прийняття соціально-адекватних управлінських рішень.

За останній рік Україна зіткнулась зі складною ситуацією, пов'язаною з введенням режиму воєнного стану та тимчасовою окупацією деяких регіонів країни. Це призвело до різких змін у всіх сферах життя, в тому числі у сфері вищої освіти. Переважна більшість здобувачів та викладачів були змушені змінити свої плани та пристосуватися до нових умов навчання. Умови воєнного

стану спричинили докорінні зміни в навчальному процесі та організації навчання, які можуть впливати й на освітні траєкторії здобувачів вищої освіти. Слід зауважити, що з одного боку, режим воєнного стану може призвести до затримки виконання навчальних планів та програм, що може мати негативні наслідки на здобуття студентами відповідної кваліфікації. З іншого боку, він може змусити студентів шукати нові шляхи для отримання знань та навичок, що може стимулювати їх розвиток та підвищення кваліфікації. З метою визначення впливу режиму воєнного стану на освітні траєкторії здобувачів вищої освіти, доцільним є необхідність проведення відповідних соціологічних опитувань. Такі дослідження дозволяють вивчити думки та погляди студентів на нові умови навчання, визначити проблемні моменти в організації навчального процесу та розробити шляхи їх вирішення.

Для ілюстрування стану обраної тематики, звернемося до результатів дослідження, проведеного Інститутом соціологічних досліджень Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана у період з 02.08-08.08 2023 року. Опитано: 174 здобувачів вищої освіти – старост академічних груп різних років навчання, які репрезентують ставлення студентської аудиторії до продовження навчання за умов збереження правового режиму воєнного стану в Україні [1].

Таблиця 1

**Розподіл відповідей респондентів на питання:
«Яку кількість студентів вашої групи влаштовують наступні
формати організації навчання?» (у%) [1].**

	усіх	більшість	50 на 50	меншість	жодного	Не володію такою
Очний (офлайн) формат навчання	0,6	2,3	6,3	25,3	61,5	4,0
Змішаний формат навчання (лекції – онлайн, семінари – частина офлайн, частина онлайн – як під час карантину)	-	3,4	12,6	42,0	40,2	1,7

Змішаний формат навчання як під час карантину, але з можливістю гнучкого графіку для тих студентів, хто не має змоги відвідувати заняття	2,9	9,2	21,3	28,7	35,1	2,9
Дистанційний формат навчання (всі заняття онлайн, з можливістю гнучкого графіку для тих студентів, хто не має змоги відвідувати заняття – як під час навчання в умовах воєнного стану у минулому семестрі)	62,1	27,0	6,9	1,7	1,7	0,6

Представлені дані яскраво відображають майбутні освітні траєкторії продовження навчання здобувачів вищої освіти в умовах режиму воєнного стану в Україні. Більше половини опитаних – 62,1% висловились, що єдиним варіантом, якій буде адекватно сприйнятись студентською аудиторією, є дистанційний формат навчання з можливістю гнучкого графіку навчання. Вірогідно, це не тільки слідство того, що дистанційний формат став вкрай звичним за умов карантинних обмежень, але й надає можливість забезпечити безпечні умови навчання.

Таблиця 2

**Розподіл відповідей респондентів на питання:
«Якщо з 1 вересня буде змішаний формат, ваша група переважно
буде/зможе...» (у%) [1].**

Навчатись виключно за гнучким графіком в асинхронному форматі	59,2
Частково відвідувати аудиторні заняття, а частково – навчатися за гнучким графіком	23,6
Відвідувати аудиторні заняття	1,1
Важко відповісти	16,1

Слід зазначити, що отримана статистика, підтверджує визначену гіпотезу. Звичною соціальною практикою стає орієнтація здобувачів вищої освіти саме на гнучкий графік навчання з ухилом в асинхронний формат. Тільки невеличкий відсоток опитаних висловив бажання відвідувати аудиторні заняття. Така тенденція у майбутньому може суттєво вплинути на характер

освітніх послуг, які надають освітні заклади. Можлива зміна не тільки у форматі навчання, але й у запитах на кваліфікацію науково-педагогічного персоналу та його вміння опановувати сучасні дистанційні технології.

Далі звернемося до вивчення найбільш зручної форми навчання. Так, згідно з результатами дослідження, 58,6% здобувачів вищої освіти не розмірковують за певних обставин залишити очну форму навчання. Кількість бажаючих перевестись на дистанційну/заочну форму складає 14,4%. Це може свідчити про те, що освітні траєкторії хоч і зазнають змін, втім, залишаються скоріше сталими та спрямованими на визначення зручних для здобувачів умов навчання. Отримані результати надали можливість визначити не тільки особливості навчання в умовах військового стану, але й розробити відповідні управлінські рішення для навчальних відділів та забезпечення запитів студентської аудиторії.

Використана література

1. Горбова Ю.С., Чайка В.Г. Комплексний звіт за результатами соціологічного дослідження «Вивчення думок студентської аудиторії щодо організації навчального процесу з 1 вересня 2022 року за умов збереження правового режиму воєнного стану в Україні» [Електронний ресурс] / Ю.С. Горбова, В.Г. Чайка. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: https://drive.google.com/file/d/1LC1_usIBUNwRwKbzvrtVx50QweH-D6YS/view

Коляда Н.В.

Kolyada399@gmail.com

кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри психології, політології та соціокультурних технологій
Сумський Державний Університет
м. Суми, Україна

Гутник Р.О.

Criak07@ukr.net

студент
Сумський Державний Університет
м. Суми, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КОНФОРМНОСТІ У ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ САМООЦІНКИ

На сьогоднішній день дослідження феномену самооцінки є дуже важливим і актуальним. Загалом проблема вивчення самооцінки існує досить давно, що спричинило безліч варіантів щодо її трактування. Серед найвідоміших вчених можна виділити А. Адлера, З. Фрейда, К. Левіна, А. Маслоу, Ф. Франкла, Д. Уотсона, С. Кросса, М. Кляна, Р. Ленга та інших.

Вперше дане поняття ввів американський психолог К. Джеймс. На його думку, самооцінка була елементом створеної ним структури особистості і складалася з трьох частин: власне складові елементи, відчуття та емоції до даних елементів та вчинки, обумовлені даними елементами [3]. У той же час М. Феннел припускав, що самооцінка особистості формується на основі уявлення і ставлення людини до самої себе. Психолог вважав, що людина має «низьку» самооцінку, коли вона має погані думки про себе. Таким чином науковець узагальнюючи визначення щодо самооцінки зауважував, що самооцінка – це унікальна та невід’ємна частина людського досвіду [2].

Однак, попри популярність феномену самооцінки, нами не було виявлено досліджень, присвячених її зв’язку з конформною поведінкою, оскільки відомо, що трактується як феномен групового тиску, що також може характеризуватися особливості самооцінки особистості.

Феномен конформізму є визначенням, яке з'явилося в соціальній психології. В звичайній мові зазначене поняття має більш конкретне значення, а саме – пристосуванство. Конформність є одним з аспектів соціалізації, який має великий вплив на формування особистості в цілому. Даний феномен зустрічається часто як ознака, що негативно характеризує особу та проявляється в пасивному пристосуванні [1].

Щодо розуміння феномену конформності існує два різних підходи. Згідно першого підходу дана риса є виключно негативною і виявляється як підпорядкування особистості соціуму. У той же час другий підхід характеризується тим, що конформність навпаки є засобом адаптації людини до суспільства.

Дослідження було проведено в 2022 році. Опитування проводилося за допомогою платформи «Google форми». У дослідженні взяли участь особи юнацького віку від 15 до 22 років у кількості 44 особи з різних університетів України. В дослідженні було використано методика «Визначення рівня самооцінки» в модифікації С.В. Ковальова, а також методика «Конформність-навіюваність» запропоновану С.В. Клаучеком та В.В. Деларю.

Згідно отриманих нами даних, встановлено, що високий рівень конформності не був виявлений у жодного респондента. Водночас можна відзначити особливості досліджуваних з різними рівнями самооцінки, які мають різний прояв конформності (рис 1.).

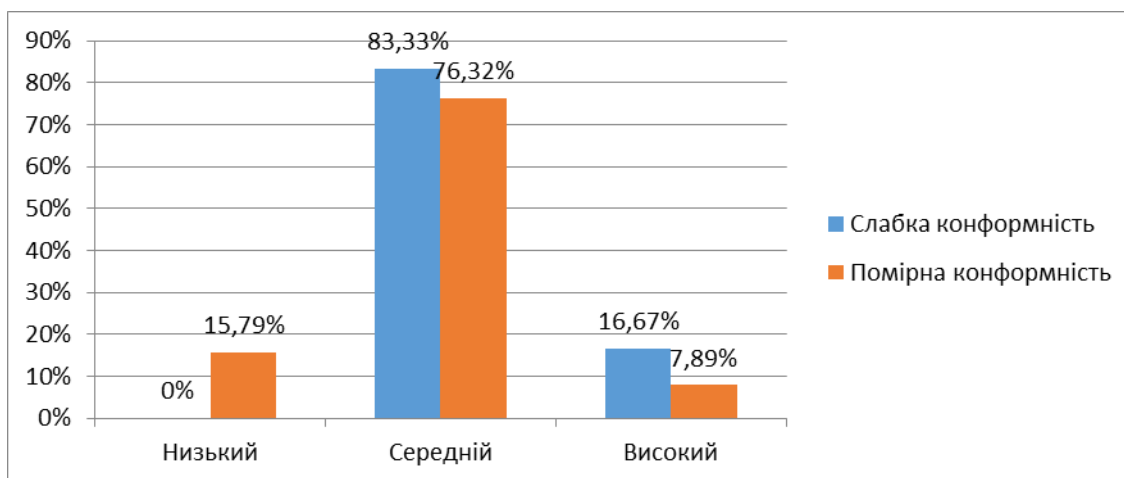

Рисунок 1. Рівні самооцінки досліджуваних в залежності від рівня конформності (%).

Низький рівень самооцінки виявився відсутній при слабкому рівні конформності і наявний лише при помірному рівні (15,79%). Якщо подивитися на середній рівень, то можна спостерігати обернений результат: середній рівень самооцінки при слабкому рівні конформності починає проявлятися частіше, ніж при помірному рівні самооцінки (83,33% при слабкому рівні проти 76,32% при помірному). Виявлена нами тенденція прослідковується і з високим рівнем самооцінки. Різниця починає рости на користь слабкої конформності. При даному рівні самооцінки слабкий рівень конформності зустрічається у 16,67%, коли ж помірний лише у 7,89% досліджуваних юнаків.

За проведеним порівнянням результатів методик зроблено висновок про наявність тенденції до зменшення рівня конформності при збільшенні рівня самооцінки. Отже дані результати підтверджують гіпотезу поставлену нами в цьому дослідженні.

Таким чином, перспективою подальшого дослідження є вивчення проблеми конформності та наявного рівня самооцінки не лише у представників різної статі, але й з урахуванням додаткових умов для їх формування.

Використана література:

1. Веневцева Є.В. Толерантність, конформізм та колективізм як складові структури особистості. *Витоки педагогічної майстерності*. Серія : *Педагогічні науки*. 2011. № 8. С. 71-74.
2. Лебедева Н.А. Основні підходи до поняття самооцінки: класичні зарубіжні теорії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: *Педагогіка і психологія*. № 53. С. 233-237. URL: <https://cutt.ly/KN9MfXA> (дата звернення: 21.10.2022).
3. Смітанка В. Психологічний аналіз самооцінки у наукових дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених. *Зб. наукових праць Уманського державного педагогічного університету «Наука. Освіта. Молодь»*. 2016. Т. 2. С. 168–170. URL: <https://cutt.ly/dN9CuNJ> (дата звернення: 21.10.2022).

Наукове видання

**«МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ДИСКУРС
У ДОСЛІДЖЕННІ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОГО»**

**Збірник матеріалів
*IV Міжнародної науково-практичної
конференції
30 березня 2023 року***

Видано в авторській редакції

Відповідальні за випуск: Кучера Т.М., Козлов Є.В.

Комп'ютерна верстка: Кучера Т.М., Козлов Є.В.

Дизайн обкладинки: Артеменко С.Б.